

34/6847
11

DRUHÝ DIEĽ
S K L A D B A.

1/6 S-1002

[Faint, illegible text]

V s t u p.

Pojem a rozdelenie.

§. 296. Skladba je nauka o vete. Ona sa totižto zanáša najviacej skladaním dvoch alebo i viacej slov vo vety čili v obrazy myšlienok (§. 4) jednotlivých a spojovaním dvú lebo i viacej viet, majúcich vyobrazovať dve lebo i viacej myšlienok slúčených. Jednotlivými slovy naopak oberá sa len natoľko, naľkoľko sú samy o sebe i vêtami.

§. 297. Vety delíme vôbec na jednoduché a složené. Jednoduchá a síce holá veta je taká, ktorá hlavnie čiastky čili podmet, prísudok a sponu len samé a po jednej obsahuje, jako: žiak je pilný, žiak píše, píšeme. Vyniká-li však jednoduchá veta krome podstatných čiastok i tak zvanými vedľajšími lebo pobočnými, menuje sa vyvinutou. Také sú na pr. tri predošlé, keď nasledovne znejú: *poriadny* žiak je pilný, žiak píše *list*, píšeme *perom*.

Složená veta naopak je každý taký celok, ktorý vznikol spojením dvú lebo viacej jednoduchých viet v jednu. V prípade prvom menuje sa jednoduchou, v druhom mnohonásobne složenou vetou. Onou je na pr. tato: učiteľ sedí a žiak stojí. Mnohonásobne složenou naopak je, znie-li takto: učiteľ sedí a žiak stojí, keď má odpovedať.

§. 298. Skladba sa teda delí na dve hlavnie časti a síce na nauku: 1) o jednoduchéj a 2) o složenéj vete. Prvá

z nich rozvrhuje sa ďalej na dva oddiely, rozberajúc: a) holú a b) vyvinutú vetu jednoduchú. Práve tak sa rozdeľuje ešte i druhá hlavnia časť, rozjímajúc: a) o jednoducho a b) o mnohonásobne složenej vete.

Prvá časť.

Nauka o jednoduchej vete.

A) Holá veta.

§. 299. Holé vety sú buď o jednom buď o viacej slovách (§. 6 a 312).

I vo vetách o jednom slove pozorovať dosti jasne aspon päť vecí úvahy hodných, menovite:

1) to, že jedny z nich, jako na pr. pís-e-me a pís-e-te, podstatné čiastky myšlienky označujú skutočne (kladne, pozitívne); iné naopak len zdajne (záporne, negatívne), jako: pís-e a pís-u. Ty a podobné vety sú preto kusé, ony úplné.

V pís-e a pís-u totižto chýbí prípona osobná *ti*, ktorá kedysi podmet znamenala, jako *me* a *te* v pís-e-me a pís-e-te podnes (§. 205). Že sa ony obe tretej osoby skutočne týkajú, to sa nám vlastne len zdá a síce preto, že sa osoba *ta* u sloves určitého tvaru vôbec od prvej a druhej pravidelne nedostatkom osobitej prípony čili tak rozoznáva, jako prítomný čas ukazovací od rozkazovacieho a prvá vrstev sloves od ostatných päť (§. 206).

2) I vety o jednom slove označujú viac alebo menej dokonále krom osoby a spôsobu i čas, jako: píše, písal a napíše.

Príčina čeho je zkrátka *ta*, že všetky ty a pod. vety sú slovesa určitého či takého tvaru, ktorý krom osoby a spôsobu i čas vyobrazuje (§. 202). Prvá z vytknutých viet ostatne týka sa prítomného, druhá minulého a tretia budúceho času. Osoby naopak sú všetky tri tretej a spôsobu oznamovacieho.

3) I najväčšími jednoduché vety sú buď tvrdivé, jako: pís-e-me; buď záporné, jako: ne-pís-e-me. Onými mluviteľ

oznamuje poslucháčovi, že prísudok podmetu náleží; tými naopak práve to upiera.

4) Pochybuje-li mluviteľ, či prísudok podmetu náleží či nenáleží, pýta sa o tom. Dľa čeho delia sa zase vety na otázkové a odpovedné.

5) Otázkové vety o jednom slove lišia sa od odpovedných v tisku a písme obyčajne len znamením otázky (?), jako na pr. *píš-e-š?* proti: *píš-e-š*. V skutočnej mluve naopak rozoznávajú sa ony od tých dokonalej než delidlami a síce tým, že otázkové vety iným hlasom čili prízvukom znejú než odpovedné. Ale i ty vynikajú prízvukom, bo sa prvá sylaba v nich obyčajne vyšším hlasom vyrieka než ostatnie, jako na pr. *pí* v: *píš-e-me*, *píš-me* a *inde*.

Záleží-li holá veta vo viacej slovách, pozorovať v nej krome zvláštností práve vyložených ešte dve o mnoho jasnejšej než vo vetách o jednom slove, a síce:

a) že sa v nich prísudok s podmetom aspon ponekud srovnáva čili shodu nejakú prísudku s podmetom, jako na pr. v týchto troch: *žiak je piln-ý*, *žiačka je piln-á* a *žiača je piln-é*.

Vo vetách tých totižto srovnáva sa prísudok s podmetom nelen *rodom* než i *číslom* a *pádom*.

b) Vo vetách o jednom slove, jako: *píš-e-me*, objavuje sa prísudok obyčajne na mieste prvom, spona na druhom a podmet na tretom. Vo vetách o viacej slovách poriadok ten nazýva sa slovosledom a je rozličný.

Tak na pr. slovosled vety „*žiak je pilný*“ je pravý opak toho poriadku, ktorý sa zračí v „*pišeme*.“ Veta ona však znie často i dľa toho čili takto: *pilný je žiak*, *indy zas i inácej*.

Kusosť, zápornosť a delidla holej vety dajú sa i mimochodom dostatočne objasniť. Ostatnie z práve dotknutých vlastností jej naopak vyložíme osobite, vezmúc do úvahy: pomer čiaatok reči k vete holej čili to, ktoré čiastky reči a ják bývajú hlavnými čiastkami viet; pomer vety ku poslucháčovi čili osobu, čas a spôsob; shodu prísudku s podmetom, otázku s odpoveďou, prízvuk a slovosled.

Poznámka. V nauke tej je často veľmi ťažko, indy doprosta i škoda zdržovať sa príkladov náležitých do oboru vyvinutej a slozenej

vety. Preto miestami i tých i oných potrebujem a síce tak, že slova ty v nich, ktorých sa výklad práve týče, sú buď ležatým písmom tlačené buď že sa vynecháva z nich krome spojky všetko, o čo práve nejde, jako na pr. v tomto, potrebovanom v §. 301: Svet vraví, že atd.

I) Pomer čiaatok reči k vete.

1) Podmet.

§. 300. Podmetom viet bývajú najčastej skloniteľné čiastky reči a síce: podstatné mena vlastne, všetky ostatnie nevlastne čili tak, že ich buď miesto podstatných mien potrebujeme, jako zájmen (§. 312), buď zamlčujeme po nich ty podstatné mena, ku ktorým sa ony čo prívlastky posud ešte vzťahujú alebo kedysi vzťahovali.

To pozorovať menovite u mien tvarom prídavných, významom však podstatných, jako: Plachý, Jesenská, Hlboká, dôchodný, mostné, zlatý, bližní, sirotčí (§. 164 a 166, č. 2). U tých a podobných na bytosti, znamenane po nich kedysi podstatnými meny obecného významu, jako: *človek, žena, dedina, mýto, peniaz* a pod. obyčajne už ani nemyslíme, potrebujúc ich zcela tak, jako keby i tvarom byly podstatné mena. U iných prídavných mien a prídavných naopak máme ešte vždy viac abo menej jasne na mysli zamlčané po nich podstatné meno, jako menovite *človek* s primereným jemu množným *ľudia* u: dobrý, zlý, múdry, učený, driemuci, spiaci. Tých a podobných v rode ženskom ani nepotrebujeme a vo sredňom zriedka, i to len jednotne najviac m. odťažených mien podstatných, jako: dobré m. dobrota a zlé m. zlost; riedšej srastle, jako: obecné dobré m. lat. *commune bonum*. Máme-li tedy lat. prídavné mena toho druhu i čo sa čísla týče verne preložiť, musíme primerené im slovenské spojiť s podstatným *veci*, bežným prirodzene v prípade tom i jednotne, a riečť: pravdivé *veci* m. *vera*, spravodlivé *veci* m. *recta* atd.

Príklady. Blázen dáva, múdry bere (Bern. 285). *Spravodlivý* sa vždy chleba najē. *Dobré* sa samo chváli (Por. u Kal. 35 a 70). *Verní* sa večne o pravdu delia. *Dobří* sa zlostných neboja (Slád. 33 a 121). Dobrý dí, dobrý splní. Spravedlivé

se nestratí. *Dobré* se dlouho pomní a *zlé* ještě délí (Did. 225, 256 a 257). S ľahkosťou *nabytá vec* ľahko odojde (Hol. I, 248).

Riedšej býva podmetom vety infinitív a iné čiastky reči, a sic onen vždy vlastne preto, že je tiež podstatné meno, chofsa u nás ani neskloňuje (§. 209); tyto zase nevlastne. Stáva sa to menovite tam, kde buď o jednotlivých slovách buď i o viacej ich jakokoľvek spojených alebo napokon i o jednotlivých hláskach a sylabách slov tak mluvíme, jako sme o samostatných bytostach (§. 109) zvykli.

Príklady. Nedověřovati jest opatrnost. *Bohatnouti* není největší umění, ale s bázní boží *bohatnouti*, to jest něco (Did. 246 a 257). Haňba ti *vraťet, spievať* zrada! (Slád. 286) Haňba zemanom *sa bit*. Darmodaj umrel, narodil sa kúpsi (Kal. 26 a 86). Umrel darmodaj, nastal vydrigroš. *Mus* je velký pán (Bern. 287 a 298). Ja je zájmeno, proti je predložka, a je samohláska atd.

§. 301. Všeobecný podmet osobný čili nem. *man* a franc. *on* vyslovujeme obyčajne podstatným menom *človek*, čo vlastne i *man* i *on*, pošlé z lat. *homo*, znamenajú. Riedšej potrebujeme tak slova *svet* a samých sloves tretej osoby jednotnej, zamlčujúc po nich jednotné *človek*. Množné *ľudia* naopak veľmi často zamlčujeme alebo, čo je jedno, *man* nahradzujeme zhusta samými slovesy tretej osoby množnej. I druhá osoba jejích jednotná prichádza tak dosti často, množná naopak zriedka.

Príklady. Bez skúsenosti *človek* nikde nezájde. *Človek* sa vám nesmie ani zasmíat (Pov. 324 a 403). Všetmu zvykne *človek*. Tam dvakrát v roce *žnú* (Hol. II, 75 a 82). Tam nás *bit* *nebudú*. Darma tam dač *hľadáš*, kde *si* nič *nepoložil*. Tak šiel rovno, sta by *ste strihali* (Pov. 156, 462 a 520). Svet vraví, že atd. To je kľatba nášho života, keď *nevieš*, čo *si*; *nemreš*, *nežiješ*, len sa tak od skaly *ku* skale *biješ* po jazere bládých časov (Slád. 67 a 232). Vraví, že atd. (Slád. 213 a Pís. II, 139). Celý svet hovorí = *man* spricht. *allgemein* (Kal. 11). Nezvaných hostov pod stól *sádzajú* (Kal. 44 a Bern. 290). S poctivosťou nejdál *dojde* (Prísl.).

Vecný podmet všeobecný čili nem. *es* len v odpovedach často vyslovujeme osobitě zájmenom *ono*, inde naopak zriedka.

zriedka, potrebujúc najradšej samých sloves neosobných a osobných neosobne vzatých (§. 197).

Príklady. *Ono* ti boly v komôrke ukryté (Pov. 86). *Ono* sa milému líčko červenelo. *Ono* to môj milý na píšťale písa (Pís. I, 37). Hroznejších *sa nevidalo* oblud. Z jasna *sa bliskne* (Hol. II, 38 a 77). V kuchyni *sa varilo* a *peklo* (Pov. 272). *Jedlo, pilo sa* celý deň (Slád. 364). *Vodilo* (= mávalo) má do pol noci (Zpiev. I, 15).

§. 302. Skloniteľné čiastky reči čo podmety viet objavujú sa vo troch pádoch: v nominative, vokative a genitive.

Nominativ a vokativ označujú podmet vlastne a síc onen pravidelne vo vetách ukazovacieho spôsobu, jako: chlapec je pilný; tento v rozkazovacích: ehlapče, buď pilný!

Že by oba tvary ty slov neboly ani pády, jak sa nektorým grammatikom skutočne zdá, tomu odporujú hlavne dve okolnosti. Prvá z nich záleží v tom, že nominativ vynikal kedysi dozajsta osobitou príponou a síce hláskou *s* (§. 108), hlavním to živlom ukazovacieho zájmena, zachovaného ešte podnes v príslovkách: dne-s, s-em a v iných (§. 179). Rozoznával sa teda kedysi od ostatných pádov i pozitivne. Po zaniknutí prípony *s* zase líši sa od nich aspon záporne čili tak jako vokativ už s prvotí (§. 108), alebo nedostatkom osobitej prípony, čím sa menovite i tretia osoba sloves od prvej a druhej, ukazovací spôsob od rozkazovacieho a prvá vrstva sloves od ostatných päť podnes rozoznávajú (§. 206 a 299, č. 1).

Podruhé nominativ a vokativ majú skutočne též označovať istý pomer, čím sa rovnajú ostatným piatim tvarom skloniteľných čiastok reči, pády menovaným. S druhej strany však líšia sa ony od týchto vôbec tak, jako pomery nimi označované od seba vospolok. V každom mluvení totiž objavujú sa skutočne dva podmety: osoba, ktorá mluví; a osoba alebo vec, o ktorej ona mluví, čili podmet mluviaci a podmet vety. Ten proti onomu je tedy vlastne predmet čili vec alebo osoba od mluvitela rozličná, vyjmúc ovšem ten prípad, kde mluvitel o sebe samom hovorí.

Tak na př. vyslovím-li ja o žiakovi nejakom túto vetu: žiak píše list, som *ja* podmetom mluviacím a *žiak* je podmetom vety tej o ňom

znejúcej. Žiak proti mne je teda opravdu predmet čili osoba odo mňa rozličná, ktorej sa myšlienka moja vyslovená onou vetou práve týče. *List* konečne je tiež predmet čili vec mimo mňa a žiaka súca.

Keď sa teda akkusatívny tvar skloniteľných čiastok reči, jakým je v danom príklade slovo *list*, pádom preto menuje, že označuje predmet nejaký: musia byť i nominatív a vokatív pády, keď označujú podmet vety, ktorý je proti podmetu mluviacemu vlastne tiež predmetom.

Predmet, znamenáný vo vetách nominatívom a vokatívom, má sa ku podmetu mluviacemu priamo alebo vzťahuje sa k nemu bezposredne a to asi tak, jako na pr. dve priame a rovnobežné čiary jedna ku druhej. Pády ty zovú sa preto priamymi (§. 108). Päť ostatných naopak menujeme nepriamymi alebo kosými preto, že sa predmety nimi znamenane vzťahujú ku podmetu mluviacemu posredne čili posredníctvím podmetu vety. Predmety ty totižto sú nimi najprv proti podmetu vety a potom čili vlastne skrze ten teprva i proti podmetu mluviacemu.

Vysvitá to dosti jasne i z príkladu výšej daného. Rozoznať v ňom totižto dobre predne dve osoby a jednu vec: *mňa*, *žiaka* a *list*. Po druhé vidieť z neho to, že medzi mnou a žiakom neobjavuje sa nič posredníkom, medzi mnou a žiakom naopak posredníči žiak, alebo to, že je žiak len proti mne predmetom, list naopak i proti mne i proti žiakovi, a síce proti tomu bezposredne, proti mne posredne čili skrze toho. Ja a žiak v prípade tom a podobných rovnáme sa teda sebe vospolok aspon tým, že sme oba proti listu podmetom a máme sa preto jedon ku druhému priamo čili asi tak, jako dve priame a rovnobežné čiary jedna ku druhej.

§. 303. Vokatív má sa i tvarom i významom svojim k nominativu vôbec tak, jako rozkazovací spôsob k ukazovaciemu.

Jako sa totiž onen od tohoto, na pr. *píš* od *píšeš*, šťuplosťou tvaru svojeho podnes ešte makavo rozoznáva: tak vypadal kedysi i každý vokatív proti nominativu. Zaniknutím prípony nominatívnej čili hlásky *s* a často i iných ešte (§. 17) prvotný pomer ten ovšem zatemnel. Dá sa však i teraz ešte neraz spozorovať. Vokatív *ryb-o* na pr. je posiaľ ešte šťuplejší od nominativu *ryb-a* preto, že *a* je závažnejšia samohláska než *o*, keď sa ta v onu stupňuje a ne naopak (§. 47, 51 a 108). Čeština krome toho pňové samohlásky v rozka-

zovacom spôsobe obyčajne kráti (§. 60 a 207): Práve to pozorovať i u vokativu aspon raz a síce v *pan-e* (§.152).

Kto teda vokativ zapiera byť pádom buď preto, že nevyňikal nikdy osobitou príponou, buď z iných príčin; ten by mal i rozkazovacím tvarom slovesa odškriepiť povahu spôsobovú. To sa však nepodarí nikdy nikomu: nasledovne musí byť i vokativ pádom, medzi iným i preto ešte, že zástupcom jeho býva pravidelne nominativ (§. 108), ktorý je dľa predošlého §. dozajsta pád. Z čeho ďalej i to vysvitá, že sa vokativ ani významom svojim neliší viac od nominativu než zase len asi tak, jako rozkazovací spôsob od oznamovacieho.

Spôsobom oznamovacím dáva mluviteľ poslucháčovi len to vedieť, že to, čo o podmete nejakom vyrieka, dľa jeho zdania je skutočná pravda, nebdajúc o tom ďalej naskrze nič. Mluví-li kto však rozkazovacím spôsobom, ujíma sa toho, o čom práve mluví, viacej a síce tak, že chce, aby sa to i skutkom stalo preto, že sa mu to nelen pravdivým než i potrebným byť zdá (§. 5). Oznamovací spôsob vzťahuje sa teda len k mysli, rozkazovací naopak i k citu alebo vôli spolu. Jak už rečeno, objavuje sa s oným podmet pravidelne v nominative, s tým vo vokative: nasledovne vzťahuje sa i vokativ krome mysli i k citu. On je preto asi tak citoslovným tvarom mien, jako rozkazovací spôsob sloves.

Čo taký môhol sa vokativ už s prvoti ľahko obísť bez prípony. Nemajúc tej, nemá sa čím pojiť s ostatnými čiastkami viet. Môže teda i mimo nich čili sám o sebe prichádzať alebo nebyť ani podmetom a v nich i čo podmet nemenej voľnosti požívať než citoslova (§. 13 a 295), ktoré sa vedľa neho často objavujú. Niet on podmetom menovite tam, kde sa ním neкто abo nečo len volá, oslovuje a vzyva. V prípade tom písava a tlačieva sa po ňom obyčajne znak podivenia čili ! Ten pozorovať pravidelne i po celých vetách rozkazovacieho a žiadacieho spôsobu, po oznamovacích naopak ba dku alebo punkt. Je-li vokativ čiastkou vety čo podmet alebo i činom predošlým, vídať po ňom a často i pred ním čiarku. Po delidlách tých a citoslovách možno teda neraz i také vokativy poznať, ktoré sa tvarom svojim nelišia od nominativu.

Príklady. *Martinko! Martin! Martin* môj! — Kde je? *Martin!* — Či ho sen prepadol? Či, *ach Bože*, mrtvý zchladol? Vráťme sa, brachu! *Ach! ľudia* boží, pekne vás prosím. *No, chlapci*, kosy už zapadajú. *Martinko*, pískaj! (Slád. 192, 193, 194, 199 a 202) *Borko*, čo tak smutný sedíš? (Hol. I, 55) Vráť sa, pane *družba*, vráť sa, mladý *zat!* Čože je to, pane *Bože*, za žena? Čierne *oči*, podte spať! *Javore*, veru si pukatý. *Ej mamko*, daj mä do školy! (Zpiev. I, 236, 254, 357, 359 a 366) *Časy* moje, *časy!* Neužily krásy (Pís. II, 34).

§. 304. V genitive objavuje sa podmet nevlastne čili tak, že sa u neho zamlčuje nominatív takých slov, po ktorých je rozdeľovací genitív v obyčaji, jako: mnoho, nečo, nič a pod. Deje sa to menovite u *byť* a *ne-byť*, ale len vtedy, keď ich nepotrebujeme čo spony než čo prísudku čili srastle (§. 196 a 305), potom prirodzene i u sloves podobného významu, jako: chybeť, nachádzať sa, nalezať sa, dostávať sa, vyskytati se, záporne: ne-chybeť, ne-nachádzať sa atd. Riedšej slýchať genitív m. nominativu s inými zápornými slovesy. Medzi tamty vlúdilo sa u Čechov nasledovaním nemčiny i s-cházeti (ab-gehen). U nás zase cudzinou zarážajú nominatívy bežné v prípade tom, vyjmeš-li *nič* a *nečo*. Ty totiž a jednoduché *čo* od nepamäti zostávajú rady v nominative a v akkusative tam, kde sa iné slova obyčajne čo genitivy rozdeľovacie objavujú. Treba-li však čo ráznejšej upierať, stáva i *nič* v genitive alebo s tým spolu, jako na pr. v tejto vete: Neurodilô sa nám ničého nič (Pov. 528).

Ani *ne-máš*, ktoré i v poľštine slýchať m. *nie*, *niet* a *nie* alebo m. nem. man hat nicht, es giebt nicht, nesluší pokladať za nem. spôsob mluvenia, keď *man* druhou osobou jednotnou vôbec radi nahradzujeme (§. 301) a keď menovite záporného *ne-byť* m. *ne-mať* podnes ešte často potrebujeme, jako na pr. v tejto složenej vete: Niet takej pesničky, čo by jej konca nebolo (Pov. 353), znejúcej tamže (na str. 544) takto: Niet takej pesničky, čo by konca nemala. Srbsčina napokon doprosta i tretej osoby tohože slovesa čili *ne-ima* alebo *ne-ma* rada užíva m. a v. *ni-je*.

Príklady. Bolože tu *radosti!* (Pov. 339) Bolo tam drahých *jedál a nápojov*, bolo *hudby a tancu* i všakovej *zábavy!* (Tamže) Takých *krás* není ani nebude! *Noci* tu *nemáš* hrobovej. Ej, ľudia, jesto na svete *blázní* skutočne blažení. Jesto sprosté *mudreny* (Slád. 69, 107 a 137). *Mojej ženy* doma nie. *Mňa* doma *nemáš* (Zpiev. I, 258 a 259). *Zaklopal* by *Tomaš*, ale *ho* tu *nemáš* (Pís. II, 140). Niet *pravdy* v stolici. *Vivatom konca* nebolo (Kal. 42 a 94). *Porady* ani *pomoci* nebolo. *Cesty*, *chodníka* nebolo. *Nebolo konca* kraja posmechu. *Starého* doma nebolo. V *zámku nikoho* niet. Takého *zámku* niet na svete. *Žiadneho chleba, sa nerodí* (Pov. 19, 66, 259, 338, 339 a 347). *Není konce* pokladúm, *vozím* počtu *není* (Kral. Is. 2, 7). *Nenalézá* se milosrdného (Kral. Žalm 12, 2). *Jistoty* se *nenachází* (Kral. k 2, Král. 10, 2). *Ničehož* (= *zhola nič* alebo *naskrze nič*) *není* (Kral. Žalm 19, 7).

2) Prísudok.

§. 305. Prísudok je najväznejšia čiastka vety. Najlepšej to vysvitá ztade, že prízvuk vetný prirodzene jemu náleží.

Čo taký označuje sa prísudok najčastej najväznejšou čiastkou reči čili slovesom* (§. 9), a síc určitými i neurčitými tvary jeho (§. 202).

Určité tvary slovesa bývajú často i samy o sebe vetou a to vlastne a vždy, keď sú jednoduché a složené, jako: *píšem*, *píš*; *na-píšem*, *na-píš* a pod. Neurčité naopak objavujú sa vetou samotné-zriedka i to len nevlastne čili tak, že sa u nich nektory z oných zamlčuje, jako na pr. *jest* a *sú* v tretej osobe obú čísel minulého času: *písal*, *písali*; *napísala*, *napísaly* atd. (§. 273) Bývajú teda prísudkom viet tak, jako skloniteľné čiastky reči (§. 306).

V každej vete o jednom slove je vždy aspon najväznejšia čiastka myšlienky čili prísudok skutočne označený a síce po každé pňom alebo koreňom slovesným, jako na pr. v týchto: *pas*, *píš*, *pás-ol* a *pís-al*. Podmet naopak značí sa len v takých vetách o jednom slove, kde znaky jeho čili prípony osobné nezanikly, jako v: *pas-me*, *pas-te*, *píš-me*, *píš-te* a pod. Jak sa vec ta strany spony má, o tom vidz §. 310.

Okolnosť ta svedčí tiež o dôležitosti prísudku. Napriek tomu zamlčuje sa prec i on, ale prirodzene riedšej od spony a od podmetu, i to len vo vyvinutých a složených vetách, jako: Ticho, páni! (Kal. 86) Ticho, šuhajci, pre Boha ticho! (Slád. 208) Šťastlivú cestu, junák milý! Za mnou, Srbovia! (Žel. 34 a 94)

Vo prvom z príkladov tých totižto zamlčaný je prísudok *buďte*, vo druhom tenže dvarazy alebo aspon raz a podruhé prísudok *prosím* s predmetom *vás*, vo treťom podobne *prajem s ti* a vo štvrtom *poďte*.

Každým slovesom, mimo *byť* čo sponu, prísudzujeme podmetu to, čo každé z nich znamená: bytie totižto, stav a pôsobenie nejaké (§. 196 a 197) čili to, že podmet jest, že sa s ním nečo deje čili stáva a že on sám nečo robí.

§. 306. Riedcej bývajú prísudkom viet skloniteľné čiastky reči a neurčité tvary slovesa, i to nevlastne čili pravidelne len skrze sloveso určitého tvaru, najčastej skrze *byť* čo sponu. Každou z nich vyriekame o podmete tiež to, čo každá z nich znamená, na pr. podstatnými meny to, že jest on buď skutočne buď smyslene samostatná bytosť (§. 109), jako keď o Bohu riekame: Boh je duch atd.

Mimo podstatné meno všetky ostatnie skloniteľné čiastky reči vynikaly kedysi viac než teraz dvojím zakončením: určitým a neurčitým, a síce tým čo prísudky vždy, oným čo prívlastky a iné čiastky vety vôbec asi tam, kde ich jazyky, majúce člen, s týmto potrebujú, jako na pr. nemčina, gréčtina a v oboru slovančiny bulharčina.

Rozdielu toho čeština podnes viacej šetrí nežli slovenčina. My na pr. už ani všetkých príchastí nepotrebujeme čo prísudkov stále s neurčitým zakončením než len vypadajúcich na *l* (§. 213 a 214); ostatných zriedka, i to skoro výlučne len vo sredňom rode jednotného čísla, inde naopak s určitým, na pr.

Budeš *bitá* od svojej mamičky a ja budem *bitý* od svôjho tatíčka (Pís. II, 134). *Porúčeno* Bohu! Tejto noci zbožia nebude *sožato, poviažano, posvážano* a *vymlátano* (Pov. 21 a 267).

Čeština naproti krome príchastí zná sa k neurčitému tvaru i u prídavných mien o mnoho častej od slovenčiny, tak že v

nej slychať. ešte na pr. i: já jsem *zdráv*, budeš *nemocen*, ty jsi *vesel* atd. (§. 158—162)

§. 307. Pádov prísudku niet u nás a Litevcov len nominatív, jako na pr. v nemčine a v latinčine, než veľmi často a pravidelne i instrumentaľ, zaniklý v oboch týchto jazykoch už dávno. Riedšej objavuje sa prísudok v ostatných štyroch kosých pádoch, i to zväčša len vo vyvinutých a složených vetách.

Prísudok nominatívny má sa k instrumentálnemu asi takto: nominatív vymeruje (definit), instrumentaľ opisuje (describit) pojem podmetu. Oným sa teda vlastne vyrieka, čím podmet skutočne je; týmto naopak len to, čím sa podmet byť zdá alebo čím sa v istých prípadoch objavuje. Instrumentaľ sa preto týka viacej prípadných vlastností, nominatív podstaty podmetu, čím sa tomuto vlastne nič neprisudzuje než len pojem jeho inými slovy vyrieka čili opakuje. Dľa toho na pr. vo vete „človek je rozumné zviera“ nominatívny prísudok *rozumné zviera* práve tak sa má ku podmetu *človek*, jako 2+2 k 4. Jako sa totižto 2+2 rovná 4, tak i prísudok dotčenej vety zcela a práve to znamená, čo podmet. Instrumentálny prísudok naopak, neoznačujúc podstatných než len prípadné známky podmetu, nerovná sa tomu nikdy. Najlepšej vysvitá to predne z takých viet, kde je prísudok akkusatívom a predložkou *za* m. instr. vyslovený, a podruhé z takých, ktorými sa vyrieka, čím podmet kedysi bol alebo čím sa ešte teprva má stať. Také sú na pr. nasledujúce:

Ona prišla a bola mu *za ženu*. Bol ten hadík syn toho hada, čo je všetkým hadom *za kráľa* (Pov. 343 a 462). L'ubko *za súdca* chcel byť. On býval *za mláďa hudcom* (Hol. I, 27). Ja som dakedy bol *kráľom*. Jej nebohý muž býval *horárom*. Či budeš hrubým či tenkým *krajcom*? (Pov. 242, 499 a 541)

§. 308. Práve vyložený rozdiel však neposkytuje vôbec platných pravidiel o užívaní nominatívneho a instrumentálneho prísudku a síce preto, že jazyk v tom tak, jako i vôbec, o mnoho slobodnejšej si vedie než by si časom nedovolil nečo prípadného za podstatné a naopak pokladať alebo vymerovať

tam, kde by mal vlastne opisovať, a naopak. Nie teda divu, že neraz najdeš i vo spisoch opravdu vzorných aspon dva prísudky docela jednakej povahy a preca rozličnými tými pády vyslovené, na pr. *Budme* aneb *všecko* aneb *ničím* (Kol. 328). Ešteš len bol *patvarista* a ja *deckom* (Kal. 33). Nesluší však preca nedržať sa v prípade tom aspon nasledujúcich pravidiel:

1) Opravdivým výmerom a opisom takých pojmov, ktorých výmeriť buď nechceme buď nevieme, patrí prísudok nominatívny. Takými sa objavujú obyčajne i ty prísudky, ktoré podmetu už skutočne alebo po prednosti náležia. Ty naopak, ktorými sa vyrieka, čím podmet kedysi bol alebo čím sa teprva stať má, stávajú v instrumentali. V tom sa objavuje vždy len zájmeno tretej osoby, čo prísudok pobočných viet, kde nemčina svojeho *es* stále čili bez ohľadu na rod a číslo patričných mien podstatných užíva.

Príklady. Hlásky sú základné *čiasťky* slov (Nauka 13). Vietor je *pohyb* povetria. Mráz je zamrznutá *rosa* (Čít. 154 a 156). Jazyk jest *oblesk* ducha, je *duch* sám, konavé živý (Nár. 4). Boh láska je. Boh veľký, svet malý (totižto: *je*. Slád. 111 a 121). Ručníček je malá *vec*. Už nebudem viacej *dievkou*. Už ja budem *nevestičkou* (Pís. II, 61). Ja som bol kráľom (Hol. 134). Podlošť má byť zemeplazom (Slád. 48). No, kmotre, keby ja bol *tebou*, nepísal by som cedul (Kal. 58). Či bude ten, ktorý i najbližším svým lásku svoju utahuje, umieť býti človekom medzi ľuďmi, když *jím* není v malém okrese domu svého? (O nár. 53)

2) Nominatívnym prísudkom vynikajú obyčajne i jadrné, apodiktické výroky a menovite porekadla, osobite spony zbažené, jako:

To je pravda. Musí to pravda byť (Pov. 178 a 533). To je *pravda* istá. Je to pekná *vec* (Pís. II, 125 a 139). To není možná *vec* (Zpiev. I, 96). Hlad je veľký *pán* (Pov. 238). Mladost radost. Pes psu *brat*. Starý priateľ *najlepší*. Sobota kňazská *robota*. Starý, ale jarý (Bern. 297, 302, 303, a 307 a 308).

3) Prídavné mena, vládnucie podnes ešte neurčitým tvárom, jako: dlžen, hoden, vinen a povinen, majú čo prísudky

též v nominative zostať (§. 306) a *rád* musí preto, že ho s určitým zakončením ani neužívame, na pr.

Je *néhoden* toľkej lásky (Pov. 369). *Hodna* je trónu srbského Milína (Žel. 12). Nebudem tým *vinna* (Zpiev. I, 97). On je bojom *rád* (Spevy 71).

4) V neosobných vetách slýchať ešte viacej aspon sredních nominativov neurčitého tvaru takých mien prídavných, ktoré inde len určite vypadajú, jako: *divno*, *ľúto*, *možno*, *slušno*, *slobodno*, *vidno*, *známo*, *teplo* a iné. I podstatné mena tohože alebo aspon podobného významu, jako: *div*, *haňba*, *hrôza*, *sloboda*, *škoda*, *treba*, *tma*, *zima*, *žiaľ*, *zvyk* a iné, zostávajú též v nominative. Sponu *je* u tých i oných obyčajne zamlčujeme a *ne* z *ne-nie* prirážame k nim: *ne-možno*, *ne-treba* atd. m. *nenie možno*, *nenie treba*.

Je-li podmetom infinitiv (§. 300), zamlčuje sa u neho zhusta i *možno*, *slušno* a *treba* a *ne* z *ne-nie* priráža sa k nemu. V prípade tom nazýva sa on infinitivom možnosti, slušnosti a nutnosti. Nekedy objavujú sa u neho i príslovky m. nominativu čo prísudku, jako: *dobre*, *statočne* atd. m. *dobro* a *statočno*.

Príklady. Jaj, *beda* mne! Predo mnou *vidno*, za mnou *tma*. *Nevidno* nič. *L'úto* mi teba (Pov. 2, 44, 51 a 151). *Škoda* ťa. *Škoda* že ich, preškoda! (Spevy 26 a 98). *Žiaľ* mi je za tebou, šuhaju! *Nenačin* jej čepca (Zpiev. I, 6 a 11). *Netreba* ti ženy (Pís. I, 53). *Hrôza* vyreknúť. *Haňba* mužom sna sa báť. Úrad *sloboda* bolo vykonávať (Hol. I, 135; III, 33 a 96). *Možno* mi nežit. Na zázrak *strašno* ša dívať. Jak to *smutno*! *Milo* mi, že atd. (Slád. 32, 114, 123 a 335). *Vidno*, že atd. *Neslušno*, aby atd. Jeho *obyčaj*, že atd. *Div*, že atd. (Žel. 10, 38, 43 a 73).

Čo tu dobrého *slýchať*? Tu *nevidat* ani ptáčka. Nebolo ani neba *vidat*. Nič *nepočut* (Pov. 3, 61, 476 a 490). Nevedet, či atd. *Počut* ozvenu (Spevy 92). *Srdce čut* jak bije. *Zret* na nej žiale (Žel. 7 a 71). *Počut* ich píškať (Slád. 193). Čože bolo *robiť*? Len ti už bolo *ist* na druhý deň (Pov. 82 a 334). Čeho sa *chytit*? (Žel. 71) *Ďakovať* Bohu (Slád. 217). Jak tě *vítať*, země, plná cti a posmýchů? V nešťestí lvem býti *lepe* nežli v štěstí slimákem. Není *dobře* moudrým býti příliš

(Kol. 219, 372 a. 529). *Lepšie* padnúť v mužnom boji, jako hynúť bez slobody (Spevy 59). Slovákom býti a ním býti nechťiti není ani *statečně* ani *rozumně* (Záborský).

3) Spona.

§. 309. Sponu označujeme osobite a síce slovesom *byť* a *ne-byť* len vtedy, keď je prísudkom nektorá zo skloniteľných čiaatok reči alebo infinitiv a pričastie.

Ale zamlčujeme ju veľmi často, menovite vždy, v tretej osobe minulého času (§. 273 a 305). Záporné *ne* z nej však priráža sa ku pričastiu čo prísudku, na pr. žiak ne-písal a žiaci ne-písali. Výjav ten ponáša sa veľmi na to, že sa ta osoba od prvej a druhej inde zväťša nedostatkom osobitej prípony rozoznáva (§. 205 a 206).

Napriek obdobe tej obrátenej už od prvých značnejších grammatikov československých XVI veku, menovite od Jána Blahoslava (Gramm. česká, str. 54, 103 a 137) proti užívaniu spony *jest* a *jsou* v minulom čase, vyskytá sa ona pre i u prekladateľov kralických (§. 21) i u iných spisovateľov českých dosti často, osobite tam, kde o dôraz ide, na pr. Vstál *jest* (Kral. Mat. 28, 6). Sou všickni zemřeli (Kral. 2 Kor. 5, 15).

Inde len *je* vynechávame veľmi radi, jako z príkladov daných v §. 308 pod č. 2 a 4 dostatočne vidno. *Sú* naopak s ostatnými tvary spony riedšej sa zamlčuje, i to zväťša len v porekadlách a vo výrokočch veľmi obvyklých, jako:

Jakí páni, takí poddaní. Já pán, ty pán (Bern. 301). *Poručeno* (*buď*) Bohu! (Kol. 129). *Porúčeno* alebo *Porúčená* Bohu! (Pov. 304, 311, 319 a i.) Zimná rosa a ja bosá (Zpiev. II, 23).

I čo prísudok zamlčuje sa *byť* a *nebyť* častej od iných sloves (§. 305). *Ne* priráža sa tiež k tomu slovu, ktorého sa zápornosť osobite týče. Je-li však ta už ináčeť dost označena, zaniká zcela i *ne*, na pr.

Všade (*je*) dobre, doma najlepšej (Por. u Kal. 68). *Chvala* (*buď*) Bohu! (Pís. II, 147 a Zpiev. I, 15). I vo Viedni (*sú*) ľudia biedni (Bern. 311). I v Praze *ne-každému* blaze (Přísl.) O jeho žene ani chýru ani slychu (*nebolo*). Dlho (*bolo*) ticho po celom zámku (Pov. 140 a 337). Nikde (*niet*) útechy a nikde pokoja (Spevy 15). Nikde (*nebolo*) pomoci, nikde bezpečnosti (Žel. 71).

§. 310. Keď je prísudkom vety sloveso určitého a to jednoduchého alebo složeného tvaru, niet v nej spona osobitým slovom označená. Príčina čeho väzí v tom, že každá taká veta je buď len o jednom slove, jako na pr. pasieme a na-pasieme; buď o viacej síc, ale o takých, z ktorých žiadno neznamená spony, jako: my pasieme, pastyr pasie a pod.

V každej vete o jednom slove je vždy aspon najdôležitejšia čiastka jej čili prísudok skutočne označený a síce po každé pňom alebo koreňom slovesným. Podmet naopak len v takých vetách o jednom slove je tiež opravdu vyobrazený, kde znaky jeho čili prípony osobné nezanikly (§. 305). Kde sa ty otrely, jako menovite u väčšiny sloves tretej osoby obú čísel, tam sa podmet označuje len záporne čili rozoznáva sa od podmetov prvej a druhej osoby nedostatkom osobitej prípony (§. 205 a 206).

Práve tak sa má vec ta i strany spony. I ta totižto len v takých vetách o jednom slove je skutočne označená, kde znaky jej čili samohlásky sponou menované podnes badať. Kde ty zanikly alebo kde ich už s prvoti nebolo, jako u sloves bezo spony časovaných (§. 203, 204 a 261—268), tam je tiež len záporne vyobrazená spona čili to, ktorým zo troch spôsobov mluvenia je prísudok s podmetom spojený: oznamovacím-li totižto či rozkazovacím a či vymienočným (§. 5). Čo ostatne tým ľahcej možno poznať, čím makavejšej sa liší ešte podnes rozkazovací spôsob osobitou známkou od oznamovacieho (§. 206 a 207) a vymienočný čili spojovací od obú zakrnelosťou svojou (§. 276).

II) Pomer vety ku poslucháčovi.

§. 311. Posiaľ sme obsah vety rozberali hlavne len sám o sebe čili bez osobitého ohľadu na to, že veta niet len vyjavením myšlienky vôbec než že má spolu byť oslovenému čili poslucháčovi i úplne srozumiteľnou. Choť by ťž čo bolo obsahom vety, má-li jej poslucháč náležite vyrozumieť, musí mu z nej byť patrno troje vecí a síce: predne to, koho alebo čeho sa týče: osoby-li totižto či veci nejakej; potom to, jak

a kedy čili jakým spôsobom a ktorého času sa veta osoby alebo veci nejakej týče.

Bez týchto troch vecí niet žiadno slovo ani vo spojení s inými nie žeby samo o sebe vetou a to preto, že sa ony vlastne rovnajú podstatným čili hlavným čiastkám vety. Osoba totiž alebo vec, ktorej sa práve veta týče, je roveň podmetu; spôsob spone a čas zrači sa pokaždé buď na prísudku buď na sponě.

1). Osoba.

§. 312. Mluviteľ hovorí buď o sebe samom buď o tom, s ktorým mluví, alebo konečne o osobe alebo veci rozdielnej i od seba samého i od poslucháča lebo osloveného.

V každom mluvení rozoznať teda tri osoby alebo aspon dve a jednu vec, menovite: prvú čili tu, ktorá mluví; druhú čili tu, s ktorou prvá mluví a tretiu čili tu osobu alebo vec, o ktorej prvá s druhou mluví.

Vzťah tento menuje sa pomerom osobným a označuje sa menením slovesa dľa osob čili príponami osobnými (§. 205) a síce vo slovenčine a latinčine o mnoho jasnejšej nežli na pr. v nemčine.

Tu sa prípony osobné behom času tak otrely, že už len v rozkazovacom spôsobe, i to nezcela, označujú pomer osobný samy, jako: schreib-e (píš), schreibe-t (píš-te) ! atd. Inde potrebujú k tomu pomoci zájmen osobných, na pr. *ich* schreibe, *wir* schreiben atd. m. slov. a lat. piše-m, scrib-o a piše-me, scribi-mus. Práve preto je v nemčine i viet o jednom slove o mnoho menej než vo slovenčine a latinčine (§. 6).

My a Latináci pridávame teda ku slovesám zmeneným dľa osoby zájmena osobné len tam, kde nám o pomer osobný viacej ide než obyčajne, menovite: keď dôrazne oslovujeme neko, keď náružive vykrikujeme, vzdýchame, prosíme atd.

V prípade tom zaštopujú zájmena osobné pokaždé podstatné mena tých osob a vecí, o ktorých práve ide reč. Preto sa ony dobre i podstatnými zájmeny nazývajú.

Príklady. Zajtra *vy* pôjdete do hory a *ja* ostanem doma (Pov. 97). Oni sa ihrali a *ja* som sa díval. *Ja* som švárný, *ty* si šumná. (Pís. II, 75 a 132). *Ja* som chudobná a *ty* pán. Ha, bodaj *ta*, *ty* potvora, jasná strela Paromova! Ach, *ja* prebiedny, preubohý! *Ty-s'* v celej dedine najkrajší mládenec. Čo

ty, šelma, deláš? (Zpiev. I, 5, 11, 19, 294 a 295). *Ja* mám rád teba, *ty* mňa máš rada. Veľký svet, *ty-s'* malá. Jakéhoš' *ty* daru hodeň! My ľudia sme, *ty-s'* človek nie (Slád. 112, 121, 202 a 388). Ó kéž bych sa i *ja* tebe chcel jako *ty* mne zaľúbiť! Zrádny, ach trikrát zrádny vnuku, *ty-s'* predniu príčinu ku mojej skáze podal! (Hol. I, 60 a 135).

§. 313. Veta týka sa pravidelne tej osoby alebo podmet vety jest obyčajne tej osoby, ktorá je na slovese čo prísudku alebo spona buď skutočne vyobrazená, jako prvá a druhá, buď aspon záporne, jako tretia vždy, mimo *jes-t* a *nie-t*, kde sa prípona jej ešte podnes zachovala (§. 205). Od pravidla toho odchyľujeme sa hlavne len vo dvoch prípadoch a síce:

1) tam, kde všeobecný podmet osobný, ktorý je vlastne tretej osoby, druhou vyslovujeme (§. 301),

2) vo vetách, označujúcich podmet genitívom m. nominatívu (§. 304), vtedy, keď sa ony vlastne prvej a druhej osoby týkajú, jako: mňa nenie, nás niet, teba nebolo, vás nebolo. Je-li však väzba tých a pod. viet opravdu osnovaná na zamlčanom *nič*, neprieča sa ony pravidlu, o ktorom je práve reč, skutočne než len zdajne preto, že *nič* patrí medzi podmety tretej osoby. Tej sú totižto všetky krome tých, ktoré sa vyslovujú nominatívom zájmen 1 a 2 osoby čili slovami: *ja*, *ty*, *my* a *vy*.

2) Čas.

§. 314. Všetko, čokoľvek sa deje, nasledovne i myslenie a mluvenie spadá do istého času. Má-li teda poslucháč vete vyslovenej náležite rozumieť, musí ona krom osoby čili podruhé i čas vyobrazovať. Ten sa zračí v nej vždy dľa toho okamženia, v ktorom sa práve mluví, t. j. mluvitel určuje a označuje čas vždy dľa tej doby, v ktorej práve mluví, a síce:

1) dľa nej samej čili bez ohľadu na iné deje. Tým čínom rozoznáva tri časy: prítomný, minulý a budúci. Prvého z nich potrebuje pravidelne o všem tom, čo sa práve v tom okamžení deje, v ktorom mluví, na pr. žiak *píše*. Minulým naopak oznamuje mluvitel všetko to, čo sa pred mluve-

ním jeho stalo, na pr. žiak *písal*; budúcnim konečne to, čo sa teprva po mluvení jeho stane, na pr. žiak *bude písať*.

Rekneme-li totiž o žiakovi nejakom: žiak *píše*, každý znateľ slovenčiny tak nám vyrozumie, jako keď by sme mu takto boli rekli: žiak práve v tom okamžení, keď vetu tu o ňom vyriekame, *píše*. Písanie žiakovo spadá tedy do tejže doby s mluvením alebo je mluveniu našemu *prítomné*. Rekneme-li zase: žiak *písal*, oznámime poslucháčovi, že sa to skorej stalo nežli sme vetu tu vyrekli alebo že písanie žiakovo pred vyslovením vety tej o ňom *minulo*. Rekneme-li napokon: žiak *bude písať*, každý znateľ jazyka nášeho tak nám vyrozumie, že písania žiakovho ešte niet, keď o ňom tak mluvíme, než teprva po tom *bude* čili nastane.

2) Môže mluvitel v určení času mať na zreteli i iné a to také deje, ktoré sa k tomu, ktorého sa veta hlavne týka, čo okolnosti vzťahujú, spadajúc s ním buď do tohože času buď do pozdejšieho. Latinčina má na to tri osobité tvary časové: *imperfectum*, *plusquamperfectum* a *futurum exactum*. Ty sa preto menujú v zťažnými (relativa), ony čili *praesens*, *praeteritum*, *perfectum* a *futurum simplex* naopak nevzťažnými (absoluta).

Lepšie by bolo časy ty hlavnými alebo priamymi, ony pobočnými alebo košými menovať a síce preto, že i absolutné časy sú proti tej dobe, v ktorej mluvíme, vlastne tiež vzťažné.

U nás rozdiel ten dávno zakrnel tak, že latinskému *imperfectu* a *futuru exactu* primerených tvarov ani nemáme. Dávnominulý čas náš (§. 273) nerovná sa tiež úplne lat. *plusquamperfectu*. Slovančina totiž od nepamäti stará sa hlavne o vyobrazenie trvania deja a dosiahla v tom behom času takej dokonalosti, že jej sotva najdeš roveň, jako na pr. v týchto vetách: Roky sa *mínaly* i *pominuly* (Pov. 21). *Hľadel*, *hľadel*, *dohladel* sa nemôhol (Kal. 74). Celú noc sme *chytali* a nič sme *nechytali*.

Následkom toho delia sa slovesa naše na dokonané a nedokonané (§. 198). Ty, majúc označovať deje dlžej trvajúce než ony, i tvaru sú vôbec závažnejšieho, vznikajúceho zväčša stupňovaním samohlások, jako na pr. *hýbem* proti *hnem* (§. 229), *kráčam* proti *kročím*, *skáčem* proti *skočím* a iné. I nedokonané slovesa lišia sa od seba vospolok hlavne tiež tak čili že, čím je ktoré z nich závažnejšieho tvaru, tým dlžej trvajúci dej znamená a naopak, jako na pr. *vodím* proti *vediem* a

vádzam proti vodím, vynosím proti vynesiem a vynášam proti vynosím. Druhý posriedok, ktorým trvanie deja vyobrazujeme, je skladanie sloves s predložkami (§. 284, č. 3).

§. 315. Jako u pomeru osobného, tak i u časového pozorovať viacej odchýlok od pravidla vysloveného pod č. 1 v §. 314.

Prítomného času totižto nepotrebujeme len o tom, čo sa práve počas mluvenia nášeho deje, než i inde, menovite:

1) O takých príbehoch, ktoré sa pred mluvením naším začaly a počas toho ešte trvajú alebo sa opakujú: teda u popísovania mravov, zvykov a obyčajov, na pr.

Každý pód seba *hrabe*. Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú. Z mladi *sa* trň *ostrí* (Bern. 290, 307 a 309). Vlastenec verný sám seba *ruší* a *žije* vlasti jedine. V mladom *sa* veku *ide* do vlády, starému sila *nestačí* (Slád. 276 a 282). *Trávi* od vekov Slovan život tichý, jeho *netešia* lúpeže a boje, starcov *má* v úcte atd. (Žel. 24 a 25) Žízaly jed s žihadlem na nepřítele *vy pouštějí* a nad tím *samy mrou* (Kral. k Deut. 1, 44).

2) Vo výrokoch po všetky časy platných a tam, kde domnenia iných spomínáme, jako:

Svornosťou i malé vlády v pevnote *sa chovajú*. Nesvornosť veľké moci *tiahne* do hrobu (Hol. I, 121). Vina s sebou vždy pokutu *nosí*. Kollár lásku ohňom chladným *menuje* (Slád. 77 a 335). Svatý Matouš *píše*. Svatý Augustin *smyslí* (Kral. k Jan. 19, 29 a 20, 22).

3) V živom vypravovaní o veciach minulých a budúcich, ktoré dľa nášeho zdania iste nastanú. V prípade prvom bežný prítomný čas nazýva sa historickým, na pr.

Už večer *prichodí* a otec sa ešte *nevracia*. Otec vyšol na dvor a *vidí* pekných dvanásť volov. Veru tu paripu od sto dukátov nikto *nenesie* (m. neponesie. Pov. 15, 111 a 177). *Obracajú* sa udatní junáci, terče a štíty *stavajú* si pred seba, z kús *metajú* strely atd. (Hol. II, 83)

§. 316. Minulým časom (§. 273) neoznamujeme len vecí, ktoré sa pred mluvením naším prihodily, než i také, ktoré by sa teprva po tom mali stať, ale zriedka, obyčajne len keď zlo-

rečíme, jako: Parom *zabil* takú sliepku! Strela *fa zabila!* Nevoľa ho *metala!* (Zpiev. I, 9, 99 a 298).

Že by sa v tých a pod. vetách zamlčovalo *bodaj* (§. 321), to sa naskrze nepodobá pravde. Veď v podobných tomu prípadoch slýchať i u iných Slovanov častej alebo riedšej čistý minulý čas m. rozkaz. alebo žiadacieho spôsobu, na pr. u Rusov: *pašol* (pisávané: *pošel*) m. našeho *hybaj!* a u vojska m. *marš!* U Čechov aspoň deťom rieka sa prívetive: *šel* alebo *šla* m. *pod!* *běželo* m. *běž!* atd. U Srbov konečne skoro tak často sa ozýva v žiadostach tiež čistý min. čas jako rozkaz. spôsob, na pr. *živio* m. *vivat!*

Dávnominulý čas slýchať už zriedka i vo vetách složených, k vôli ktorým on s ostatnými pobočnými tvary časovými vlastne vznikol. Nahradzujeme ho obyčajne minulým časom sloves dokonaných.

§. 317. Budúcim časom (§. 274) vyslovujeme krome vecí pó mluvení našom nastat majúcich veľmi často:

1) i pravý opak ich čili minulé príhody, ide-li nám o jadrovejšie vyobrazenie ich než obyčajne. Menovite dokonané slovesa prichádzajú tak veľmi hojne, nedokonané naopak skoro len výnimkou. Príčina čeho je ta, že ony prítomnými tvary svojimi označujú vlastne tiež prítomnú dobu, ale tak krátku, ktorá sotva že nastala už i prestala čili minula. U sloves dokonaných sa teda budúcnosť s minulosťou tak zblízka stýkajú, že ich len jedno i to čo najprudšie okamženie oddeľuje. Dobré má preto slovančina, že prítomnými tvary jejich pravidelne budúcnosť (§. 198) a v živom vypravovaní i minulosť označuje a to skoro tak často, jako znamenajúcimi trvajúcu prítomnosť čili pošlymi od nedokonaných sloves.

Príklady. Tu *vybehnú* dvaja vlci a *začnú* sa ruvať. *Obozrí sa* a tu *otvorí sa* hroh, *starec klesne* do neho a zem za ním *zasype sa*. Chlapci, sotva sa *rozbrieždilo*, *vezmú* cepy a *začnú* mlátiť. Kráča hore zlatými schodmi, *prejde* osem izeb, *príjde* do deviatej. Ja sa mu pekne *pokloním* a on *sa* ti *mi bude* ešte *posmievať* (Pov. 2, 28, 91, 219 a 566). Boh Parom za oblakami *uvidí* to nahnevaný: *tresk!* *zahrmí* jej do čela; *hned* i s deckom skamenela. Keď Zmoka *chcela* o zem *hodit*, *začne* plakať, *začne* *prosiť* (Zpiev. I, 5 a 9). *Pretrhne sa* nemá *zádumčivosť*, *myšlienky* v hovor *šumivý* sa *meňia*; *návrh sa* *príjme*. (Žel. 11). Trúba *zaznie* a mužom *dá* heslo do koľby. Mutimír

uderí, pika zaprašti a na tisíc rozskáče sa zlomkov (Hol. II, 23 a 24).

2) V takých rozkazoch, žiadostach a napomänutiach, ktorých vyplnenia dôverne alebo i neodbytné očakávame, na pr.

Zveste velespešný, zajdiže do malovských stanov a bohu sladkých hostín *oznámiš*, aby atd. (Hol. III, 47) *Smerita* se tako o dediny: *budeta*, im oba v jedno vlásti, t. j. Smerite sa takto o dedictvo: budete ním oba v jedno vládnuf (LS. 4, 26 a 27). *Nebudeš míti* bohů jiných. *Nevezmeš* jména hospodina Boha svého nadarmo. *Nezabiješ. Nepokradeš* atd. (Kral. Exod. 20, 3, 7, 13 a 15)

3) Spôsob.

§. 318. Každěj věci spôsob. Má-li teda poslucháč mluvitelovi náležite rozumet, musí sa mu krom osoby a času i spôsob čili to dať na javo, jako spojuje mluviteľ v mysli svojej přísudok s podmetom. To sa deje vöbec trojím spôsobom: oznamovacím, rozkazovacím a vymienočným (§. 5) a vyobrazuje sa vlastne a hlavne sponou (§. 309 a 310). Ta sa preto všade, kdekoľvek je ňou samohláska nejaká, dobre nazýva i samohláskou spôsobu.

Oznamovací spôsob má sa k rozkazovaciemu i tvarom i významom svojim asi tak, jako nominativ ku vokativu (§. 303). Jako teda pády ty, tak i spôsoby ony sú priame; vymienočný spôsob naopak je kosý.

§. 319. Oznamovacím spôsobom dáva mluviteľ poslucháčovi vedet, že on to, čo o podmete nejakom vyrieka, za skutočné, isté alebo nepochybné považuje. Má-li sa to však i skutočne čili opravdu tak, do toho reči samej o sebe niet vlastne nič.

Ona čo taká ponáša sa veľmi na maliara. Jako totižto ten krome krásnych věcí neraz i špatné maluje, tak i ona nevyobrazuje len samej pravdy než prečasto i všelijaké protivy jej a to vždy primerene porekadlu: Jaký člověk, taká řeč.

Oznamovacím spôsobom, a síce dľa troch časov: přítomného, minulého a budúceho, vyslovujeme pravidelne všetky také úsudky a príhody, ktoré za pravdivé, isté a skutočné pokladáme, očakávajúc i od poslucháča, že o nich nebude po-

chybovať. Od pravidla toho odchyľujeme sa ponekuď len vtedy, keď minulým časom zlorečíme a budúcim i rozkazujeme a napomíname (§. 316 a 317, č. 2).

§. 320. Pravý rozkazovací spôsob u nás dávno zanikol. Terajší (§. 207) je vlastne roveň žiadaciemu čili optativu iných jazykov indoeurópskych.

Z čeho medzi iným i to vysvitá, že Slovan od nepamäti vyniká vľudnosťou nad pokrvných svojich, Indoeurópcov.

Rozkaz vzťahuje sa vždy a žiadosť aspon zväčša k budúcnosti. Preto u rozkazovacieho spôsobu nemáme minulého času a prítomného od budúceho nerozoznávame tiež viacej než len tak, jako nedokonané slovesa odo dokonaných vôbec. Imperatívy nedokonaných sloves totižto, jako na pr. *dávaj* a *hádž*, líšia sa od dokonaných *daj* a *had* len tým, že dej onými znamená v budúcnosti niečo potrváť, tými vyslovený naopak naraz pominúť má. Prirodzená vec je preto i to, že rozkaz. spôsob neraz zameňujeme i ukazovacím budúceho času (§. 317, č. 2) a že sa u *byť* onen od tohoto neliší pňom (§. 267, č. 2, b).

Menej vzájemnosti pozorovať medzi rozkazovacím spôsobom a minulým časom oznamovacím. Už toho m. onoho zriedka potrebujeme (§. 216) a naopak ešte riedšej. Imperatív totižto len u sloves hnutia zastupuje minulý čas, menovite *poď* a *hybaj*, ale i ty zväčša len vo složených vetách a s inými slovesy hnutia, označujúcimi lepšej minulost', na pr.

Sobral, čo našiel, do obrusá a *poď* domov. Vzal valašku a cedidlo a *poď*, *zachytil* sa svetom. Nerozmýšľal dlhó, ale *hybaj*, *zabral* sa do mesta. Čo mohla, *zachytila* a *poď* v nohy, *utekala*. Janík stužku uchytil a *poď* von dvermi. Najmladšia *poď* zase ku veštici (Pov. 17, 145, 201, 232 a 236). A *hybaj*, *skočí* do prósried kola (Slád. 188). Šťikol som ho križom na halapartňu a *hybaj* cez raž k našim (Kal. 100). Tamže na str. 65 stojací imperatív vety: *nedaj* Bože napred! je mi temný.

§. 321. Sebe samým obyčajne nerozkazujeme, s inými spolu čili množne naopak často. Tak sa to má i strany žiadosti. Preto u rozkaz. spôsobu niet osobitého tvaru pre prvú osobu jednotnú. Máme-li ho teda nahradiť, potrebujeme k tomu zakrneleho imperatívu *nech* m. *nechaj* (§. 275) s prvou osobou

prítomného času oznamovacieho, na pr. Nech som dobrý (Kal. 63). Nech sem dobrým (Kol. 142).

Ta a pod. vety však sú vlastne složené, ale kusé, kedykoľvek bez *ať* znejú, čo jest u nás pravidlom. V češtine naopak objavuje sa spojka *ta* i o sebe i s *nech* ešte často, na pr. Nech ať mrtví pochovávají mrtvé své (Kral. Mat. 8, 22). Za to slýchať zas u nás aspon miestami úplné *nechaj*: Nechaj ho poraziť! (Zpiev. I, 270) Nech som dobrý, nech píše, nech píšu, a iné pod. vety zakladajú sa teda na týchto složených: nechaj, ať som dobrý; nechaj, ať píše; nechaj, ať píšu. *Nechaj* je v každej z nich hlavnou, ostatok pobočnou vetou. Ona sa týka pokáždé tretej osoby, chof je vyslovená druhou, čo sa ostatne v rozkaz. spôsobe často deje, a síce tak, že patričný podmet len výnimkou sa objavuje vo vokative. Vysvitá to už ponekuď z príkladov obsažených v §. 275, jasnejšej z nasledujúcich: Pán Boh *daj* štestia, dievka moja! Pán Boh si *daj* i vám, starý otec! *Bože daj* štestia, stará matka! *Bože daj* i vám! (Pov. 15 a 22.) Rodičovia moji, pán Boh vám *vynahrad'* tu stratenú pomoc! Pán Boh vás *opatrui'*! Pán Boh *daj* dobrú noc! *Bud'* pochválen pán Boh náš! (Zpiev. I, 236 a 308). Bůh *rač* chrániti! (Kol. 142) Sem patria i spojky: *bud'*, *choť*, s čes. *chtěj* a *ne-chtěj* (§. 292), konečne i *bodaj*.

Bodaj, čes. *bodej* (§. 43) majú mnohí za čitoslovo, čím však nenie, síce by sa i *nech* za to vyhlásiť muselo. Jako totižto to, tak i ono je vlastne hlavnia veta vzniklá vysutím spoluhlásky *h* z *Boh daj*! Slýchať ju však i tak čili s *h* ešte. *Bodaj* čili *boh daj* rovná sa ďalej predošlému *nech* i tým, že je tiež vlastne tretej osoby a že sa po ňom čo hlavnej vete pobočná zbavuje tiež spojky, a síce *aby*, složenej z *a* a z aoristu slovesa *byť* čili *bych*. (§. 208 a 276, č. 3). Dľa čeho na pr. porekadlo: Bodaj fa hus koplá! vzniklo z tejto složenej vety: Boh daj, aby fa hus koplá! Krome tretej osoby minulého času slýchať po *bodaj* i ostatnie a to obú čísel, v češtine konečne m. *bodej* veľmi zhusta i *ké-ž*, t. j. srední rod zájmena *ky* s príklonným *ž* (§. 76, č. 2 a §. 183). Naše *ke* v *ke-by* znie vlastne *keď* a vzniklo zcela tak, jako *teď* bežné v češtine viacej než u nás: nerovná sa teda pôvodom svojim tvaru *kéž* krome pňovej spoluhlásky *k* ničím. Významom však ponáša sa ono na toto tak, že ho vo vetách žiadacích vedľa *bodaj* tiež potrebujeme, zriedka i *ké-že*, *ké-ž* a *da-že*.

Príklady. *Daže* teba, šuhaj, *daže* Perun trestal! *Bodaj* teba na vršku mávalo! *Bodaj* si skamenel! *Bodaj-s* zdravá prebývala! *Bohdaj* skamenelo mé srdiečko! Keď fa brali, *kéže* fa i

vzali! *Kéž* ja mám posla verného! (Zpiev. I, 6; 13; 87, 104, 111, 184 a II, 378)

Poznámka. K vôli dôrazu opatrujeme rozkazovacie tvary slovesa obyčajne príklonným *že*, čes. *ž*, zriedka *da*. Pred oným oživa známka imperativu i u nás (§. 207), kde by ináč skupeniny ťažko vysloviteľné vzniknúť musely, na pr. *Povedzže* nám, Janiček belavý! *Čakajda* má! (Pís. I, 116 a 117) *Nedudriže!* (Kal. 63) *Darujže* mi na košielku plátna! *Spizže* mi! Hora, snížize sa, sblížize sa! m. sníž-že a sblíž-že sa (Zpiev. I, 265, 267. a 290). Každý národ *chvaliž* Hospodina! (Kol. 153)

§. 322. Vymienočný alebo spojovací spôsob i tam, kde sa zachoval, jako na pr. v latinčine a nemčine, zriedka sa objavuje u jednoduchej vetý. Čo je povahe jeho (§. 5) zcela primereno. U nás on dávno zakrnel a nahradzuje sa oznamovacím a rozkazovacím (§. 276) a síce tým i samým aspon vo složených vetách, jako: *povedz* (povieš-li) pravdu, prebijú ti hlavu (Bern. 303); oným naopak vždy len so spojkami, mimo *bych* a *bol bych*, ktoré s činným prídastím minulým i bezo spojek označujú vymienočnosť, ale vlastne též len vo složených vetách.

Také sú na pr. i: jedol bych! pil bych! (Pov. 550) a podobné, choť sa i jednoduchými objavujú. I v prípade tom totižto vzťahujú sa vždy aspon k myšlienkam a síce takým, ktoré keby sa vyslovily, byly by pobočnými vetami proti oným čo hlavním, na pr. jedol bych, kebych mal čo atd.

III) Shoda.

§. 323. Prísudok musí sa, nakoľko môže, srovnávať s podmetom preto, že oba patria do spolku, ktorý, pokiaľ v myšliavází, nazývame myšlienkou a vetou, jaknáhle sa vyobrazí slovami (§. 2—8). Bez takej takej srovnalosti pak niet vôbec žiadneho spolku.

Srovnalosť ta prísudku s podmetom menuje sa shodou a objavuje sa u nich prirodzene len tým, čím oba spoločne vládnu, t. j. osobou, číslom, rodom a pádom. Spôsob a čas naopak sú výlučné vlastnosti prísudkov, označovaných slovesy určitého tvaru.

Shoda je vôbec dvojaká: grammatická a logická. Ona sa zakladá na tvare, tato na význame slov. Každý jazyk

stojí o tu menej než o onú, t. j. dbá hlavne čili pravidelne o grammatickú shodu, o logickú naopak len výnimkou. Tej primerené spojenie prísudku s podmetom nazýva sa väzbou po smyslu.

§. 324. Najmenej sa srovnáva prísudok s podmetom v páde preto, že sa ten objavuje i v genitive a onen krom instrumentala i v ostatných kosých pádoch (§. 304, 307 a 308).

Stojí-li podmet v genitive, líši sa prísudok od neho i osobou, číslom a rodom, súc vždy tretej osoby, jednotného čísla a srednieho rodu (§. 313, č. 2).

Zbytkom by teda bolo v nasledujúcej nauke vety také i osobite ešte do úvahy brať.

Prísudky náležité podmetom nominatívným naopak shodujú sa s tými predne osobou, súc pravidelne tej osoby, ktorej je podmet, a síce: buď prvej buď druhej buď tretej (§. 312).

Shoda osobná zračí sa viac alebo menej dokonále vždy na slovese preto, že obyčajne len to menievame dľa osoby, citoslova *na* a *no* naopak len výnimkou, riekajúc množne: *na-te* a *no-te*. Vo vetách, vynikajúcich slovesom *byť* a *něbyť* čo sponou (§. 309), zračí sa obyčajne na tej shoda osobná; vo všetkých ostatných naopak na prísudku samom.

Najčastej sa odchyľujeme od pravidla shody osobnej v rozkazovacom spôsobe, spojajúc druhú jeho osobu s podmetami tretej (§. 321).

§. 325. Shoda prísudku s podmetom čo do čísla riadi sa nasledujúcim pravidlom: s podmety jednotnými stáva prísudok i spona osobite vyslovená v čísle jednotnom, s množnými i dvojnými (§. 154 a 188, č. 2) v množnom.

Nedržíme sa pravidla toho:

1) Keď dvojíme a trojíme alebo vykáme a onikáme čili keď o osobách osobitej úcty hodných i samých mluvíme druhou a tretou osobou množnou. Cudzotou nenasiakly ľud náš trojí len o neprítomných osobách, prítomným naopak vyká. Mimo prídastia všetky ostatnie sklonné čiastky reči zostávajú pri tom pravidelne v čísle jednotnom a srovnávajú sa i rodom s

podmety, prídastia naopak objavujú sa v rode najprednejšom čili v muzkom a v čísle množnom. Zvyku toho nasledovaním nemčiny spustili sa Česi viacej od Moravanov a tí väčšmi než my, onikajúc i tam, kde by vlastne vykať mali. Čeho práve tak pilne chrániť sa sluší, jako vôbec každej zbytočnej a škodlivej cudzoty a novoty. Ľud náš konečne zná sa i k opaku onikania, mluviavajúc jednotným číslom o mnbných podmetoch, chce-li bytosti nimi znamenane snevážiť.

Príklady. Vy ste starý, skúsený; vy. skorej dač *budete* vedieť. Pán kapitán nám *kázali* von z mesta ho vyviest, čo si už *nevedia* s ním porady (Pov. 379 a 542). Čo vy, mamko, na to *dbáte*, keď vy *sama* muža *máte*! Mamka dobre *vedia*, že atď. Ešte ste *mä*, mamko, v živote, *nosili*, už atď. Môže *vám*, mamičko, ľúto byť. *Vychovali* ste *mä* (Zpiev. I, 208, 327, 360 a 366). Pán kráľ *sú* doma? (Slád. 211) *Dali* mia sem moja máti. Náš tata ho (t. j. víno) *ľúbia*, oni *vám* mia *stúbia* (Sušil 90 a 239). Ten pán oficír, *co* nás *hučili*, *buli jsú* Němec (Perly 132 a 168, pozn. 12).

Bože môj, dievčence, čože by z nás bolo, keby tých pesniček na svete nebolo? Veru by sme boli *sta ti Handerburci*, čo nikdy *nespieva*, *trebas býva* v Turci (Zpiev. I, 62). Ty naše *nevesty* nevedia prať, ani ty *šiatocky* na seba brať. *Úváta*, *učierni* jako sára; tam *beží* k materi, nech ozvára (Tamže 158).

2) S hromadnými podmety spájali Slovania za starodávna pravidelne množné prísudky a to právom preto, že ony už i jednotným číslom množnosť znamenajú a čo také množne sa ani nesklonujú (§. 111 a 145, č. 1). U nás zachovaly sa v jednoduchých vetách len nektoré zbytky vazby tej i to nedosti spoľahlivé, jako menovite u *rodina*, kde množné číslo prísudku i znakom uctivosti byť môže. Vo složených vetách naopak objavuje sa množné číslo m. jednotného dosti často k vôli hromadnosti.

Príklady. *Otvárajte* dvere, novotná rodina! Ej *neplačte* vy, moja rodina! (Zpiev. I, 235 a 363) Za nami sa *rúti sila* vojakov, čo nás *premohli* a kráľa nám *zajali*. *Všetko* spalo, jako by *ich* bol poklal (Pov. 382 a 390). *Ptactvo* nebeské *hnízda* sobě *dělají*. Mnohý *zástup* *stlali* roucha. *Množství* veliké *přišli* k němu (Kral. Mat. 13, 32 a 21, 8. Mar. 3, 8).

3) Sú-li podmetom zájmena *to, toto, ono* a podobné a prísudkom skloniteľné čiastky reči, srovnáva sa spona i čísлом i rodom s tým m. onoho, na pr.

To sú veľiké dediny. Ono to bol pán uradník (Zpiev. I, 24 a 291). To mýľka bola (Slád. 214). Toto sú moje deti. Nebola to ľahká vec. To možná vec nebola (Pov. 453, 549 a 553).

§. 326. Rodom shoduje sa prísudok s podmetom pravidelne len tam, kde je nektorou z prechyľných čiastok reči (§. 107 a 119) vyslovený. Pozorovať však i tu viacej výnimok, menovite:

1) U všetkých prísudkov nominatívnych, náležitých podmetom sredním a množným a vyslovovaných mimo podstatné meno ostatnými prechyľnými čiastkami reči. Najbližšia príčina toho väzí v tej okolnosti, že u tých dotčený pád a roveň jeho čili akkusativ též srední a množný vo slovenčine a v obecnej češtine dávno zanikol a nahradzuje sa ženským stále, v písomnej naopak, znajúcej sa ešte aspon po tvrdých spoluhláskach ku príponám jeho *a* aneb *á* (§. 160, 163, 173 a i.), len nekedy, jako:

Práva vyměřil-y. Minul-y čtyři leta. Jezera vyprahl-y. Ukázal-y se tři slunce a vseck-y zdál-y se býti jednostejné jasnosti (Dobr. 250).

2) U prísudkov primerených prirodzenému pohlaviu podmetov m. rodu mien jejich (§. 112 a 113) alebo tomu rodu, ktorého sú vlastné alebo aspon obyčajnejšie mena podmetov, na pr.

Zlatý Zúbok omdlel^a aj dušu pustil^a (Pov. 438). Uvilo dievča venoček, zavalil^a ho pod stoly (Zpiev. I, 137). Obluda smeral^a každé mesto (Hol. II, 63).

Tu sa vzťahuje *obluda* čo nadávka k *Černobohu*. Básnik všímajúc si toho viacej než onoho, dovolil si odchýlky od obyčajnej ináč väzby, zachovanej na pr. v tejto vete: Už obluda nosit *isla* (Zpiev. I, 10), kde je *obluda* též nadávkou, týkajúcou sa *Zmoka*.

Ďľa prirodzeného pohlavia potrebujeme najčastej mien zväťšovacích na *ina* a *isko*, nemluvíme-li o bytostach nimi znamenaných opovržlive (Nauka 42 a 43), potom zmenšovacieho tvarom mena *knieža* a titulárných, jako: *jasnosť, milosť, svetlosť, velebnosť, veličenstvo* a iné. V češtine k oným patrí i *hrabě, markrabě* a pod. pošlé z nem. graf a markgraf. Konečne i *děti*

a *dítky* opatruje, ona rada od nepamäti muzkými prísudky i prívlaskty a to preto, že sa deťmi vždy rozumejú i *chlapci* (Dobr. 249).

3) Neosobným vetám sluší prísudok i spona srednieho rodu a jedn. čísla, jak toho práve žiada všeobecný podmet vecný *ono* (§. 301 a 308, č. 4). Prichádza-li však vedľa toho podmet iný, srovnáva sa prísudok i spona s tým a ne s *ono* (§. 325, č. 3). Niet-li napokon vo vetách neosobných vôbec žiadneho osobitého podmetu, rovná sa v nich spona rodom prísudku aspon nekedy, jako: *Bola už tma* (Pov. 204) miesto a vedľa: *bolo už tma*. (563).

IV) Otázka a odpoveď.

§. 327. Chceme-li sa čeho dovedeť, pytávame sa o tom. Vety, ktorými sa to deje, nazývajú sa tázacími alebo zkrátka otázkami; ty zase, ktorými sa na ne odpovedá, odpovedmi.

Dľa toho, čeho sa otázky vlastne týkajú, delíme ich na výrokové alebo vetné, jako: píše žiak? a slovné, jako: kto píše?

Výrokové otázky sú všetky ty, ktorými sa dovedáme, náleží-li vôbec prísudok podmetu či nenáleží. U nás a v latinčine lišia sa ony od odpovedí daných týmže slovy mimo znak otázky samým prízvukom otázkovým o mnoho častej než u Nemcov. Ti si totižto v príčine tej obyčajne i slovosledom pomáhajú, pytávajúc sa pravidelne pravým opakom toho poriadku slov, ktorým odpovedať zvykli.

Tak na pr. naša otázka: Ona sa modlí? (Slád. 37) rovná sa slovosledom zcela nemeckej odpovedi: Sie betet. Co otázka znie ta práve naopak: Betet sie?

Vetné otázky vynikajú však i osobitými slovy tázacieho smýsľu, menovite: *či, li, zdá*, čes. *zda*, a *čo*. To objavuje sa v nich len tam, kde mluviteľ popredku chce vôbec oznámiť, že sa ide pýtať. Terajšia čeština opatruje *co* tu vždy príklonným *ž* (§. 331). *Li* je tiež príklonné, t. j. priráža sa tiež k iným slovám, menovite i k *či* a *zdá*. U nás to málo kedy slychať a *-li* najviac len vo vymienočných vetách.

Vo *zdá* proti stčes. a srb. *za* je *d* sotva cirou vsuvkou (§. 90, č. 1). Mne sa zdá, že sa ono od *a-zda* len spojku *a* liší a že je s tým spolu vlastne tretia osoba jedn. prítomného času oznamovacieho pošlá od *zda-t*

sa a že sa partikulou zcela tak stala, jako : hádam, myslím, veď, vřaj a jiné tvary slovesné (Srovn. §. 331).

Príklady. *Čo si nikdá stáda nevidal? Zdá-ž sa nemal vám krk vykrútiť? Zdá-li niesom dobrá? Zdá-li niesom veľká?* (Hol. I, 3 a 127). *Což ještě nemáte víry?* (Kral. Mar. 4, 40) *Či ty nebanuješ? Znáš-li, že atd.* (Zpiev. I, 60 a II, 6) *Či spíš? Či nespíš? Či by ste nedbaly?* (Slád. 30 a 55) *Za tě lútá rozvlajaše bůra?* (LS. I, 13) t. j. *Či ťa prudká rozvlnila bůrka?*

§. 328. Slovné otázky týkajú sa vždy len jednotlivých čiastok viet o sebe, na pr. kto píše? čo píše? kde píše?

Pýta-li sa kto tak, ten už vie, že prísudok *píše* istému podmetu skutočne náleží a len o to mu ešte ide, aby sa dozvedel poprvé o tej osobe, ktorá píše čili o podmete, podruhé o predmete a potretie o mieste písania.

Jako práve predošlé, tak i iné slovné otázky obsahujú v sebe pravidelne buď zájmeno buď príslovku tázacieho smyslu (§. 181 a 290), na pr.

Koho oženíme? Ďura Štefanovie. Či je to domček? Čije to ptáča? Zhade si? Z Novej vsi. Čo tu hľadáš? Žobrem si. Kde ti je kapsa? Na jelši (Zpiev. I, 16, 163, 164 a 354).

Obsahuje-li už otázka slovná to slovo, ktorého sa práve týče, niet v nej prirodzene tázacích zájmen a prísloviek. Dá sa však prec od vetnej aspon zväčša rozoznať a síce buď po prízvuku, ktorým v nej slovo to proti ostatným rázne vyniká, buď po tom, že sa ona ním počína, na pr. *Zázrak* je nemú počuť prírodu? Je to sokol? Sokol (Slád. 33 a 197).

§. 329. Otázka sa dovršuje odpoveďou, ktorá je buď prisvedčovacia alebo potakovacia buď záporná. O spojitosti otázky s odpoveďou dosti jasne svedčí ešte podnes najobyčajnejšia i u nás prisvedčovacia príslovka *áno*, čes. *ano*, vzniklá zo spojky *a*, slyšiteľnej i v čes. *a-r-ci*, a z *ono* (§. 63 a 292), po ktorom čo všeobecnom podmete vecnom (§. 301) bolo kédysi pravidelne slýchať prísudok: stáva sa, deje sa, staló sa a podobné.

Dôkazom toho sú zase výňatky, vydané v *Obzore* (v Praze 1855. II, 120—129) z *Knih svědomí*. Dľa tých totižto prisvedčovali Česi na otázky výrokové ešte na počiatku XVI stoloetia najradšej spojku *a* a zájmeny osobnými čo podmety, zamlčujúc po nich prísudky slovesné, na pr. na otázku: máš syna? odpovedali takto: a já m. a já mám; na: teď ste

nám plot zbořili? zase: a my m. a my *zbořili*. Šlo-li im však viac o dej sám než o podmet či len o to, čo sa stalo, prisvedčovali na posledniu a pod. otázky prirodzene neosobne čili takto: a ono m. a ono *se stalo*. Poslední ten spôsob odpovedania musel byť veľmi oblúbený, keď sa behom času tak otreľ, že oba jeho živly splynuly konečne v jediné slovo; čo sa v češtine dokonalej stalo než u nás, kde sa *a* za vysuté *o* stále dlží. Spojku *a* slychať ostatne i v záporných odpovedach dosti často, jako na pr. vo vytknutej níže: A veru nič. Zbytočnou alebo neprirodzenou v odpovedach vôbec nenazve jej žiadny, kto aspon to náležite rozváži, že Židi za starodávna ňou často i mluviť i písať počínali a tak spájali vlastne to, čo mluvíli alebo písali, s tým, čo mysleli, čili svoje vlastné vety so svojimi vlastnými myšlienkami.

Krom *áno* prisvedčame ešte na vety výrokové a síce tiež určite i prísudky samými a slovami: *ba*, *hej* m. *stbulh. ej* (dľa §. 63, č. 2), *jakože* (dľa §. 331), *ovšem* (§. 195 a 292), *tak je*, *veru*, i *velmi* (okolo Trnavy, snád dľa maď. *igen is*); neurčite alebo pochybne slovami: *hádám*, *tuším*, *snád* a podobnými, na pr.

Či ste volakde ho nevideli? Ba, *áno*. Pôjdeš, Martinko môj? Pôjdem. Či mi kúpiš jarmočné? Kúpim. Ty, Elenka, prídeš? Jakože! (tu je zamlčano: *bych nepřišla*) Či pôjdeš za mňa? Hádám (Slád. 195, 202 a 203). Či by ste mä nevzali do služby? Ba veru vezmem (Pov. 152).

Na slovné otázky naopak prisvedčujeme obyčajne tými slovami, ktorých sa ony práve týkajú, jak to už z príkladov daných v §. predošlom dostatočne vysvitá. Sú-li však slova ty v nich už obsažené, prisvedčujeme na ne i tak, jako na výrokové.

Na otázku na pr. vytlačenú na konci §. predošlého: Je to sokol? môžeme odpovedeť i: *áno*, *ovšem* atd.

§. 330. Záporne odpovedáme na otázky výrokové obyčajne samými príslovkami *ne*, *nie* a miestami aspon i *ni*. Pridávame však k *ne* často i sponu alebo prísudok slovesný, na pr.

Či by si nepřišla so mnou? Nie ver ja. Či ešte spíš? Ne-spím (Pov. 43 a 234). Ale ta tam nenašli? Nenašli (Kal. 102).

Nie je vlastne staženina vzniklá z *ne*-je (§. 268, č. 4): malo by sa ho teda len oproti sponu alebo prísudku *je* potrebovať, jako na pr. v odpovedach na otázky: je to kniha? je pán doma? bol žiak pilný? a podobné.

Písemnej češtine samotné *ne* v odpovedach i inde zošklivili už prví značnejší grammatikári naši, menovite Ján Blahoslav, ktorý ho ovšem

veľmi neslušne „kozímu bečení“ lebo „vřesku *mé*“ podobným byť a stále slovami *nic* i *nikoli* nahradzovať učí (Gramm. česká. str. 119 a 120).

Na slovné otázky odpovedáme záporne najčastej zápornými čili s *ni* složenými zájmeny a príslovkami tázacieho smyslu: jako: nik, nič, nikde, nikdy, nikam a iné, na pr. Čo rozkážeš, najmocnejší králi? A veru nič (Pov. 252).

Tých so záporným *ne* nikdy neskladáme. *Ne* spájané s nimi odpovedá českému a stbulh. *né* (§. 183): nenie teda záporného než neurčitého smyslu.

Záporné *ne* má sa ostatne k *ni* syntakticky tak, že len *ne* mení záporné vety v tvrdivé, keď sa v nich opakuje, jako na pr. v tejto: Nám je ne-možno ne-spievať! (Slád. 51) *Ne* s *ni* naopak nemajú už u nás ani toľko tej moci, koľko u Čechov. Ti totiž aspon po *a-ni*, keď sa vo vetách opakuje alebo po *ne* nasleduje a pokaždé prísudkov jejich sa týka, radi tých ešte potrebujú bez *ne*, na pr. Aniž vím ani rozumím, co pravíš. Nesejí ani žnou ani shromažďujú do stodol (Dobr. 267 a 268). U nás naopak ani v poslednom prípade neslýchať už prísudkov bez *ne*, na pr. Ne-bolo to ni-kdy a-ni ne-môže byť (Zpiev. I, 349). Slovom: u nás *ne* i po *ani* tak zobecnelo, že som v celom prvom sväzku Zpievanok len jeden príklad bez neho našiel, a sice:

Ani pre kňaza ani pre kázeň *chodím* do kostola (str. 126). Že by tu *ne* omylom tiskovým abo nejakým iným chybelo, tomu odporuje predne metrum. Verš „aby ho videla“ totižto primerený patričnej čiastke onej vety čili „chodím do kostola“ je tiež len o 6 sylabách. Podruhé za starodávna bolo *ne* vedľa *ni* u všetkých Slovanov o mnoho riedšej v užitku než teraz.

§. 331. Viet otázkových nepotrebujeme len tam, kde sa čeho dozvedeť chceme, než vôbec i tam, kde živejšej, ráznejšej, prudšej mluvieme, menovite: keď náruživě rozkazujeme, žiadame, vzdýchame, prosíme atd. I odpovedať môžeme prirodzene rezkejšej než obyčajne či tiež otázkovými vetami. K vóli tomu opatrujeme ich tiež často nelen príklonným *že* a *da* (§. 321, pozn.) než i *to* a *za*. Prirážkou *to* vyniká od nepamäti až podnes i tázacie zájmeno k-to a ponekud' ešte i záporné ni-št (§. 181).

Za majú nejedni zo spisovateľov našich za predložku, potrebujúc po

ňom akkusatívnych tvarov mien. Co by však i vtedy sotva bolo hodno nasledovať, keby sa dokázalo, že *za* je rovné nemeckému *für*, bežnému tiež v otázkach. Mne naproti tomu nezdá sa ono byť rozdielnym od tázacieho *za* (§. 327).

I zápornosťou podporujeme často enklitické prirážky.

Príklady. Čože som ja, milý Bože, dokázala! Povedz že nám, Janiček belavý! *koľkoda* si prešiel vrškov od Trnavy? *Kyže* ti Pernu zuby ukázal? Čože je to *za* zelina? *Prečo* tam ideš? (m. nechod tam!) (Zpiev. I, 6, 153 a 363). Čia sa to tak smutná kvílba ozýva? *Kamže* ta svornosť zmizla? *Tak* sa mi odsluhuješ? Ach, čo si už počnem, *kam* truchlá mám sa obrátiť! (Hol. 113, 120, 135 a II, 150) *Nač* sa namáhaš? (m. nenamáhaj sa!) Čo si to *za* div zočila? *Hojže* Bože, *jak* to smutno, keď sa mladost pominie! *Ber* len, veď *čože* stratím? Čo je toto *za* novina? *Odhod* ho (sokola), čo ho máš vláčif, veď ho, hádam, *neideš* jest? (Slád. 50, 57, 123, 124, 194 a 202) *Neviem?* Čo bych *nevedel?* (Kal. 39) Čo si tak smutný? *Jakože* *nemám* byť smutný? (Pov. 29) Či ste *nevideli* dvoch pocestných? *Kdeže* by sa vám tu vzali? (Tamže 45)

V) Prízvuk a slovosled.

§. 332. Prísudok v holých vetách znie obyčajne vyšším alebo silnejším hlasom než podmet a spona, na pr. pilný vo vete: žiak bude pilný.

Vyriekanie prísudku alebo iných jednotlivých čiastok viet vyšším hlasom než ostatných nazývame prízvukom vety alebo vetným. Takým jest i ten prízvuk, ktorým sa vety otázkové od odpovedných (§. 327), potom i rozkazovacie, žiadacie a pod. od oznamovacích viac alebo menej rázne rozoznávajú. Ten prízvuk naopak, ktorým rečník celé vety alebo i jednotlivé čiastky jejich opatruje, aby na ne pozornosť poslucháčov osobite obrátil, nazýva sa rečníckým. I ten i onen je vôbec dvojnásobný: prirodzený a umelý alebo úmyselný. Prirodzený prízvuk vety a reči je ten, ktorým jednotlivé čiastky viet alebo i celé vety proti ostatným obyčajne vynikajú. Umelý naopak záleží v jakýchkoľvek odchyľkách od prirodzeného.

V holej vete prirodzený prízvuk náleží prísudku, na pr. slovu *pilný* vo vete: žiak bol pilný. Kto miesto toho buď podmet *žiak* buď sponu *bol*

vyslovuje vyšším hlasom, ten prizvukuje umelĕ alebo úmyselne, dávajúc tým na javo, že sa mu pokaždĕ ináč má rozumieť než obyčajne čili keď prirodzene prizvukuje.

Vysloví-li totižto kto podmet tej vety vyšším hlasom než prísudok a sponu, ten má úmysel, aby sa mu asi tak rozumelo, jako keby bol obširnejšej riekol: *žiak* a ne sluha alebo ktokoľvek iný bol pilný. Podobne za zmení význam tej vety, keď sa v nej spona *bol* vysloví s prizvukom.

§. 333. Krome prizvuku vety a reči možno v každom jazyku rozoznať ešte i prizvuk slov. Ten je vždy len prirodzený a riadi sa u nás nasledujúcimi pravidly:

1) Každé slovo o viacej sylabách má prizvuk na prvej, nech je jakákoľvek: či dlhá či krátka, jako na pr. v drahá a dráha.

2) Jednoslabičné predložky pokladajú sa s náležitými k nim pády (§. 280—284) za jedno slovo a vynikajú ony prizvukom tak, že na pr. v *do roka* a *na strome* prvé sylaby pádov čili *ro* a *stro* znejú bez prizvuku. Záležia-li však predložky vo dvoch alebo viacej sylabách, nezjavujú pádov k nim patriacich prizvuku a dľa č. 1 vynikajú ním i ony, jako: podľa vôle, zpomedzi stromov.

3) Podružné a síce jednoslabičné tvary zájmen osobných: *mä, ta, sa, ho* a *mi, ti, si, mu* splyvajú s predchádzajúcimi slovy tiež v jedon celok (§. 172) a čo také znejú vždy bez prizvuku. Preto hlavne sa i zovú príklonnými. Dľa čeho i iné príklonné slovcia, menovite: *že, da, li* a *to* sú bezprízvučné. Spojky *a, at, ac, až, či, než, pak, že* a podobné konečne znejú s prizvukom len vo složení s inými o sebe tiež bezprízvučnými slovcami, na pr. *a* v *a-by*, *či* v *či-li*, *než* v *nežli* atd.

§. 334. Slovosled čili poriadok, ktorým sa jednotlivé slova čo čiastky viet alebo jednotlivé vety-čo čiastky složených jedna za druhou objavujú, je tiež dvojnásobný: prirodzený a umelý. Ten sa ináč i prestavom a prevratom nazýva.

Jazyk náš s inými skloňovania ešte schopnými vedie si v tom veľmi slobodne. Tak na pr. vetu „*žiak je pilný*“ môžeme viacrás bez porušenia smyslu prestaviť: *pilný je žiak, žiak pilný je* atd.

Podobne môže latinčina vetu „Caesar coluit omnes utiles artes“ výše storáz prevrátiť, frančtina naopak, skloňovania skoro zcela zbavená súc, primerenú jej ani dvarazy. Bezpečne teda riecť možno, že čím je ktorý jazyk schopnejší skloňovania slov, tým sa väčšou slobodou honosí u slovosledu a naopak. Príčina čeho je ta, že slova náležite sklonené už i príponami samými dosti jasne objavujú hodnotu svoju vo vetách. Otrely-li sa ty alebo zanikly-li docela, obživujú a nahradzujú sa medzi iným i slovosledom.

Ale i najohebnějšíe jazyky držia sa preca vždy len istého zvykom ustáleného počtu prevratov, chraňac sa viac alebo menej pilne všetkých ostatných. Tak je to i u nás. Príklonné slova na pr. musia už vždy za inými slovy stáť. Podobne nesmujú ani tvary pomocné: *som, si, je, sme, ste a sú* v opísaných minulých časoch nikdy s počiatku viet a bezposredne po spojkách *a* a *i* sa objavovať, na pr. „som pracoval a som sa trápil“ prieči sa už terajšiemu slovosledu naskrze. Dľa toho ani *sa* po *a* a *i* nemá hneď prichádzať než aspon o jedno slovo ďalej: pracoval som a trápil sa, alebo: pracoval a trápil som sa, pracoval som a trápil som sa.

B) Vyvinutá veta.

§. 335. Holá veta ponáša sa veľmi na zvierata tak jednoduše ustrojené, že krome žaludka a toho, čo k nemu práve neodbytné patrí, nemajú žiadnych iných údov. Jako však v prírode medzi tými a človekom žije ešte ohromné množstvo zvierat prerozmanite ustrojených či viac alebo menej udatých, vyvinutých: tak i v každej mluve krome holých viet slýchať ešte premnoho iných rozmanite ustrojených.

Prvá vrstva tých obsahuje v sebe jednoducho vyvinuté vety. Ty sa ináč i rozšírenými a zaodenými zovú a síce preto, že sa v nich objavuje jedno alebo i viacej takých slov, ktoré buď len jednu buď i všetky hlavnie čiastky jejich rozmanite určujú alebo obmedzujú bez toho, že by byly i samy o sebe vetou, jako na pr. slova *list, otcovi, o peniaze, pilný, iste* a *chvály* v týchto vetách: syn píše list otcovi o peniaze, pilný žiak iste je hoden chvály. Ty a podobné určovacie čiastky viet menujeme vôbec vedľajšími alebo pobočnými, oso-

bite pak i doplnkami, príslovečnými určeniami a prívlastkami.

Doplňky alebo najbližšie predmety sú všetky také slova u sloves a prídavných mien, bez ktorých je pojem týchto jaksi kusý alebo neuplný, jako na pr. *list a chvály* vo vetách predošlých. Slovesa i prídavné mena, potrebujúce doplnku nejakého, zovú sa preto predmetnými (§. 197). Príslovečné určenia alebo vzdälenejšie predmety naopak sú mimo prívlastky všetky ostatnie vedľajšie čiastky viet, jako *otcovi, o peniaze a iste* v predošlých vetách. Ony sa preto tak menujú, že zväčša v príslovkách záležia.

Zamlčí-li totižto mluviteľ vo vetách predošlých slova *list a chvály*, nevyrozumie mu poslucháč a, ide-li mu o to aspon ponekuď, bude sa ho iste predo všetkým iným pýtať: *čo a čoho?* Ide-li mu však o to ešte viac, obráti sa k mluviteľovi na pr. u prvej z dočtených viet i s inými otázkami, jako: *komu? prečo? kde? jako?* atd. Odpovie-li sa mu i na ty otázky na pr. taktó: syn *pilne* píše doma *list otcovi o peniaze*, oznáma sa mu krome tej veci, ktorej sa písanie bezposredne týče, i iné okolnosti písania, menovite: dativom *otcovi* cieľ, akkusativom s predložkou *o* čili *o peniaze* príčina, príslovkami *pilne a doma* konečné jakosť a miesto písania.

Prívlastky alebo prídavky, prímetky a prístavky sú všetky ty slova, ktorými podstatné mena a iné spôsobom tých potrebované čiastky reči a síce nelen čo podmety a príšudky než i čo doplnky a príslovečné určenia opatrujeme, jako na pr. *ubohý, obšírny a svojemu* vo vete predošlej, znie-li takto: *ubohý syn pilne píše doma obšírny list otcovi svojemu o peniaze.*

Vyvinuté vety sú ostatne len natoľko rozšírené, nakoľko skutočne a vždy záležia vo viacej slovách než primerené imholé. Významom čili smyslom naopak sú ty vždy širšieho objemu než ony, jako na pr. „*žiak píše*“ proti „*žiak píše list.*“

V poslednej vete totiž obmedzuje, ohraničuje a práve tým určuje sa písanie menovaním tej veci, ktorej sa ono bezposredne týče. Pridáme-li k nej ešte dativ *otcovi*, obmedzíme písanie ešte viac. Čím je teda v ktorej vete viac vedľajších čiastok, tým jest užšieho smyslu a naopak.

§. 336. Vedľajšie čiastky viet označujú vôbec ty pomery lebo okolnosti, ktoré viac alebo menej mávame vždy na zre-

teli, keď podmetu nejakému nečo prisudzujeme; menovite: miesto alebo priestor, čas, spôsob a príčinu.

Miesto označujeme najčastej primerene otázkam: *kde? kam? odkiaľ? a kade? riedšej na iné (§. 339)*, na pr.

Otec sedí *doma*. Syn je *na poli*. Dcéra pradie *vonku*. Žiak ide *z domu do školy*. Svetlo vniká do izby *oblokom*.

Čas oznamujeme síc už i samým menením sloves dľa neho (314). Máme-li ho však určitejšej ustanoviť, stáva sa to tiež i pobočnými čiastkami viet a síce na otázky: *kedy? odkedy? pokiaľ? dokiaľ?* a iné, na pr. žiak *včera* písal, *dnes* bude odpovívať *od rána do večera* atd.

§. 337. Spôsob označujeme síce tiež i samým menením sloves dľa neho (§. 318), ale jako čas tak i ten len vôbec. Často ho však treba zároveň času i osobite oznámiť. Čo sa trojako stáva: dľa jakosti, koľkosti a vzťažnosti.

1) Dľa jakosti označujeme spôsob na otázky: *jak-ý,-á,-é?* a *jako?* buď samotne buď i srovnaním, o ktorom u koľkosti osobite ide reč. Samotne určená je jakosť na pr. vo vetách: *pilný* žiak sa *rád* učí, budme *dobrej vôle*, mluvieme *obyčajne na hlas*.

2) Koľkosť oznamujeme na otázky: *koľko? koľkoráz? nakoľko? pokoľko? po čom? za čo?* a iné tiež buď samotne buď srovnaním. Ono sa deje, riekame-li na pr.

Postím sa *dvarazy za týždeň*: *poprvé* v piatok a *podruhé* v sobotu. Kamenný most *prazký* je *862 lakte* dlhý, vystavenie jeho *mnoho práce* stálo.

Srovnaním oznamujeme, že sa osoby alebo veci, o ktorých práve ide reč, činnosťou alebo vlastnosťou nejakou buď rovnajú iným buď ich prevyšujú. Rovnosť a síce dľa jakosti označujeme, riekajúc na pr. oči mu *stlpkom* (= jako stlpok) stály, ja som *tak* dobrý *jako* ty; dľa koľkosti: ja *tolko* unesiem *koľko* ty atd. U nerovnosti rozoznávame dva stupne: vyšší a najvyšší čili komparativ a superlativ. Komparativ oznamuje, že činnosť alebo vlastnosť nejaká prvému členu srovnania väčšmi prislúcha nežli druhému, na pr. ja *viacej* unesiem *než* ty, ja som *lepší od teba*. Superlativom zas označujeme, že prvý člen srovnania činnosťou alebo vlastnosťou nejakou naj-

vätsmi vyniká zo všetkých, na pr. ja *najviäcej* unesiem zo *všetkých*, ja som *najlepší medzi všetkými*.

3) Dľa vzťahnosti či dľa ohľadu k nečemu určujeme spôsob najčastej na otázky *čím? strany* alebo *dľa čeho?* na pr.

Ja som *rodom* Slovák. Môj brat je *remeslom* krajčí. Boh trestá hriešnikov i *strany tela* i *strany duše*.

§. 338. Príčina čili to, prečo a načo sa čo deje, je vôbec trojaká: vecná, logická a mravná.

1) Vecná príčina delí sa zase na skutočnú, možnú a pripustenú.

a) Skutočná príčina je buď činná buď trpná. Činná i sama o sebe koná nečo a, je-li osobou, nazýva sa pôvodcom, na pr.

Zvierata hynú *hladom*. Trasiem sa *od zimy*. Všetky veci sú *od Boha*. Na Devíne *Mojmírom* založený bol chrám.

Trpná príčina naopak pôsobí len vtedy, keď sa jej práve k vykonaniu nečoho potrebuje, a nazýva sa trojako: posriedkom, nástrojom a látkou. Tou je každá vec, z ktorej sa nečo robí, a ta, ktorou sa nečo robí, je nástroj, na pr. z *dreva* robievame *nožom* rozličné veci. Objavujú-li sa osoby alebo smyslene samostatné bytosti (§. 109) nástrojom, zovú sa posriedkom, na pr.

Pošleme list *po sluhovi*. Mnohý *skrze malého* dojde cieľa veľkého. *Mlčaním* človek mnoho reči odbude.

b) Možná príčina nazýva sa vymienkou, ale v jednoduchých vetách označuje sa zriedka, i to zvätsa nespôsobne, jako na pr. keď rekneme: v prípade neprítomnosti pánovej (m. nebude-li pána doma) oddaj list sluhovi.

c) Príčina bez účinku menuje sa pripustkou, na pr. *napriek* všemožnému namáhaniu nič som nevykoňal.

Ostatne i pripustika lepšej sa dá označiť vedľajšou vetou: *choť* alebo *trebas* som sa všemožne namáhal, *preca* som nič nevykoňal.

2) Logická príčina záleží v dôvode alebo dôkaze, na ktorom sa úsudok mluviteľov zakladá, na pr.

Poznať ptáka *po perí* a človeka *po reči*. Niet na svete *podľa* *mojeho vedomia* lepšej veci nad dobré svedomia. Viem to zo *skúsenosti*.

3) Mravná príčina nazýva sa pohnútkou a účinok alebo cieľ jej úmyslom, účelom, na pr.

Kain zabil Abela *zo závisti*. Urob to mne *k vôli*. Stane sa ti *po vôli*. Mučedelníci modlievali sa za trapičov svojich *príkladom* Spasiteľovým.

§. 339. Posriedky, ktorými práve vyličené pomery vo vetách jednoduchých osobite označujeme, sú: pády, hlavne kosé (§. 108, 302 a 303) a síce buď samé čili čisté buď s predložkami (§. 280); príslovky či vlastne tiež pády a slovesné tvary viac alebo menej zmeravelé (§. 278, 286 a 287) a srovnávanie prídavných mien i príslovek (§. 107, 168 a 289).

Viac okolností hlasite svedčí podnes ešte o tom, že prvotná osnova jazykov je smyselná.

Tak na pr. obecné meno nadsmyselných osob čili *du-ch* pochádza neomyšle od koreňa *du*, ktorý čo *du-t* pôsobenie vonkoncom smyselné znamená.

Pravda je teda i to, že jazyky indoeurópske prvotne tiež len o vyobrazenie okolností priestorných či miestnych dbaly a že si vlastne k vôli tým utvorily šesť kosých pádov a síc o ablativ viacej nežli sa ich u nás podnes ozýva. Prvotný úkon tých záležití teda v označovaní rozličných smerov priestorných, menovite: ablativ znamenal s prvoti miesto čili stanovisko to, odkiaľ podmet pôsobí počína. Viacej myseľné pomery tiež otázke *odkiaľ?* primerené označoval kedysi genitiv. Po zaniknutí ablativu prevzal úkony jeho, osobite u nás a Litvcov genitiv. Cieľ, kam pôsobenie podmetu smeruje, znamenával sprva dativ, jako podnes veľmi pravidelne v srbštine. V latinčine prešiel prvotný ten úkon dativu zväčša na akkusativ. Niet teda divu, že ten skoro zcela už prestal v nej byť posredníkom medzi ablativom alebo genitivom z jednej a dativom z druhej strany. Takým uznávajú akkusativ zjavne i najznamenitejší jazykozpytci nášeho veku, nazývajúc a to veľmi príhodne prechodnými všetky slovesa, ktoré ním samým čili bez predložek bývajú doplňované (§. 197). V jazykoch totižto zachovavších dativ cieľa akkusativ označuje podnes ešte dosti zreteľne najbližší predmet čili tu prekážku, ktorú pôsobenie slovesom znamená preniknúť alebo prez ktorú prejsť musí,

aby cieľa svojeho dosiahnuť mohlo. Lokal' znamenal prvotne miesto na otázku *kde?* instrumentaľ konečne na *kade?* Podružného úkonu naopak sú kosé pády všade inde a menovite tam, kde sa nimi pomery času, spôsobu a príčiny označujú.

Ostatne i smerov čiste priestorných jest o mnoho viacej nežli šest'. Nemôže ich teda všetkých toľko pádov o sebe čili bez pomoci označiť. Tej sa im dostáva pravidelne od predložek, a síce prirodzene tým častej, čím je v ktorom jazyku menej pádov a čím vo ktorom z nich prvotný význam prípon pádových viacej zatemnel.

Prijdú-li jazyky o kosé pády zcela, nahradzujú ich všetky viac alebo menej dôsledne pňami slov a predložkami, jako na pr. všetky romanské, vzniklé smiešaním latinského s keltským, germanským a s inými, menovite: francúzky, vlaský, španielsky, portugalský a valaský či romunský, a z nárečí slovanských bulharské. To prípony genitivu a dativu nahradzuje zvätsa predložkou *na* a nominativnú zájmenom ukazovacím *t, tà, to* čo členom, riekajúc na pr. *glado-t, voda-tà a pole-to* m. nem. *der hunger, das wasser a das feld*. Právom sa teda pokladá nekdajšia prípona toho pádu, hláska *s*, za zájmeno ukazovacie (§. 302) a prípony kosých pádov za také predložky, ktoré sa prikladajú ku pádom a preto by sa vlastne príložkami zvať maly, jakou na pr. u nás bolo kedysi *dľa* a u Rímanov *versus* i *tenus*.

§. 340. Určené čiastky viet proti určovacím alebo vedľajším menujú sa základnými.

Dľa pádu majú sa vedľajšie čiastky viet k základným vôbec dvojako: buď sa totižto rovnajú ním sebe vospolok buď nerovnajú. V prípade prvom sú vedľajšie čiastky, so základnými sriadené, jako na pr. prívlastok *môj* s podmetom *klobúk* vo vete: *môj klobúk je nový*; v druhom naopak sú ony týmto poriadené, jako též prívlastok *brata mojeho* proti podmetu *klobúk* v teže vete, znie-li takto: *klobúk brata mojeho je nový*.

Jako v tých tak i v iných vetách prívlastkami určujeme základné slova i sriaditeľne i podriaditeľne. Doplňky a príslovenčné určenia naopak sú základným čiastkam viet obyčajne podriadené, sriadenými naopak objavujú sa ony zriedka, menovite len vtedy, keď ich sriaditeľnými prívlastky nahradzujeme, riekajúc na pr. *celý* m. *zcela* alebo *celkom* som utrápený, *dľho smutný* m. *smutno* sedel atd.

O slovesách a prídavných menách proti doplnkom riekame mluvnicky, že ony tým pádom, ktorý ich práve doplňuje, riada alebo že sa ony s ním viažu, spájajú; že sú s ním bežné alebo v užitku, na pr. miesto „sloveso *kybať* doplňuje sa instrumentalom“ riekame, že on tým pádom riadi, že sa s ním viaže atd. Tak mluvieme i o predložkách, na pr. o *k*, bežnej s dativom, že ona tým riadi, že sa s ním spája atd.

§. 341. Vedľajšie čiastky viet a menovite doplnky a prívlastky záležia veľmi často vo slovách, ktoré sú so základnými tohože koreňa alebo aspon podobného významu, jako: boj bojovať alebo biť, život žiť, smrťou mrieť, šumom šumeť; konečný koniec, večný vek, prácu konať. Ty a pod. vedľajšie čiastky menujeme vnútornými, ostatnie zovnitornými.

Ty sú zase dvojaké: stále a nestále. Stálymi menujeme všetky ty vedľajšie čiastky, ktoré sa s istými základnými ustavične alebo aspon o mnoho častej spájajú než iné. Slovesa takými doplnky opatrené sú často opisy sloves nedoplnených alebo príslovkami určených. Tak na pr. *život viesť* znamená to, čo *žiť*; *dušu pustiť* a *kosti složiť* to, čo *umrieť*; *biedu* alebo *núdzu tret* to, čo *biedne žiť* atd. Podstatné mena určené tiež prívlastky stálymi rovnajú sa zase často podstatným menám alebo prídavným o sebe potrebovaným, na pr. *dar Boží* znamená neraz *chlieb*; *dobrej* a *zlej vôle byť* zase bez mála to, čo *veselým* a *mrzutým byť*.

V tých a pod. stálych spôsoboch mluvenia čili idiotismoch záleží podstata, duch alebo jadro jazyka. Ony sú preto o mnoho spoľahlivejším meridlom rydzosti a zachovalosti jeho nežli slova samy o sebe. Čím je teda v ktorom jazyku viacej idiotismov, tým je jadrnejší a rydzejší, choť by bol i preplnený cudzími slovy, jako na pr. anglický; čím naopak ktorý z nich prišiel behom času o viac idiotismov, tým je práznejší ducha lebo života. Niet-li pri tom presiakly cudzími slovy, smie sa len asi natoľko pokladať pekným, nakoľko ta larva, o ktorej liška dla bájky pripománula, že mozgu nemá.

§. 342. Prízvukom sú základné čiastky vyvinutých viet obyčajne podriadené vedľajším, znejúc pravidelne nižším hlasom od týchto. Ide-li však mluviteli o nektorú z nich viac než o vedľajšie, opatruje pokaždé tu z nich prízvukom, na ktorú pozornosť poslucháčovu práve obrátiť chce.

Slovo sled týchže viet riadi sa prirodzene asi nasledujúcimi pravidly:

1) Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i za i pred týmto, na pr.

Sova nevysedí *sokola*. Čnosť *so zdvistou spolu* chodí (Bern. 287 a 307). Otec pozrel *von oblokom* (Pöv. 259).

2) Prívlastok sriadený predchádza, podriadený naopak nasleduje základné slovo, na pr. *Krásna* panna polovica *vena* (Bern. 310).

Značnejšie výnimky zpod pravidiel tých vyložené sú nižej osobitě.

I) Určovanie sriaditeľné.

Prívlastok.

§. 343. Prívlastkom sriadeným bývajú najčastej prídavné mena jakostí a bytné i dejné (§. 158, č. 1 a 3), riedšej ostatnie a iné skloniteľné čiastky reči, sú-li aspon ponekuď i prechylné.

Ony mimo *rad* (§. 346) čo prívlastky sú vždy určitého tvaru a tohože čísla so základnými slovy. Rodom naopak lišia sa prídavné prívlastky vôbec od určených slov častej a síce vo slovenčine a v obecnej češtine stále, sú-li základnými slovy množné nominativy a akkusativy srednie (§. 326, č. 1). S titulárnymi meny, spomänutými v tomže §. pod č. 2, naopak shodujú sa prívlastky rodom vždy, s ostatnými z nich sa zas i lišia zároveň prísudkom, na pr.

Vaša Jasnosť, tamtoho ukojte! Pripáli belko, *sňahorstý* psisko (Slád. 178 a 213). Nepôjdem za teba, ty *starý* vdovčisko!

Daromné chlapčiska, mám vás jako v poli *planého* strniska!

Vyskočilo oknom *biele* psisko (Zpiev. I, 270, 301 a II, 387).

Věta: nestaraj sa, *milá* brachu! (Tamže II, 113) týka sa osoby ženskej. Ženský prívlastok, v nej je teda prirodzenému pohlaviu primerený zároveň prísudkom dvú prvých príkladov obsažených v §. 326 pod č. 2: nasledovne liší sa od opovržlivých, spájaných v obecnej češtine často s menami mužského rodu a mužkých osob, jako: *ničemná* kluku (chlapče)! a pod. Prívlastok onen vedľa *brachu* slýchať i u Čechov. Najviac sa ponáša na ty ženské, ktorými opatrujeme jednotný gen. a akk. *matera*, čoť i muzky vypadá, na pr. Bojím sa *tej* tvojej *matera*. Nehoden si poznať *tej* mojej *matera* (Zpiev. I, 228 a 262). Tvar ten, zapomänutý v §. 138, slý-

chať i o sebe: Odpytujže od otca, matera! (Tamže 236) Matera mi zobudíte! (Slád. 229) Prastarým a už i preto pamäti hodným uzná ho ostatne každý, kto vie, že sa primerený jemu peň *mátar* objavuje muzkým i vo Védách a starej perštine (Bopp, vergleich. Grammatik, 2. vyd. III, 189).

Vnútorne a stále prívlastky patria z väčša tiež do oboru prídavných mien jakosti. Oných jest o mnoho menej než týchto, menovite:

Kúdelečko *kúdelná*, nebudem ťa priasti! Kyselica *kyselá* štyri roky visela (Zpiev. I, 313 a 317). Tých neposlušníkov na *večné* veky zaklínám. Chcela ho *konečným* koncom z paláca odpratať (Pov. 312 a 370). Kýže ti Perun, *perunský* Perun, zuby ukázal! (Zpiev. I, 6)

Zo stálych prívlastkov najobľúbenejší je menovite piesňam našim *biely* alebo *bielený*. Najčastej ho slýchať u mien, znamenajúcich údy tela mimo oči, jako: *líce* a *tvár* (Zpiev. I, 21, 35, 302 a i.), *ruka* a *noha* (Tamže 237, 241 a i.), *driek* a *život* (I, 88 a II, 8); riedšej u iných, jako: dom, dvor, hrad, zámok, lavička atd. (I, 85, 87, 88 a II, 468—470). Líce a tvár sú však i *červené*, oči najčastej *čierne* a *sivé*, *vlasy žlté* (I, 70—75). *Zem* sa líci najradšej *čiernou* (I, 239, 251, 383 a i.), *svet* zaše *širým* (I, 111, 113, 117 a i. Pov. 59 a 61. Slád. 73 a 240). *Pole* je tiež viac *šire*. (Zpiev. I, 102, 107, 108, 111 a i.) než *pusté*: Šly ony pustými poliami celý Boží deň (Pov. 336). Miesto *Boží* slýchať u *deň* i *od Boha*: Tak to šlo každý od Boha deň (Tamže 259 a 260). Krome toho prichádza *Boží* často i s menami *človek* (Zpiev. I, 233 a 353) a s *dar* m. *chlieb* (Tamže 5). O *dobrý* a *zlý* u genitivu *vôle* vidz §. 341 a 350. *Horký* čo žalostný ozýva sa zhusta v odpovedach žalostne alebo ironicky záporných, na pr.

Či dač nevidíš? *Horké* nevidím! Ten ťa zje. Ej *horký* zje! Teraz už dám lepší pozor. Ale *horkýže* jeho pozor! (Pov. 93, 100 a 562) A ten slávik, ten, vraj, vodu pije. *Horká* jeho voda — čo tam zhnije! (Slád. 356).

Prídavné mena jakosti čo prívlastky stávajú obyčajne len vtedy za základnými slovami, keď sa predložky pred nimi opakujú, čo sa za starodávna vôbec o mnoho častej dialo než teraz (Poč. 117, 100), na pr.

Už je *za* horičkou *za* vysokou, *za* vodičkou *za* hlbokou. Ja *za* horou *za* vysokou, ty *za* vodou *za* hlbokou. Kebych mala

jako nemám, dala bych mu na dolomán, *na dolomán na belasý*. Po čoze si prišiel *pod oblôček pod náš?* (Zpiev. I, 97, 102, 129 a 169).

§. 344. Prídavné mena a zájmena prisvojovacie (§. 158, č. 2 a 176), vyjmúc tázacie *či* (§. 181), naopak objavujú sa i mimo opakovania predložek veľmi často po základných slovách a síce preto, že zastávajú podriadené prívlastky genitívne (§. 349, 350 a 351), na pr.

Jazyk jest dar *Boží* (Nár. 4). Boh *náš* je láska a láska *jeho* v kráse sa svetu zjavila (Slád. 107). *L'udský* jazyk veliká zlost. Slničko zachodí za háj *kalinový*, zimná rosa padá na list *javorový*. Prestierajte stoly *javorové*, obrusy *kmentové*. Počkajte, *peštianski* páni! Javore, pod tebou sú *kremnické* dukáty a *bavorské* groše (Zpiev. I, 100, 291, 308, 366 a 369). *Súsedova* krava viacej mlieka dáva (Bern. 308).

Zájmena prisvojovacie, pošlé od osobných, shodujú sa v nemčine a latinčine nelen rodom a čísлом so základnými slovy než i osobou a síce s podmetom, keď je ten majiteľom alebo pôvodcom bytosti znamenanej základným slovom. Shoda ta ozýva sa už i u nás, na pr.

Nechcel som slúchať pána *majeho* (Zpiev. I, 363). Já *moju* pesničku započnem (Hol. I, 58). Ukážže mi *tvojho* sokola! (Slád. 198)

Väzba taká však prieči sa duchu slovančiny asi tak, jako na pr. spájanie akkusativov zájmen 1 a 2 osoby m. zvratného *sa* so slovesy týchže osob, jako: *myjem mä*, *myješ ta* atd. m. *myjem sa*, *myješ sa*. Treba sa jej teda všemožne chrániť a držať prvotnej, žiadajúcej zvratného *svôj* m. *môj*, *tvôj*, *náš* a *vás*, a síce nelen u prívlastkov než i u prísudkov, týkajú-li sa ty tiež podmetov 1 a 2 osoby čo majiteľov alebo pôvodcov, na pr.

Budeš bitá od *svojej* maľničky. Já budem bitý od *svojho* tatička (Pís. II, 134). Naprav *svoju* chybu. Chodíme svetom po *svojej* práci (Pov. 394 a 563). Oj India, znám ja *svojho* Jefrema. Dovoľte, bratia, *svojmu* spevcovi zpomneť si na žitie svoje (Slád. 136 a 147). Ber sa radej po *svých!* (t. *prácach*. Hol. II, 120). Už sme *svoji* (Zpiev. I, 19)..

§. 345. Číslovky čo prívlastky shodujú sa tiež zväčša s určenými slovy rodom i číslom, t. j. všetky mimo základné od päť počnúc až do nekonečna a hromadné (§. 189 a 190). Po tých totiž čo akkusativoch objavujú sa určené slova v genitive a, sú-li podmetami, ešte i prísudky jejich v 3 osobe jedn. srednieho rodu, zriedka po smyslu v množnom čísle a v rode primerenom určenému slovu. Sú-li však základné číslovky ony sklonené dľa §. 189, nelíšia sa pádom od určených slov a prísudky shodujú sa s tými, na pr.

Kúpil *troje* zlatých jablk a *tri* červené ručníky. Príbehlo k nemu *dvanaásť* krásnych sŕn (Pov. 224 a 245). *Dvanaásť* trubáčov trúnilo, *štvoro* pacholiatok spievalo (Pís. I, 64). *Šesť* dní do týždňa a *siedma* nedela. Z *triciati* koníčekov vyberať mi dali. Keby ja vedela, že je už na márach, dala bych mu zvonit na *dvanaástich* farách, v *dvanaástich* kostoloch. Kto pri ohni sedi? *Dvanaásti* zbojníci a *trinásty* starý, všecek dorúbaný (Zpiev. I, 339, 373, 388 a II, 37). Stálo najširších *troje* brán (Hol. II, 37). *Sto* bojov nado mnou *zahučia*. Na staji rehce *sto* vrančov. *Štyri* a *dvacať* hodin minulo. *Tisíc* si ty premôhol skáz, v ranách *tisícich* ty víťaz! (Slád. 14, 143, 218, 377) Budem sa na *šiesti* paripách voziť (Kal. 35). *Jedenácte* učedníkúv *šli* do Galilee (Kral. Mat. 28, 17).

§. 346. Mnohé z prívlastkov prídavných a číselných objavujú sa v našej a lat. reči tam, kde nemčina radnej príslovek potrebuje, menovite: *rád* a *nerád* vždy, z ostatných najčastej *celý* a *všetok* m. celkom a *prvý* m. poprvé, riedšej iné. Opakuje-li sa prívlastok, opatrený príponami zmenšovacími alebo zväšovacími, jako: *novučičký nový* a *veličizný veľký*, zastupuje tiež príslovky *veľmi*, *zcela* a podobné, na pr.

Nerada ja robím, *nerada* pracujem; *rada* pekne chodím, *rada* i tancujem (Zpiev. II, 82). Kráľ bol *celý* zbaláchaný. Kráľovič sa poberal ďalej aj *veselý* aj *smutný* (Pov. 54 a 321). Môj má byť *celý*! Jedom je *celá* zaliata. *Prvý* bača kulaček zdvihne (Slád. 150, 190 a 361). *Prázny* sa vracal každý. Zazni mi *prvá* o Slávovi, zazni *poslednia* pieseň! *Všecka* bola pekná. Zmizla *celá* rozkoš. Naňho *chytřý* hupky vysadne. Chcel *samotný* bohovať na tróne (Hol. I, 4, 15, 39, 60; II, 42, 63 a 91). Hansu Slávové *prvi* založili. Hned sem *zdravý* z lože svého skočil. Tan-

cujú tu *bosi* (Kol. 198, 344 a 562). Peň bol *plnučičký plný* včelami. Vykopal *hlbokú hľbočiznú* jamu. Radšej ti my dáme *novučičský nový* mešec. To bola *veliká veličižná* včela (Pov. 430, 521, 529 a 537).

Príslovky m. sriadených prívlastkov naopak zriedka slyšat, skoro len *leda* m. *ledajaký*, na pr.

Reč vaše jen *leda* reč (Kol. II, 50). *Leda* dievčatko (Zpiev. I, 358). Pri tom nebude od veci *leda* i v nasledujúcich a pod. vetách vziať do úvahy: Oženil sa *ledabol*, vzal si *ledabolku*. Oba boli *ledaboli*, srebali poliovku (Tamže 259).

§. 347. Podstatné mena čo sriadené prívlastky zovú sa osobite prídavký a prístavkami.

Prídavky záležia obyčajne v jednom podstatnom mene, stávajúcom pred, zriedka za určeným slovom, jako: *pán* otec a Kristus *pán*. Prídavné mena a číslovky čo prídavky naopak prichádzajú vždy po základných slovách, shodujúc sa s nimi i číslom a rodom, jako: Aleksander *veliký* a Štefan *prvý*. Z podst. mien len prechylné (§. 119) sú tohože rodu so základnými slovy. *Pani* sa však nikdy ani neskláňa (§. 73, č. 4) a *mrcha* m. mrhavý či zlý zriedka, na pr.

Nitra milá! Ty si bola bydlo *kráľa* Svatopluka. Bela *štvrtý* z nej pil. Prijde vám pochvala od *pani* kráľovnej, od *pána* cie-sara. *Pani* matku prosit' budem: *pani* matko staričká, proste *pána* tatíčka! Sám *chudák* nič nemám (Zpiev. I, 29, 31, 362, 385 a II, 64). Povedzte *pani* sestrám (Kal. 68). Mám *mrcha* ženu. Deti *mrcha* macochu dostaly (Zpiev. I, 255 a 270). Na teba *biednu* vladár sa lakomí (Slád. 357). Krčmár sa zľakol *ozrutý* chlapa (Pov. 530).

Prístavky sú obyčajne o dvoch alebo i viacej slovách, oddeľovaných čiarkami od ostatných čiastok viet. Ony čo také pravidelne po základných slovách stávajú, shodujúc sa s nimi rodom i číslom, nakoľko práve môžu, na pr.

Gejza, *kráľ uhorský*, prijal Nemcov prvší. A on, *šielma oškli-vý*, ide hore dolú. Žnica som ja, žnica, *dobrá robotnica*. Sokole, *biely pták*, ty vysoko lietaš. Chudobný, *ten nevoľný*, nech ide do vojny (Zpiev. I, 41, 193, 300, 309 a 365). Ja som vás vetrov divých, *kvetin tyranov*, na večné veky zbavila. Ružičky moje, *kvetý čistoty*, čo sa vy ráno rosíte? Nad Váhom, *riekou*

našej rodiny, hrozná sa vypína skala (Slád. 56 a 362). Sám spev, *moja prv najväčšia zo všetho rozkoš*, príjemný mi nenie. Z pyšna si vykračujú Bor a *syn jeho*, Vlastoň obratný (Hol. I, 56 a II, 69).

II) Určovanie podriadiťel'né.

1) Prívlastok.

§. 348. Prívlastok podriadený objavuje sa najčastej v genitive, riedšej v ostatných kosých pádoch a síce v dative a v instrumentali i čistom, v akkusative a lokali naopak len s predložkami. Onoho sa preto tu i viacej druhov rozoznáva. Najobyčajnejšie z nich sú tyto: genitiv prívlastňovací, látkový, opisovací, srovnávací, rozdeľovací a doplnňovací. Prvé dva genitivy určujú základné slova dľa príčiny, tri nasledujúce dľa spôsobu (§. 337 a 338), posledný čo do podstaty tak jako doplnky, ktoré práve zastupuje (§. 357).

§. 349. Genitiv prívlastňovací označuje tu bytosť, od ktorej znamenaná základným slovom pochádza lebo ktorej ta buď čo skutočný majetok buď čo iná jakákoľvek vlastnosť prisľúcha. On sa preto dobre menuje i genitivom pôvodu a majetku, tento zas i prisvojovacím, na pr.

Noc je odpor *svetla*, smrť odpor *života*. Vtip je *zábavy* príjemný spoločník. Breh *šťastia* je strmý. Na hrade tomto, hrade *zlosti*, býval raz Ctibor, pán *toho okolia* (Slád. 10, 320, 329 a 363). Smrť *reči* je smrť *národa* (Záborský).

Genitiv ten vôbec a prisvojovací osobite o mnoho riedšej sa objavuje v jazyku našom než na pr. v nem. a latinskom, kde niet prídavných mien prisvojovacích primerených našim vypadajúcim na *ov* a *in* (§. 158 a 160). Ty totižto, vznikajúce z podstatných mien osobných mužského a ženského rodu, zastupujú genitivy jejich a síce pravidelne len tam, kde by ty o sebe čili bez prívlastku, prístavku alebo bez určovacej vety prívlastkovej vety stáť mali (§. 344). Miesto *Bohov* riekame v prípade tom vždy *Boží* mimo *deň*, vedľa ktorého slychať i *od Boha* (§. 343), čím sa pôvod *dňa* práve tak jasne ustanovuje, jako *daru* v tejto vete: To je dar *od Janička* (Zpiev. I,

134). Je-li však treba genitiv prisvojovací nektorym z dotčených spôsobov určiť, nezameňuje sa pravidelne ani u *Boh* ani u iných podstatných mien a zájmen, schopných prídavného tvaru prisvojovacieho, týmto, na pr.

Nitra milá! Ty si bola bydlisko *kráľa Svatopluka*. Ty si bola sväté mesto *Methodovo*, keď tu našim otcom kázal *Božie* slovo (Zpiev. I, 29). Syn *Boží* jsi ty. Ty jsi *Kristus*, syn *Boha živeho* (Kral. Mat. 14, 33 a 16, 16).

Ale slychať u nás ešte neraz prídavné mena ty i m. genitivov, na pr.

Nášho kráľova (m. *kráľa*) dcéra je chorá. To je brat *toho tátoš-ov* (m. *-a*), čo na ňom drak chodí. Ten zámok je *jednej Ježibab-in* (m. *-y*). To bola žena *mladého kráľ-ova* (Pov. 128, 152, 226 a 347). V *nášho pán-ovom* (m. *-a*) dome stojí ruža na stole (Zpiev. I, 307).

Za starodávna boli prídavné mena prisvojovacie i v češtine tak obľúbené, že ich m. genitivu nelen základných slov než i prídavkov k nim patriacich potrebovala, na pr. šel k dvoru *kráľovu Svatoplukovu* m. *kráľovu Svatopluka* alebo *kráľa Svatoplukovi* a terajšieho *kráľa Svatopluka* (Poč. 116, 97). Teraz ozýva sa väzba ta v nej už len u *páně* (§. 161), keď sa rieka na pr. takto: knižovna *páně Šafaříkova* (m. *pána Šafaříka*) byla prodána za 20.000 zlatých.

Miesto samotných genitivov *človeka* a *ľudí* riekame *človečí* a *ľudský*. Týmže pravidlom spravujú sa zväčša i iné prídavné mena vzťažné pošlé príponami *í* a *ský* od podstatných mien, znamenajúcich rozličné stavy čili hodnosti, úrady, remesla atd. potom národy, zvierata, čiastky sveta, krajiny, vrchy, okolia, chotáre, mesta, dediny a pod. na pr.

Došly mi noviny z *francúzskej* krajiny. Neprijdú viac lúpiť do *uhorskej* zeme. Ej niesom ja z *židovského* pokolenia. Ja som z rodu *kráľovského* a zo stavu *valaského*. V *žilinskom* poli *hrnčiarsky* zámok je vystavený. Netopier do *myšej* dierky skočil (Zpiev. I, 22, 29; II, 18, 58 a 130). Kdeže sú moje *armorské* deti? (Hol. I, 114)

Genitivy mien zvieracích a miestnych s predložkou z určujú pôvod jasnejšej než primerené im prídavné mena vzťažné, na pr.

Vidí jednu srst z *myši*. Najde jedno krýdelko zo *včely*. Zazre jednu srst z *vlka*. (Pov. 265 a 266). Švárný Janík zo *Štiavnice*

bude ružu voňati. Ono to bol *z mesta* pán uradník (Zpiev. I, 18 a 291). Mne to maľoval milý pán Boh *z neba* (Pís. I, 52). Dvoch som daroval *z Turca* barancov (Hol. I, 6). *Zo Spiša* chlapi dvoria si teraz okolo Trenčína (Spevy 42).

§. 350. Prídavné mena prisvojovacie, pošlé od rodinných mien podstatných príponou *ov*, zameňujeme často nesklonným tvarom vypadajúcim na *ovie* a Česi prastarým genitivom množným na *ovie*, na pr.

Koho oženíme? Ďura *Štefanovie*. Kohože mu dáme? Maru, *Kalinovie* (Zpiev. I, 16). Martin *Hudcovie* veru odolá žalobe jakejkoľvek (Slád. 214).

Tvarom prídavné a významom podstatné mena (§. 164 a 166, č. 2) ani rodinné ani iné sa nemenia príponami *ov* a *in* znova v prídavné. Preto zostávajú tam v genitive, kde sa ten u iných prisvojovacími prídavnými zameňuje, alebo kladú sa do dativu, ktorý menovite často slychať i m. prisvojovacích zájmen osobných, riedšej m. iných takýchže prídavných a genitivov, na pr.

Nešťastné sveta márnosti *Beleznaymu* donesly do hrobu kosti (Zpiev II, 36). Ústa *mi* spievajú, oči sa *mi* smejú; ale od srdiečka slzy sa *mi* lejú. Už *ti* nevoňajú rozmarínom líčka. Kto *tomu* príčina? (Tamže I, 103, 145 a 294). *Matera mi* zobudíte! (Slád. 229). Trikrát reč uviazla *mu* v hrdle (Hol. II, 17). Býval kedysi *pánu Bohu* za chrbtom medzi horami (Kal. 115). *Takej panne* nikde ani chýru ani slychu nepočuli. To je najvätsia striga, *tým dvom* matka. *Zmizol starcom* z očí. *Zahrab kvapku* pod oblok *kráľovi*. Na pravom pleci *mu* sedel sokol (Pov. 188, 302, 382 a 561). Syn bláznivý zámutkem (slov. zármutkom) jest *matce své* (Kral. Přísl. 10, 1).

§. 351. Čistý genitiv látky slychať ešte u Rusov a Srbov často, u nás naopak opatruje sa buď predložkou *z*, v češtine i *od*, buď sa zameňuje prídavnými meny, na pr.

Ty nemáš stola *z lipvého dreva*. Mala živôtok *zo zlatohlavu*. Uvädlo *z rozmarínu* perko. Zlomil Janík pero *zo sriebra, zo zlata*. Brány *slamené*, múry *voštené*, obložky *z ľadu*. Pán Sova Jánoš má *z pavučiny* preostrý paloš. Ptáčkov šibencov kázal

na ražni z dreva obracati. Varte ich v koženom hrnci (Zpiev. I, 23, 130, 139, 228 a II, 130). Tubalkain byl řemeslník všeli-
kého díla od mědi a od železa (Kral. Gen. 4, 22).

Sriebra v „zlatý sriebra“ a podobných spojeninách nemám už teraz za genitiv látky než radnej za rozdeľovací a sice hlavne preto, že m. neho nikdy neslýchať zo *sriebra* než na alebo v *sriebre* a *srieborný*. Poznámke tej však nemá sa tak rozumieť, jako by sa genitiv látky od rozdeľovacieho podstatne lišil. Oba sú totižto rozličné síc, ale najpri-
buznejšie obmeny prvotného, otázke *odkud?* primereného úkonu geni-
tivu (§. 339).

§. 352. Genitiv opisovací alebo jakosti označuje po-
dobu a povahu osob a vecí, ale len tam, kde sú mena oných
určené nektorým zo sriadených prívlastkov prídavného tvaru
(§. 343—346), na pr.

Šuhajko! pekného si *mena*. Páči sa mi šuhaj bieleho *čela*.
Jednej *mysli* budme! (Zpiev. I, 77, 126 a 223). Otec veľmi do-
brej *vôle* bol. Kráľ bol trochu dobrej *vôle* (Pov. 187 a 417).
Býval on vždycky najveselejšej *mysli*. Junák to dobrý, *ducha* vy-
sokého (Žel. 29 a 38). Zázračnej knihu mi *veličavy* na kvetnú
dlažbu prestrela. Kej je *povahy*? (Slád. 35 a 214) *Tvári* Oslav
krásnej a *vasov* bol na hlave bielych. Tak pevných *kostí*, tak
ohromnej *vlády* bol ovšem (Hol. I, 26 a II, 136). Měsíc *blesku*
líbezného stál. Vidím klečeť starce slepého, *vasů* bílych, *roucha*
černého (Kol. 253 a 619). Buď dobré *mysli*! (Kral. k Luk.
12, 19)

Slova *rozmar* a *rozpoložení* sú opovrzenia hodné stvory ponemče-
ných *mysli*, kdekolvek ich slýchať v terajšej čestine m. *mysl* a *vôle*, opa-
trených stálymi prívlastky *dobrý* a *zlý* u prísudku *byť*, jako v trefom,
štvrtom a poslednom z príkladov predošlých.

§. 353. Najčastej i najlepšej zameňuje sa opisovací geni-
tiv instrumentaľom ohľadu a to tak, že sa prívlastok k onomu
patriaci shoduje s menom osoby alebo veci opisanej. Riedšej
sa objavuje i ten v instrumentali opatrenom predložkou *s* a v
lokali *s o*. Akkusativ *s na* zdá sa v prípade tom nemčinou
zarážať, na pr.

Dáš *bieleho perim* kohúta predo dverce. *Zreššieho vekom* po-
razí Sigmara. Vziať kážu tri *zlaté ostím* a *stěblami* klásky. Stres-
koce tri sto Moren *ústami čiernych* (Hol. I, 44; II, 135, 185 a
212). Blahoslavení *chudí* (= chudobní) *duchem* (Kral. Mat. 5,

3). Tu sa vydvihol z plameňa človek so šedivou bradou a plešivou hlavou (Pov. 137). Sestro s zlatýma krýdlama! Už sa (m. sú dľa §. 268, č. 3) hviezdíčky nad nama. Má tri dvory o deviatí havránkoch (Zpiev. II, 393 a 396). Vyjde drak o dvanástich hlavách. Dcéra bolá na zrast hodne veľká (Pov. 56 a 376). Gorazda výborného na čnosť a nepodlejšieho na múdrosť chceli sebou vziať (Hol. II, 244).

§. 354. V čistom genitive srovnávacom objavuje sa meno druhej zo srovnaných bytostí u Čechov ešte podnes o mnoho častej než u nás. My totižto držíme sa ho stále už len po príslovkách *níže* a *výše*, ináč *poníže* a *povýše*; po iných komparativoch naopak opatrujeme ho predložkou *od* alebo zamenujeme akkusativom s *nad*, po superlativoch zas i instrumentaľom s *medzi* a m. *od* kladávame predon *z*, na pr.

Postavil dve jedličky vysoké výše domov. Mladý čas je drahší *od* čistého zlata. Tam trávička raste povýše kolena. Už je žitko zralé níže *Belehradu*. Zasačíme níže *mlyna*. Poníže *mlyna* hustá vrbina (Zpiev. I, 24, 69, 296, 299, 137, 139 a 341). Netreba mi lepšieho *od teba* (Pis. I, 127). Tvé oči peknejšie *od* očí hrdličky, líca milostnejšie *od ruže* rannej. Lepší *nad* bukvu orech. Lepšia ona *nado* všecky je *panny* (Hol. I, 43 a 44). Je *nad šťastných* šťastný (Slád. 176). Není služebník větší *pána* svého *Nad pověst* žádného rychlejšího posla není (Kral. Ján 13, 16 a k Jos. 22, 11). Moudrosť dražší jest *nade* všecko *zboží* (Vulg. Přísl. 3, 15). On bol najväčší *medzi* všetkými *obry* (Pov. 420). Nejkrásnejší *nade* všecky *cnosti* čnosť, jenž vlastní čnosti ukrývá (Kol. 4). Had byl nejchytřejší (= najfalešnejší) *ze* všech *živočichů* polních (Kral. Gen. 3, 1).

§. 355. Genitiv rozdeľovací je dvojaký: čistý a predložkou *z* opatrený. V onom objavujú sa mena takých celkov, ktoré sa buď prirodzene buď úmyselne delia len hmotne čili tak, že sa ani najmenšia čiastka ich buď skutočne neliší menom od nich, jako u všetkých podstatných mien hmotných (§. 111), buď že sa úmyselne nedbá na osobité než len na obecné mena čiastok, na pr. na *človek* u mien smyseľných osob, jako: pán, sedliak, žiak a iné; na *zver* u: holub, kôň, pes a iných. Čiastky tých i oných celkov označujeme;

1) Podstatnými meny, znamenajúcimi mieru, váhu a počet buď určite, jako: *cent, funt, hoľba, kyla, merica, míla, okov, siaha* a iné; buď neurčite, jako: *časť, hajno, krdeľ, ostatok, vrece, zbytok* a iné. Mena hmotných a hromadných celkov zostávajú pravidelne v genitive jednotnom a prísudok shoduje sa s menami čiasťok, zriedka s onými čili po smyslu, na pr.

Časť *jedných* píska, časť *iných* mulitánky nadýma. Čiasťka *ich pletú*, čiasťka tuhé náprsničky *robia* (Hol. I, 8 a II, 20). Nemám v dome *kvapky mlieka* (Zpiev. I, 281). Nahrnula sa *kopa chlapcov*. Ukáže mu *krdeľ holubov*. Neostala mu ani *omelinka chleba* ani *kvapočka vody*. Vdovica našla *mešec dukátov*. Dal mu *kus chleba*. Poslal ku kráľovi *hrudu syra*. Dal mu *pohár vína a okruch chleba* (Pov. 175, 264, 368, 377 a 539). Mám *bratov celý roj*. *Pár dievčencov* drkoce (Slád. 214 a 223). *Psův a chrtův hávěď* veliká sa hemžila (Kol. 567). Lepší *funt zlata* než olova deset. Lepší *hrst jistoty* než *pytel* (= vrece) *nádeje* (Přísl.)

2) Číslovkami hromadnými a základnými od *pět* počnúc až do nekonečna (§. 345).

3) Zájmeny *čo, něco* a *nič*. Jako však po číslovkách práve spomänutých, tak i po tých len *čo* nominatívoch a akkusatívoch stávajú mena celkov v genitive a síce prídavné a podobné im čiasťky reči, niesu-li prísudky, vždy v jednotnom rodu srednieho, zastupujúc zväčša podstatné mena odťažené (§. 300). Čo prísudky naopak objavujú sa ony pravidelne v nominative, v genitive len výnimkou, a síce tiež sredňom preto, že sa zájmena dotčené pokladajú tiež za také, na pr.

Čo tu *dobrého* slýchať? Viem o všetkom, čo kde *znamenitého* jest. Nič *zlého* sa mi neprihodilo (Pov. 3, 189 a 409). Nemám *svého* zhola nič. Ďajže nám, kuchárko, *nečo vareného!* Nevykázal som ništ ni *dobrého* ani *nového* (Zpiev. I, 207, 243 a 363). V mysli jeho dozrieva *nečo neobyčajného* (Žel. 11). Majú poklady *čos' mohutného* (Slád. 263). Nuž či je to čo *zlého?* (Kal. 63) Dejtež co jest *císařova*, císaři a co jest *Božího*, Bohu (Kral. Mat. 22, 21). Vulgata i tu i u Mar. 12, 17 a Luk. 20, 25 drží sa nedôslednej väzby: *císařovo* a *božího*.

4) Príslovkami znamenajúcimi počet neurčite, jako: *mnoho, málo, dost, hojne, plno, koľko, toľko, niekoľko* a iné, ale tiež len *čo* nominatívami a akkusatívami. Miesto *mnoho* riekame i *hrůza*,

moc a síla, spájajúc s nimi čo podmetami prísudky i po smyslu čili srednieho rodu, na pr.

Nahrnulo sa hrôza myší. *L'udí bolo* neslýchaná sila. Sila ľudstva *pohynulo*. *Shrklo* sa sila kniežat (Pov. 267, 367, 501 a 508). *Čeladi* sa sošlo *hodne*. Bola tam sila krásnych *parip*. *Jedenia, pitia* bolo až *nazbyt*. *Chleba* vždy bolo dost. Mám *moc husí* (Tamže 157, 316, 383, 389 a 538). Truchlých *síz* dosti naliala. Nenie k tomu *vlády na dostač* (Hol. I, 15 a 79). *Synov viac* má otec tvôj? *L'udstva* sa rozhádza sila (Slád. 214 a 379). Koľko hláv, toľko klobúkov. Koľko krajov, toľko obyčajov (Bern. 290 a 294).

Sem a síce pod č. 3 a 4 patria i genitívne podmety a doplnky, spomänuté v §. 304 a 365.

§. 356. Predložkou *z* opatrujeme rozdeľovací genitív teraz o mnoho častej nežli za starodávna (Poč. 114, 91), označujúc ním také celky, ktorých buď nemôžeme buď nechceme hmotne rozdeliť, a to najčastej po prídavných komparatívoch a superlatívoch, po zájmenách tázacích a obecných: *kto, ktorý, nikto, každý, žiadon, nektorý* a podobných, konečne po číslovkách základných, riadových a obecných, na pr.

Vkolak mal tri dcéry. *Najmladšia z nich* bola veľmi utešená. *Ktože je z vás* smelého srdca? Pokloní sa *jedon z nich* (Pov. 22, 201 a 516). *Kto* rozumie *z prítomných* tým citom? (Žel. 10). *Z* pozdních *potomkov* Moravy *neкто* ten kraj náš z otroctva vybaví (Spevy 28). *Nik z vás* nemá nič proti tomuto? (Slád. 214). *Z baranov* jak *vsecko* je veľké! Prední *všetci z starcov* škaredým okom patria (Hol. I, 3 a II, 118). *Žiadny z nich* nebyl očisten (Vulg. Luk. 4, 27).

§. 357. Doplnovací genitív zastupuje najčastej akkusatív, riedšej iné doplnky sloves u primerených tým mien podstatných, jako: počiatok alebo počatie *práce*, dôkaz *nevinosti*, kráľ *vody* a iné proti: počať *prácu*, dokázať *nevinosť*, kraľovať *nad vodou*. Neakkusatívne doplnky slovesné však objavujú sa neraz i u mien m. genitívu, na pr.

Brat môj je *kráľ nad ohňom*. *Kráľ nad vetrom* sa zamyslel. Tam je *kráľ nad časom* (Pov. 141 a 142). *Mladosť je tužba*

živá po kráse (Slád. 80). Túženie po sláve (Žel. 31). Cheeľ sa striasť starostí o svojho sestrenca (Kal. 27). Opatrnosť tela jest nepřítelkyně Bohu (Kral. Řím. 8, 7).

§. 358. Z ostatných prívlastkov osobitej zmienky sú menovite ty hodny, ktorými prvý čili určovací článok složených podstatných mien iných jazykov, na pr. nemeckého a maďarského, opisujeme, jako:

Kľúč od izby m. zimmer-schlüssel, szoba-kulcs; kľúč od veže (Zpiev. II, 395) m. thurm-schlüssel, torony-kulcs; zahrádka na kviete (Hol. I, 61) m. blumen-garten, virág-kert; boty do blata m. koth-stiefeln, hra v karty m. karten-spiel, masť na vlasy m. haar-salbe, šatka na krk m. hals-tuch, šaty do roboty a na sviatok m. alltags- a feiertags-kleider.

Krome tých a podobných prívlastkov podriadených nahradzujeme často i sriadenými prvý článok cudzích podstatných mien složených, riekajúc na pr.

domáci pán m. haus-herr, hlavnie mesto m. haupt-stadt, morská voľa m. meer-wasser, slonová kosť m. elfen-bein, rybia masť m. fisch-thran, kozie mlieko m. ziegen-milch, pšeničný chlieb m. weizen-brod a iné.

Máme konečne mnoho jednoduchých mien podstatných primerených cudzím složeným. Vypadajú zväčša na *ár, iarna, ierna, ovna, ec, inec, ník, ica, nica, ina* a *sko* lebo *šte*, jako:

rezbár bild-hauer, tesár zimmer-mann, sušiarňa dörr-haus, mučiarňa folter-kammer, ľadovňa eis-grube, očistec feg-feuer, pútec haar-scheitel, ovčinec schaf-stall, zlatník gold-schmied, rukavica hand-schuh, okenica fenster-laden, jelenina hirsch-fleisch, bučina buchen-holz, hrachovina erbsen-stroh, hrachovisko erbsen-feld a iné.

Kto by sa preto jazyk náš haníť opovážil, tomu medzi iným to pripomänuť sluší, že frančtina složených slov vôbec snáď ešte menej má od slovančiny a preca je celému vzdelanému svetu tak vzácna, jakou na pr. nemčina nikdá nebola a sotva i kedy bude.

2) Doplněk a prislovečné určenie.

§. 359. Doplněk objavuje sa najčastej v akkusative čistom, riedšej s predložkami a v ostatných kosých pádoch; prislo-

večné určenie zase práve naopak riedšej sa označuje akkusativom než ostatnými kosými pády a síce čistými o mnoho spo-
rejš nežli s predložkami.

Hranic medzi tým a oným nemožno ešte na ten čas tak dokonále ustanoviť, jak by toho neodbytné bolo potreba k rozdeleniu nasledujúcej nanky o kosých pádoch. Ona je teda dla počtu tých rozvržená a má hlavne objasniť užívanie pádov čistých, predložkami opatrené naopak len mimochodom, a to poriadkom primereným §. 336—340.

A k k u s a t i v .

§. 360. Akkusativom na otázky *koho* a *čo?* doplňujeme nelen všetky prechodné slovesa vôbec a príčinné osobite (§. 197) než i z neprechodných nektoré.

Prechodných sloves jest o mnoho viacej než neprechodných. Vysvitá to dostatočne už z toho, že len dve vrstvy sloves a síce: druhá a tretia obsahujú zväčša neprechodné, ostatnie štyri naopak o mnoho viacej prechodných než neprechodných (§. 229, 234, 242, 245 a 260). Krome toho mnoho neprechodných mení sa predložkami v prechodné (§. 284, 2).

Ku príkladom obsaženým v §. dotčenom pridaj ešte aspon tyto: Šuhaj *schodil* sveta strany, všetky krajný *precestoval*. Nám je nie zo-
bráctvom almužnu *vymodliť*. Duch silný biedu *premôže*. Slabé hrozby slepých *vysmejte*. Sudbo, čos' kraj jeho *rozplakala?* (Slád. 325, 335, 369 a 379). Ciesar *sbehá* sál (Žel. 61). Chlapci *uspia* bratov (Hol. I, 224). Mňa smutnú, truchlú nikto *nerozsmeje* (Zpiev. I, 112).

Akkusatívnych doplnkov máme teda náramnú silu, ale prec o mnoho menej než Nemci a Rímani preto, že ich neraz zameňujeme genitívnymi (§. 365). Najväznejšie z nich sú stále a vnútorné (§. 341).

§. 361. Stále doplnky objavujú sa len u sloves prechodných. Najčastejš slýchať asi nasledujúce z nich: *biedu* alebo *núdzu* a *psotu tret* (Pov. 30, 380, 407 a i.) m. biedne žiť či živorit; *dušu pustit* a *vypustit* (Pov. 221, 333 a i. Zpiev. I, 8 a Slád. 193), *oči zavret* (Pov. 257), *kosti složit* (Zpiev. I, 34 a Slád. 216) a *život položit* (Zpiev. I, 315) m. mrieť a umrieť; *oheň klást* (Pov. 8, 10 a i.) m. nem. machen či robiť; *omšu slúžit* (Zpiev. I, 210) m. nem. lesen čili čítať; *päty ukázat* (Tamže 137), ináč *dát sa v nohy* (Slád. 175) m. utieciť; *pokož*

dat (Kal. 27) m. nem. sein lassen, t. j. nechať byt; *pozor dat* (Pov. 565 a Zpiev. I, 250) m. lat. attendere; *pravdu mať* (Kal. 105 a Slád. 51), ináč *dobre mať* (Pov. 88 a Slád. 69) m. nem. Recht haben; *prisahu složiť* (Hol. I, 50) m. prisahať; *predok viesť* (Pís. I, 112 a Zpiev. I, 327) m. po predku ísť; *život viesť* alebo *vek tráviť* (Hol. I, 40 a 168) m. žiť; *kupectvo* alebo *obchod, remeslo* atď. *viesť* m. nem. treiben čili hnať; *ovoce niesť* (Slád. 337) m. rodiť; *vajce niesť* (Pov. 355, 363 a i.) m. nem. legen čili klásť; *osoh* alebo *užitok vziať, brat* z nečoho (Zpiev. I, 347 a Pís. I, 127) m. nem. haben či mať; *skázu vziať, brat* (Pov. 123, 237, 296 a i.) m. zahynúť; *prácu konať* (Hol. II, 247) m. pracovať, niečo *vykonať* m. nem. ausführen, durchführen čili previesť, vyvieť; *ranu, smrť, strach* atď. *podstúpiť* (Zpiev. II, 16) m. erleiden či vytrpeť.

V češtine už i z tých idiotismov nejedon buď úplne zanikol buď sa aspoň riedšej ozyva než cudzinské náhrady jeho. Tak na pr. slýchať v nej už len dľa nemčiny *trpěti* m. *tříti* bídu, podobne *dělati* m. *klásti* oheň; vedľa *sloužiti* zas i *čisti* mši; ba i vejce *klásti* m. *něsti* atď.

Některé z ostatních nářečí slovanských naopak idiotismy toho druhu tak rady majú, že nejednomu z nich dali i v jedno slovo splynúť. Tak na pr. Rusi riekajú *gore-mykat* m. našeho biedu tref a dľa toho i *gore-myk-a* a *goremýč-nyj* m. bedár a bedársky. *Gore*, čes. *hoře*, je podstatné meno primerené našemu prídavnému *horký* (§. 343) a príslovke *horko* lebo *horce*, znamenajúcej i *biedne*, na pr. Chudobná má mati mala; *horko*, ťažko vychovala (Zpiev. I, 40). Podobne slýchať u Srbov *dan-gubiti* čili deň hubiť m. zaháľať alebo lenošiť, u Slovincov *ver-jeti* čili vieru jať m. veriť atď.

§. 362. Vnútorne doplnky slýchať i u neprechodných sloves, ač i riedšej než u prechodných, na pr.

Dievča *krok kročí*, idú o ňom reči. Mužný *boj*, rodáci, *bíma!* (Zpiev. I, 270 a II, 369). *Usniže* mi aspoň jedon *snidek!* (Tamže I, 267 a Pís. II, 137). Či *spíš sen* (m. sep-n. dľa §. 91 a 271) večný mladosti? Pekný *život* ty kvety *žily*. Budú si *poviedať povesti* o ňom (Slád. 30, 116 a 219). Sem patrí medzi iným ešte i: *obet obetovať*, ozývajúce sa veľmi často menovite v 3 kn. Mojžišovej, a *slub slubovať* dľa zvratných viet: Sluby sa slubujú (Slád. 324 a Bern. 307) a: Snilo sa mi snisko (Zpiev. II, 387).

Sen *mať* a slub *činiť* sú teda germanismy. Prvý z nich objavuje sa na pr. v tejto vete: Taký sen som nikdy nemal (Slád. 232); druhý nelen

vo Vulg. než i v Kral. Num. 6, 2; Deut. 23, 21; Žalm 132, 2 a inde; kdežto by tým skorej malo stáť *slīb slībīti*, čím je viacej pravda, že lat. Vulgata nielen na dotčených mestách než i inde častej potrebuje tiež slovesa tohože koreňa s *votum*, čili *vovere* než *facere* a iných.

§. 363. Ku vnútorným dopĺňkom aspon po smyslu patrí i *sa* u zvratných sloves (§. 197). Od tých lišia sa vzájemné, jako: biť sa, vadit sa a iné, len významom ponekuď. Zvratné pôsobenie totižto týka sa pokaždé tohože podmetu, od ktorého práve pochádza čili tak, že ten jest i predmetom spolu. Vzájemné slovesa naopak znamenajú obapoľné čili také pôsobenie, ktorým dva lebo i viacej podmetov sebä vospolok prenikajú, na pr. chlapani sa bijú, čo práve toľko značí, jako keby sme rekli: chlapani *jedon druhého*, alebo *jedni druhých* bijú. Tvarom a väzbou však rovnajú sa vzájemné slovesa zvratným úplne, menovite: *sa* objavuje sa u nich vždy čili i tam, kde latinčina a nemčina akkusativu zájmen 1 a 2 osoby potrebujú. U *sa* teda niet u nás ešte ani najmensej stopy tej odchýlky, ktorá sa k nám u *svój* (§. 344) vľudzovať počína. I ostatnie pády tohože zájmena zastupujú pošlé od zájmen 1 a 2 osoby, kdekolvek sa ty v latinčine a nemčine vzťahujú k osobám týmže čo podmetom viet.

Dľa čeho na pr. neriekame len: myjem *sa* a myjeme *sa* m. lavo *me*, ich wasche *mich* a lavamus *nos*, wir waschen *uns*; než i kúpim *si* knihu, kúpiš *si* knihu atd. m. emam *mihi* librum, emes *tibi* librum a ich werde *mir* ein buch kaufen, du wirst *dir* ein buch kaufen.

Ide-li nám o doplněk *sa* viacej než obyčajne (Srovn. §. 312), vyslovujeme ho závažnejším tvarom jeho čili *sebä* a pridávame k nemu ešte často i prívlastok *sám*. Tak zachádzame v tomže prípade a menovite po predložkách skoro stále i so *si* a s ostatnými príklonnými tvary zájmen osobných či s *mä*, *ta*, *ho* a *mi*, *ti*, *mu*, na pr.

Možno mi *sebä samého* zhubiť. *Sám sebä* oklamať musíš. *Mňa tebe* by boli vzali! (Slád. 32, 38 a 202) Nebanujem *tebä*, ale *sama sebä*. Rozchádzame sa *od sebä* daleko. Ja to nedám ani *na sebe* znať. *Sama sa na sebä* čudujem. *Dajme pozor na sebä!* (Zpiev. I, 127, 139 a 250)

Mat sa, riedšej *viest sa* a *byť* s dativom riekame m. lat. *valere* a nem. *sich befinden*, *ergehen* a pod. sloves čili tam,

kde o tom mluvíme, jako sa komu či osobně či hmotne vedie, na pr.

Jako sa máte? (Slád. 142) Veď sa ja dobre mám. *Sedliackovi* dobre je (Zpiev. I, 128 a 279). Dobre sa maj, svodná sveta márnosť! Dobre sa majte, Slováci! (Hol. I, 138 a 145) Jakože sa ty máš, dievko moja? Začala rozkladať, jako sa jej vodilo. Musí jej dobre byť. Zle sa vódí *ľuďom* zlým (Pov. 16, 17 a 139). *Všeckým* je dobre, len *mne* zle (Pís. II, 48).

U Čechov slychat už v prípade tom neraz i nevoľný preklad ne, meckého *sich befinden* či *vynacházeti se*.

§. 364. Z neosobných sloves objavuje sa akkusativ a síce osoby u: *bolet*, *svrbet* a *ziabst* dľa obdoby osobných: mrzeť, tešiť a podobných. Mena vecí, ktorých sa zima týče, stávajú tiež v akkusative, ale s predložkou *v*; boľavých a svrbiacich naopak v nominative, na pr.

Hlavička má bolí. Bolí má srdiečko (Pís. I, 135—138). Hneď mňa hlávka *odbolí*. Srdce má *zabolelo* (Zpiev. I, 154 a 385). Bolí má celé telo (Pov. 311). Včera mne dľaň svrběla (Kol. 353). Ziabe má v ruky, v nohy atd.

Podobne i vedľa neprechodného slovesa *stát*, keď ho prechodne či m. lat. *constare* a nem. *kosten* potrebujeme, slychat akkusativ osoby a krome toho i cenu znamenajúci a síce buď o sebe buď s predložkou *za*, na pr.

Nechám ti ja prsteň zlatý, čo má stojí *tri dukáty* (Pís. II, 70). *Za nič* dievča nestojí (Zpiev. I, 271). Nestojíš *dva domy* (Slád. 357). Dobrá rada stojí *groš* (Pov. 337).

§. 365. Jako nominativ (§. 304), tak i doplňovací akkusativ zameňujeme pravidelne vo dvoch prípadoch genitivom rozdeľovacím a síce:

1) tam, kde prechodné pôsobenie podmetu nepreniká najbližšieho predmetu zcela než len čiastočne. Strany toho rozvrhujú sa predmety na dve vrstvy. Do prvej z nich patria hmotné a hromadné (§. 111), do druhej všetky ostatnie. Mena oných objavujú sa o mnoho častej v dotčenom genitive než týchto a síce preto, že ony znamenajú celky prirodzene, tyto naopak len násilne deliteľné. Z teje príčiny genitivom

mien hmotných a hromadných m. akkusativu dáva mluviteľ vždy na jayo, že sa pôsobenie podmetu týka čiastky celkovými menami znamenanych, jako na pr. slovom *vody* vo vete: daj mi vody. Genitivom ostatných mien naopak nemieni nikdy čiastky bytostí onými znamenanych než čiastku času čili to, že pôsobenie podmetu na predmet má len do istého času potrvat a potom prestať, jako na pr. keď rekne: daj mi *noža*, čo práve toľko značí, jako keby bol riekol: daj mi *nôž na chvíľku* alebo *na okamženie*. Zo sloves najčastej slychať genitiv ten u složených s *na*, riedšej u iných a jednoduchých, na pr.

Načrel *vody*. Navarím z vás *masti*. Musíš do rána *múky* namlet a *chleba* napiect. Kázala do kotla *vody* nanosiť. *Chleba* nakrájal, *brindze* namelil. Valivrch nasnášal *dreva*, nasypal *kaše*, nasekal *mäsa*. Naber si *peňazi*. (Pov. 15, 24, 41, 42, 54, 95, 96 a 190). Či pripravila tej *masti*? Dá mi tej *masti*. *Sveta* chcel skúsiť. Janko si dodal *chuti*. Strigy daly im *peňazi*, *zbožia* aj kravu (Tamže 23, 27, 89, 130 a 142). Podaj mi *ručnička* bieleho! Žena pýta *múky*, *solí*, čižmičky, pekný *čepiec* (Pís. I, 114 a II, 143). Darujže mi na košielku *plátna*! Ja *sveta* skúsim. Dajte jej *smoly* piť! Daj koňom *vody*! Jaj, ženičko moja, dajže mi *pokoja*! (Zpiev. I, 267, 363; II, 13, 23 a 103). Dajte *pokoja*! (Slád. 194)

2) Vo vetách záporných, na pr.

Bez boja nežiadať *pokoja*, bez rozpadlosti nenajdeš *jednoty* (Slád. 298). Nesvornosť nikdá dobrého nemávala *konca* (Hol. I, 125). Psota nemá *vôle* (Kal. 13). Nemám *člnka* ani *vesla*. Dobrej *cesty* nenašli (Pís. I, 134 a II, 106). *Cestičky* nevieme (Zpiev. I, 239). *Roboty* nemal (Pov. 89). Ani *babky* nestojí (Bern. 285).

§. 366. Najviac odchylok od pravidla práve vyloženého pozorovať vo vetách záporných, menovite u spisovateľov viac alebo menej cudzinou nasiaklych, riedšej u ľudu. Toho sa teda treba držať a nedbať o akkusativ m. rozdeľovacieho genitivu, leda v nasledujúcich prípadoch:

1) u *čo*, *nečo* a *nič* osobite tam, kde slova ty čo doplnky s prívlastkom genitivným (§. 355, č. 3) majú stáť. Ide-li však

o dôraz, objavujú sa i ony v genitive a menovite tam, kde by o sebe čili bez dotčeného prívlastku mali stáť, na pr.

Čo si si navaril, zedz, Nemá čo pod zuby kľásť (Bern. 299 a 312). Nemám nič doma. Ešte nemáš nič (Zpiev. I, 207 a II, 23). Ničeho v ohavnosti nemáš (Kral. Moudr. 11, 24). Jako v §. 304, tak i tu *ničeho* = *zhola* lebo *naskrze nič*.

2) I iné doplnky opatrené genitívnym prívlastkom rady zostávajú v akkusative, na pr.

Nektorý mládenec nestojí *chlp* sena (Zpiev. I, 298). Oj, nezná často svet blaženstva *jadro!* (Slád. 319) Neuslyšíš ani křidel *šustek* (Kol. 55).

§. 367. Na otázku *kam?* latinčina odpovedá pravidelne i samým akkusativom priestoru (§. 339), slovančina vôbec a slovenčina osobite veľmi zriedka, na pr.

Paličku zapichol do hrobu *koniec* hlavy mrtvého (Pov. 525). Čo *kraj* sveta pôjdeš, očiam mým neujdeš (Zpiev. II, 398). Ja už *kraj* hrobu chodím (Slád. 216). My tu *stráň* od ľudí (t. sme. Spevy 28).

§. 368. Čas určujeme i samým akkusativom mien, znamenajúcich onen vôbec a rozličné doby jeho osobite, a síce skoro tak, jako predložkami *za* a *prez* opatreným, čili primerene otázke *pokud?* Najlepšej svedčí o tom príslovka *za-vše* (§. 195), znejúca i *vše* m. vždy. U obú zamlčujeme od nepamäti buď množný akk. *časy* buď jednotný srednieho rodu *vremä*, ktorému primerené tvary u iných Slovanov, na pr. u Rusov a Srbov, podnes znamenajú *čas*. Riedšej odpovedáme akkusativom na otázku *kedy?* na pr.

Každá krása len *chvilečku* žije. Jedlo, pilo sa *celú, noc, deň celý* (Slád. 170 a 364). Včera mne dľaň *celú hodinu* svrbela (Kol. 353). Chráň nás *dnešní deň* od hriechu! (Hol. III, 171) S tebou sa mi *každú nôcku* sníva (Pís. II, 54). Za mnou *vše* patrila. Čos' ukradol včera *večer* v komore? (Zpiev. I, 196 a II, 122) *Dnes* (§. 288, 2) matka plakala *deň* i *noc*. Plakala *prez* celú noc. Tó tak trvalo *dva dni, dve noci* (Pov. I, 10 a 202).

§. 369. Spôsob mimo príslovečné akkusativy inými o sebe

zriedka označujeme, bez mála totižto len dľa koľkosti, menovite:

1) u prídavných mien: *dlhý, dlžen, hlboký, starý, široký, vysoký* a pod. Ale i vedľa nektorých z tých ozýva sa už neraz, ovšem zbytočne predložka *na*, na pr.

Dlžen som každému: komu *groš*, komu *dva*, komu *pol toliara*, krčmárke za pivo *pól druha zlatého*. Lipa bola široká, *na* dvanásť siah dlhá (Zpiev. I, 24 a 282). Vytiahol kučmu z lišky, skoro *na* rif dlhú (Kal. 29).

2) U slovesa *stať* (§. 364). Niet-li vedľa neho akkusativu osoby, opisuje sa i prídavným menom *hoden s byť*, na pr. dobrá rada *je hodna* (m. stojí) *groš*. V prípade tom znie *hoden nem. werth*, čo *würdig* riadi ono genitivom, na pr.

Budeš ešte *venca* hodna (Zpiev II, 19). Je nehoden toľkej *lásky* (Pov. 369). Takéhoš' ty *daru* hoden! Syn náš prvorodený hoden je *trónu* (Slád. 202 a 298): Hodna je *trónu* srbského Milina, hodna *dediča* jeho tak štatného! (Žel. 12)

§. 370. Z predložek, určujúcich s akkusativom spôsob, osobite s potrebuje výkladu. U nás ona s dotčeným pádom (§. 283) ovšem riedšej označuje koľkosť než u Čechov, ale prec o mnoho častej, nežby sa nám zdať mohlo na pr. dľa Povestí, kde sa skoro stále nahradzuje predložkou *za* a príslovkou *asi*. Krome tých slýchať miesto nej ešte i *na* a *jedno*. Že by z *vz* bola vznikla, tomu odporuje medzi iným stará bulharcina, rozoznávajúc ju od tejto veľmi rázne. Nesluší teda z a *zo* m. *s* a *so* písať, jako sa to posial (dľa Nauky 209 a Bern. 217) dialo, na pr.

Kto *z* koho, ten *z* toho (Por. u Kal. 42), t. j. kto koho ovládze, ten tým vládne. Na strane *jedno* päť chlapov stálo. Oni *z* dva kroky od neho staja. *Zo* dve piesne som mu zahrála (Slád. 140 a 233). Robia mi krivdu len *jedno* dva ľudia, len *jedno* dve dievky (Pís. I, 36). Zanesla bych mu *za* pohárik vína; nelen *za* pohárik, ale pohár vína, aby atd. Bólo ich tam *na* tricať neb štyricať párov (Zpiev. I, 84, 297 a II, 126). Súsed mi bol *za* súsек žita dlžen. Odjedz tak *asi* tretinu z tej polievky, odpí *asi* tretinu z toho vína (Pov. 138 a 192). V poslednom príklade nebolo *z* treba, jako ho tamže na str. 192 po *tanier* a *pohár* *so za* m. s skutočne niet.

§. 371. Príčinu označujeme len v otázkach i čistým akk. a síce zájmena *čo*, inde naopak len s predložkami a to najčastej s *pre*, riedšej s *na*, *o*, *po*, *skrze* a *za*, na pr.

Čo si, šuhaj, taký smutný? Čože plačeš, čože ti je? Neplakaly by mé oči *za ledačo*. Mňa *pre teba* lajú. Nech sa stane otcovi *na vôľu*, materi *na vďaku*, ale srdcu tvojmu *na malú potechu*. Išlo dievča *po vodu* (ináč *pre vodu*). Ďakujem vám *za ty vaše dary*. Bež skoro *pre Janička!* O pohreb nestojím. Poďte, chlapci, *na diváky!* Poslali ma *na maliny* (Zpiev. I, 81, 184, 200, 237, 241, 353, 376 a II, 20, 24 a 123). Šuhaj *na dosvedčenie* toho ukázal jazyky z draka. Dám ti z vlasov jedon *na pamiatku*. Na ten *chýr* prihrnula sa sila pánov. Hrnuli sa ľudia *na diváky*. Bola *na vydaj* súca. Tam bol dom *na predaj*. Pôjdeme *za pasy* (Pov. 7, 157, 244, 272, 415, 544 a 561). *Pre* svoju *dobrotu* vyjdeš na psotu. O *lásku* nestojím (Kal. 57 a 78). *Na rozkaz* bohov sme sa vybrali z vlasti. Panny *za mužov* súce do chrámu idú. Prisahám *skrze bahna* pekelné (Hol. II, 79, 160 a III, 30). Či ktosi *o pomoc* volá? O *kus* chleba prosí (Slád. 101 a 327). *Skrze* jednoho *človeka* hriech na svet všel a *skrze hriech* smrť (Kral. Řim. 5, 12). *Na husle* hrať, *na pišťalu* písať atd. (Hol. I, 8; II, 244 a i.)

Genitiv.

§. 372. Genitiv, choť u nás a Litevcov zväčša i ablativ zastupuje (§. 339), neoznačuje preca sám pomerov priestorých na otázku *odkud* alebo *zkade?* tak často vlastne jako prenesene. Majúc totižto pomery ty vlastne znamenať, objavuje sa pravidelne s predložkami ablativného smyslu a síce najčastej s *od*, *z* a *s*, riedšej so *z-nad*, *z-po-za* a s inými tak složenými (§. 281 a 283), bez tých naopak len výnimkou, menovite u: *dalek-ý*, *-o* a opaku jeho *blízk-y*, *-o*. Slýchať však i vedľa tých a síce od nepamäti *od* a vedľa *blízk-y*, *-o* i dativ čistý alebo s predložkou *k*, jako u sloves tohože koreňa, čili primerene otázke *kam?* (§. 378), na pr.

Žalo dievča trávu nedaleko *Temešváru*. Nedaleko *od Trenčína* je dolina. Daleko je hora *od* šireho *poľa* (Zpiev. I, 5, 102 a 295). Bratia nedaleko *cieľa* boli. Blízko *cieľa* boli (Pov. 316 a 318). Kmen ten blízky *záhuby* navštíviť bol mne táhnul (Kol. 156).

Najlepšej badať rozdiel ten u sloves vôbec a u složeného *u-just* osobite. Vedľa toho totižto stáva vždy genitiv s nektorou z dotčených predložek, keď ho vlastne či o skutočnom uchádzaní z nejakého priestoru potrebujeme, riekajúc na pr. syn ušiel z domu, od rodičov atd. Značí-li však asi to, čo *zbaviť sa*, je preneseného smyslu a máva u seba čistý genitiv, riedšej dátiv, na pr.

Ušly sme *smrti* (Slád. 332). Bozkej *pomsty* ty neujdeš. *Očiam* mým neujdeš (Zpiev. I, 75 a II, 398).

§. 373. Krom *u-just* čo *z-baviť sa* slýchať pravidelne čistý genitiv i vedľa iných sloves, zväčša zvratných, tohože a podobného smyslu, potom i u primerených tým prídavných mien, menovite:

1) u známenajúcich *oslobodenie* od nečoho a síce tiež složených, jako: z-baviť, z-hostiť, s-prostiť, s-triasť sa, odriecť sa prázny, slobodný a podobné, na pr.

Hľadala sa *Zmoka* sprostiti. Tej *škriaty* sa zbavila (Zpiev. I, 10). Preca *všetkého* sa neodklína. *Nebezpečia* sa zhostí (Žel. 72 a 89). Prázny *bozkosti* Boha nevzýva. Jedna myšlienka *myslov* ho zbaví (Slád. 70 a 184). Všelikej *úhony* prázny vedli život. Celého jejich stál *práva* slobodný. Sám od seba Turčan *práva* sa odrieka (Hol. I, 114; II, 256 a III, 42). Mne *od kletby* zbaví lidu mého dcera. Ó smrti, sprost mne *strasti* týchto! Snad mne lék váš *rány* zbaví. Sprostil sem tebe *od poroby* (Kol. 69, 384 a II, 17, 33).

2) U sloves *ochrany*, jako: chrániť, hájiť sa, strániť sa, striecť sa, varovať sa, zdržať sa a iné, mimo *kryť sa* a *tajiť sa*, kde jest už i *pred* s instrumentaľom v užitku. Primerenejší i tým genitiv však ozýva sa tiež ešte aspon u *króme* (§. 292) a *tajný*, na pr.

Chraň mne nebe toho *hesla* (Kol. 353). Chraň nás *od hriechu* (Hol. III, 171). Tajemstva sa zdajú *pred* duchom mojím ukrývať. Či hájil ty si sa *boja*? *Priateľstva* nášho sa nestraniš (Slád. 215, 376 a 387). Neopatrného *mluvení* stríci se sluší. Nebylo to tajno *Mojžiše*. To není tajno *pred* Bohem (Kral. k Kaz. 5, 5 a k Num. 12, 1 i 3). *Pred* dažďom sa kryli (Pov. 233).

Krom *vína* tokajského sámú vodu pili (Zpiev. II, 126). Varuj sa falešných *reči!* (Pís. II, 154)

3) U sloves *bázne* a *hanby* voskrze zvratných: báť sa, desiť sa, ľakať sa, strachovať sa; hanbiť sa, ostýchať sa, stydiť sa a podobných, na pr.

Hlad sa *šibenice* nebojí (Bern. 290). L'aká sa maznák *chudoby*. Nech *pána* otrok sa bojí (Slád. 62 a 371). Bála sa *od* divých *zverov*. Nebojíš sa *mä?* Čo bych sa *ta* bál? Kráľ sa toho *chýru* veľmi zdesil. Ona sa zľakla *od pána* (Pov. 51, 106, 208 a 275). Boj se *Boha*, styď se *lidí!* (Přísl.) Nic se neostýchá *Boha* (Kral. k Soud. 17, 12).

§. 374. Čas na otázku *kedy?* označujeme tiež len genitivom mien znamenajúcich onen vôbec a rozličné doby jeho osobite, ale o mnoho riedšej než akkusativom (§. 368), meno- vité len tam, kde ho prívlastkom opatriť treba, na pr.

Bude *toho roku* dobrá tokajčina, draho, vojna (Zpiev. I, 10; 62 a 324). Či sa ti *tej noci* so mnou nesnívalo? Veru sa mi *každej noci* sníva. *Lanského roku* mi zomrela mamička (Tamže 90 a 275). Nezojde to žitko *tej jeseni* (Pís. I, 49).

U mien Svätých zamlčujeme obyčajne *deň* alebo *sviatok* tak, jako *času* lebo *časov* po *za* a pred podriadenými onomu prívlastkami. Genitivity oných mien sú tedy vlastne tiež také prívlastky a preto len zdánlivé výnimky zpod predošlého pravidla, na pr.

Keby ja vedela, *kedy* bude *Jána*, veru bych nakládla na tri strany ohňa. Pôjdem meňo hrati, keď bude *Aničky*. Za oných časov, *za starých bohov*, *za boha Paroma* nesmela žiadna v dome samotná byť postielkyňa. Stála bitka *za Štefana kráľa* (Zpiev. I, 5, 16; II, 79 a 403).

§. 375. Spôsob dľa vzťažnosti určujeme genitivom zriedka, menovite u *istý*, s ktorým však i instrumentaľ slýchať, na pr. jist si tvých *čárů* (Kol. II, 3), jist jsem já svou *nevinností* (Kral. k Job. 23, 6). Jakosť a koľkosť naopak označuje genitiv často a síce čo opisovací, srovnávací a rozdeľovací.

Opisovací gen. objavuje sa len prívlastkom, t. j. u podstatných mien a iných spôsobom tých potrebovaných čiastok reči (§. 335 a 352), srovnávací naopak i príslovečným určením

či u sloves a prídavných mien a síce po komparatívoch a superlatívoch príslovkových. Čo taký však líši sa od prívlastkového len tým, že ho bez predložek častej slychať od tohoto (§. 354). Rozdeľovací genitív napokon býva nelen prívlastkom (§. 355 a 356) než i podmetom (§. 304) a doplnkom.

§. 376. Rozdeľovací gen. objavuje sa doplnkom buď stále buď nestále. Tak ho slychať u sloves prechodných m. akkusativu (§. 365). Enklitický gen. *ho* však ozýva sa podobne datívu mravnému (§. 379) zhusta i inde, znamenajúc asi to, čo franc. *en* a vlas. *ne*, pošlé z lat. príslovky *inde*, t. j. *odtud* alebo *ztaďe*, na pr.

Ach nepíže mi *ho*, nepí, veď to medveďacia stupaj, ostal by si medveďikom! Ej veď ti *ho* idem na ten čertov tanec. Dúškom mi *ho* stúpaj tam! Pôjdeš mi *ho* do mesta za vojaka. Ale že *ho* nezaspí! Si mi *ho* ty za chlap! Už ste mi *ho* v rukách. (Pov. 232, 391, 394, 542, 561, 562 a 563). Kto *ho* vie, kde tvôj človek chodíeva (Slád. 195).

Stále doplňujeme rozdeľovacím genitívom hlavne nasledujúce slovesa a prídavné mena:

1) *u-žiť, za-žiť, priať, žiadať, zá-vidieť, potrebovať, treba byť, chceť sa, žiadať sa; potrebný, účastný, žiadostivý, chtivý, milovný, povedomý* a podobné, na pr.

Časem i vyšší môžu rady nižších dobre užiť. *Kázne* všickni účastni jsou (Kral. k Exod. 18, 24 a Žid. 12, 8). Píjje Beljal, chtivý *vražď* (Kol. 542). Tvoja dcéra praje ti *pokoj*a (Slád. 122). Tešte sa milovní *viery* Slováci! (Hol. I, 85) Mysel *dobrého* povedomá zlé povesti v posmechu má (Bern.). Zdraví nepotřebují *lékaře* (Did. 253). Netreba ti *ženy* (Pís. I, 53). Netreba ti *muža* (Zpiev. I, 125). Mne *krása* treba, mne *múdry* treba. (Tamže 76) a pod. väzby s nom. m. gen. sú chybné.

2) *Na-byť*, ináč *na-do-budnúť* a mnoho složených s *do*, zväťša zvratných podobného významu, jako: dojsť, dosiahnuť, dočkať sa, dopustiť sa, dovtípiť sa, doznať sa, dožiť sa a iné. U neosobných *pri-byť, od-byť, u-byť* a *zbyť* je nom. m. gen. práve tak chybný jako u *treba byť*, na pr.

Kedy už *rozumu* nabudeš? (Kal. 33) Po niti *klbka* dojdeš (Bern. 292). *Veku* som staršieho dosiahol (Hol. I, 65). Nemohli

sa *dieťata* dožiť. *Chleba* začalo odbyvať a *hriechu* pribývať (Pov. 56 a 475). Mojej *mladosti* pomáľe ubýva. *Mati* sa *toho* doznaná (Pís. I, 143 a II, 47). S *vekom sil-a* (m. -y) ti ubýva (Slád. 297). *Živý* se *všeho* dočekajú a *mrtví* doleží (Did. 260). *Kdo* se *té loupeže* dopustil? (Kol. I)

3) Zvratné *chytit sa*, *chopit sa*, *lapit sa*, *ujat sa*, *tykať sa*, *zmocnit sa*, *držať sa* a podobné, na pr.

Voják sa *chytit rozumu* (Pov. 496). *Vlastovienka* sa *neba, zeme* krýdeľcky *tykala* (Pís. I, 63). *Ujmi sa* *biednej dievčiny*, *ujmi sa* jej *bolestných rán!* Už sa *dľžob, klámu* chápe. *Mojej strany* sa *držíš* (Slád. 151, 326 a 335).

§. 377. O príčine vôbec pytávame sa čistým gen. o mnoho riedšej než akkusativom (§. 371), na pr. *Čehože* si do nás prišiel? (Zpiev I, 135) Ináč ozyva sa on čo taký po instrumentali zo všetkých kosých pádov najčastej o príčine, znamenajúc:

1) pôvodcu a majetníka (§. 349). Onoho značí najskorej i u sloves *pytať sa*, *radiť sa* a podobných zvratných, na pr.

Pýtam sa krajanov (Hol. II, 247). *Bolo sa ti radiť* druhých *dobrych ľudí* (Zpiev. I, 106).

2) Genitiv bežný u sloves a prídavných mien: *najest sa*, *objest sa*, *napit sa*, *opit sa*, *nasytit sa*; *plný*, *sytý* a podobných ponáša sa najviacej na látkový (§. 351). Vedľa toho slychať už i u sloves stále *z* a v češtine i *od*, miesto onoho zas instrumentaľ o mnoho častej nežli za starodávna, menovite s *plný*, *sytý* a dľa tých i s *bohatý* a *hojný*. *Na* s akk. u predposlednieho zapácha nemčinou, na pr.

Kratochvíli se žiadny nenají ani nenapije (Lab. 164). *Napí sa vlna*. *Spravím povrieslo zo slamy* (Zpiev. I, 15 a II, 23). *Vrecko plné bolo dukátov*. *Máte vrecka plné dukátmi* (Pov. 407 a 413). *Sytý chleba* nechce otrubů (Prísl.) *Na potomkov on bohatý*. *Jazyk je sytý storakou sladkostou* (Slád. 282 a 320). *Vojska ho nasledujú z hojného Slavkova rybmi*. *Mesto zlatom bohaté* (Hol. II, 67 a 247).

3) Pohnútku značí genitiv u *ľutovať* alebo *ľúto* a *žiaľ byť*, u *plakať*, *škoda byť*, *úfať sa*, a *vďačný*. Zameňuje sa však

neraz inými pády s predložkami: najčastej akkusativom *so a za* a instrumentaľom *so za*, na pr.

Ach poľutuj, Bože, tej mojej *mladosti!* Čeho ti je žiaľ? Či *venočka* zeleného či srieborného? Šla Anička plakať *Janička*. Žiaľ mi je *za tebou*, šuhaju! (Zpiev. I, 6, 22, 69 a 240) Ach škoda, preškoda *o tu tvoju krásu!* Škoda *ta*, šuhajko, škoda *tvojho mena!* Preškoda *môjho manžela!* (Tamže 36, 85 a 268). L'úto mi *tebä*. Janíkovi bolo ľúto toho *zvieratka*. Hodnej *odmeny* sa úfali (Pov. 151, 296 a 461). Nebyl vděčen *dobrodini* sobě učiněného (Kral. 2 Paral. 32, 25).

Dativ.

§. 378. Dativ sám označuje pomery čiste priestorné na otázku *kam?* o niečo častej než protiva jeho, genitiv na otázku *odkud?* (§. 339 a 372)

Patrne je to predne z prislovek *dolu* a *domu*, ináč *domov*, bežných podnes na otázku *kam?* kdežto *doma* (§. 288, č. 1 a 2) odpovedá otázke *kde?* na pr. Išiel Gudel *domu* (Pís. II, 99). Jakže ja mám domov íti? *Doma* kážu voďu piť (Zpiev. I, 226). Nenie teda *doma* protivou predošľých. Takou sú len genitivy s predložkami *od* a *z* čili: *od domu*, *z domu* a *zdola*. Podruhé so slovesy hnutia slychať ešte i iné dativy, znamenajúce o sebe priestor na otázku dotčenú vlastne, na pr. Išlo dievča *pánom* na radu (Zpiev. I, 152). Na skale holub sedí, blíži sa *mu* strelec mladý (Tamže 347 a Pís. II, 127).

Ostatne jako genitiv, tak i dativ objavuje sa v prípade tom pravidelne s predložkou *k*, riedšej s *proti*; a naopak zväťša bez nich, keď sa ho prenesene potrebuje.

I tu zrači sa rozdiel ten najlepšej u sloves vôbec a u *pri-stat* i *u-bližiť* osobite. Ono totižto máva u seba vždy predložkou *k* opatrený dativ, keď sa ho vlastne čili čo *postaviť sa* užíva, na pr. *pristať ku brehu*. Čo *svedčiť* naopak viaže sa s čistým dativom. Tenže slychať stále i vedľa *u-bližiť* čo *wraziť* alebo *uškodiť*. Prímerené tomu *bližiť sa* so složenými *z-bližiť* a *pri-bližiť sa* srastlého významu naopak mimo príklad výšej daný mávajú vždy dativ s *k* u seba, na pr.

Jak smieš sa *bližiť ku* krásu? Jako *ti* ten hnev pekne *pristane* (Slád. 28 a 229). Lev *levu* neubliži (Hol. I, 116). Či sa ja *zblížim k* vám? Ani *mi* nesvedčí šablíčka *ku* boku. Dolomán *ti* *pristane* (Zpiev. I, 118, 360 a 366).

§. 379. Najbližší priestornému je dativ *osohu* a *škody*. V tom objavujú sa *mena* tých bytostí, ktorých sa pôsobenie

slovesné alebo vlastnosť znamenaná prídavným menom buď osožne buď škodlivo dotýka, na pr.

Duchu človečí! *Ži človečenstvom*, buď verný národu. Doprajteže *mi* trochu pokoja! (Slád. 13 a 132). *Chudobnému* i z hrnca vykypí. Ja *ti* nezávidím. Zahrozil som *mu* (Kal. 56, 65 a 102). Ej veď *ti* vezieme dobrú maškrtnicu. Nesieme *pánu* vienok. Dala som *mu* tri groše. Nedobré jest víno *deťom*, lepšia jest *im* kaša s mliekom. Prvý listok svojmu *otcu* poslal (Zpiev. I, 242, 309, 313 a II, 14). *Holému* snadno sa hlava oholí. *Ziadnemu* pečený holub do úst nevleť (Bern. 290).

Za taký datív pokladať sluší i prisvojovací, bežný m. genitív tohože mena (§. 350), a mravný či ethický. Tým bývajú len zájmena osobné a to asi tak pleonasticky jako rozdeľovací genitív *ho* (§. 376), t. j. vždy v takých vetách, ktoré by vlastne bez nich mali zneť a len preto sa nimi opatrujú, aby sa prívetivejšími stali. Najčastej sa ozýva tak *si* a *ti*. Nie teda divu, že Česi to čo *ti* i s inými slovy spájajú (§. 172), na pr.

Ach, kdeže *si mi* tak dlho? Tu som *ti* jej nahotovila strovy. Pánovi *si* škody nerob! On *vám* má zlatú podkovu. Taký *jej* bol hodný narástol. Kdeže sa *nám* naša starká podela? Ej budeže *ti* nám! Moje oči sú *mi* už príslabé (Pov. 9, 14, 117, 250, 338, 348 a 448). Tam *ti* budú pekné hostiny. Ale som *ti* ho len šibol! (Slád. 198 a 202). Ach, jako bych *ti* nebol smutný! (Hol. I, 55). Totě vzácné město Slavovi. To-*ť* jsou oboživelníci (Kol. 217 a 419). L'ahnúť *si*, sadnúť *si*, žiť *si* atď.

Datív osohu a škody slýchati teda veľmi často. Krome práve dotčených dvú druhov jeho najväznejšie sú z nich prirodzene ty, ktorými sa jazyk náš od iných, menovite od lat. a nem. liší.

§. 380. O dative u *byť* a *viest sa* m. *mať sa* vidz §. 363. I m. *mať* riekame *byť* s dat. osoby a s nom. alebo (dľa §. 304) s gen. veci, a síc o mnoho častej od Nemcov a riedšej od Latinákov, menovite:

1) V neosobných vetách u prísudkov: beda, divno, haňba, ľúto, milo, možno, slušno, sloboda, treba, načín, teplo, zima, žiaľ a podobných.

Ku príkladom obsaženým už v §. 308, č. 4; 376, č. 1 a 377, č. 3 pridaj ešte tyto: Beda tomu *lesu, mestu!* Bude haňba i *mne* i *tvojej rodine*. Nesloboda *mu* mať ženy. Bolo *ti* nepúšťať gunárov medzi ne (Zpiev. I, 13, 174, 322 a 382).

2) Miesto *menovať sa*, na pr. *Cigánke* bolo meno Ratka (Zpiev. I, 5). Bolo *mu* meno Výslav (Hol. II, 15).

3) O veku 'osob a vecí či událostí. O 'tamtom však slychať i *mať* často, na pr.

Chlapče! Koľkože je *tebe* rokov? (Pov. 248) Mala dvesto rokov bez pädesiat (Zpiev. I, 268). Veď *tomu* ešte dosť času (Pov. 102). Je *tomu* dávno (Žel. 54).

4) V prípadoch predošlým podobných, depúšťajúcich i *mať*, na pr.

Práve teraz *mu* je sdávka. O nedlho *mu* bolo veselie s druhou. Nebolo konca kraja *posmechu* (Pov. 6, 259 a 426). Bude koniec *žalosti*. Nebolo *mu* páru medzi tisícima (Zpiev. I, 119 a 262). Ver jej nemá roveň stolica zvolenská (Tamže 86). To konca kraja mať nemôže (Kal. 95).

5) Miesto lat. *interessé* a nem. *woran liegen* a to tak, že sa meno osoby, ktorej je do nečoho, objavuje i v genitive a predmet, do ktorého tej je, buď v lokali s *po* buď tiež v genitive s *do*. So *z* m. *do* značí *byť* vlastne to, čo lat. *prodesse* a nem. *haben s von*, na pr.

Čo mi po topolí, po fjalce, po koničku, do tej zbroje? (Pis. II, 73 a 140). Čože nám do rieky, čo nám do mesta? Čože mi je po nej? Čo komu do toho? Čože mi je z toho tvojho mania, po tom tvojom statku? Čo koho do toho? Čože mi je z toho? (Zpiev. I, 34, 74, 85, 86, 87, 101, 219 a 262). Čo Adama do toho? Štefanovi nebolo do smiechu (Kal. 33 a 41). Čo nás po hádankách? (Slád. 324)

U Čechov už i ten spôsob mluvenia riedšej slychať než nevoľný preklad nemeckého či *záležeti na něčem*. I naopak *miti* m. *byti* synem alebo dcerou málo kedy sa ozýva u nich, u nás naopak zhusta, na pr. Chudobná má mati mala m. a v. Chudobnej som matere syn. Mať moja len má jednu mala (Zpiev. I, 40 a 262).

§. 381. Z ostatných sloves sú osobite ty pamäti hodny, ktorým primerených latinčina a nemčina zväčša s akk. a neprechodné s nom. potrebujú, menovite:

1) zvrätne osobné: *klaňať sa, modliť sa, prosiť sa, prijeť*

sa, posmievať sa a iné s neosobnými, jako: *cnet sa, chceť sa, odnechceť sa, žiadať sa, leniť sa, ťažiť sa, sniť sa, zdať sa* a podobné, na pr.

On *sa nikomu* neklaňal, *nikomu* sa neprosil. Už *sa mi* vojanský chlieb prijedol (Kal. 53 a 106). Nechce *sa mi* robiť. Išla do kostola modliti *sa Bohu*. On *sa ti* tak pekne prosí. Ťaží *sa mi* iti (Zpiev. I. 59, 126, 165 a 302). *Tebe* sa sníva o víne! Prisnilo *sa mi* s kolibou. Odíšť *sa mu* lení (Slád. 199, 232 a 233). Pasovať *sa s* ním odnehcelo *všeckým* (Hol. I, 22). Či *sa ti* cnie? U mňa *sa ti* nezadrieme (Pov. 352). *Posmëvácim* on se posmívá (Kral. Přisl. 3, 34).

2) *Rozumieť, učiť* a príbuzné tomu neprechodné: *privyknúť, z-vyknúť, od-vyknúť* (§. 27 a 64). U dvú predposledných a podobných však slýchať i *k* pred datívom, u *od-vyknúť* zas i genitív *s od* a u *rozumieť sa* *s do*. *Na s* akk. vedľa *učiť* a *učiť sa* jest asi tak chybné jako u *poslať*, na pr.

On rozumie *piesňam* (Hol. I, 27). Ty *sa tomu* rozumieš (Kal. 63). *Do pisma* sa dobre rozumeli. Dievča *strigôňstvu* vyučila. Nemôhol *sa strigôňstvu* vyučiť (Pov. 30 a 423). Druhého psoty *poriadku* sveta naučia. (Slád. 362). Naučil som *sa každému* ich *zvyku* (Žel. 63). *Na to* som *sa* neučila (Pís. I, 140). My sme *si* odvykli. Ťažko *mi od teba* odvykať. *K čemu* *si* privykla, *zaľostne* odvykaj. *Komu* ste privykly, *tomu* odvykajte (Zpiev. I, 108, 110, 181 a 262).

§. 382. Času neoznačuje datív sám nikdá než len s predložkami, na pr. Bolo už *k ránu* (Pov. 340).

V určovaní spôsobu naopak slýchať ho o sebe aspon u *rovnať sa, rovný* a *podobný*. Nenie však ani tu *k* neobyčajné, na pr.

Hrdý se *pyšnému* rovná (Did. 247). To se *k smrti* rovná. Za nepodobné *k viere* to býti soudili (Kral. k Žalmu 69, 10 a k Luk. 3, 38). Budú všetci *si* rovní (Hol. II, 200). Podobná *pleve* je láska tvojho Korána! (Slád. 151) Slavský národ rovným se *mi* zdáva pokojnému býti *potoku* (Kol. 271).

Proti znamená dobre i nem. *in vergleich*. Netreba ho teda dľa tohoto opisovať slovy u *prirôvnaní ku*, choť ich už i prekladatelia Kralickí neraz potrebujú, na pr.

Zlato u prirovnání k moudrosti za písek drobný a stříbro za bláto proti ní se počítá. Jako zrno písku, tak jest tisíc let proti dnům věčným (Moudr. 7, 9 a Eccl. 18, 8). Moje pieseňky sú proti krásam jej v skutku len tône a strapy! (Slád. 69)

§. 383. O príčine pytávame sa zriedka čistým dat. zájmená *čo*, na pr. *Čemu ty, panno, nespievaš? Čemu sa na nás len dívaš?* (Zpiev. I, 61). Inde znamená ju on sám tiež zväčša len čo obmena genitivu, menovite:

1) u *dat. m. lat. jubere* a nem. *lassen*, kde asi to znamená, čo genitiv *s od*, na pr.

My si *vám* do kaše dúchať nedáme. Nedajte sa mýliť daromným *rečam* (Kal. 1 a 71).

2) U zvratných sloves: *čudovať sa, diviť sa, radovať sa*, ináč *rád byť, tešiť sa, lakomiť sa*. Slýchať však vedľa tých a pod. sloves neraz i predložky, najčastej *z* s genitivom, *na* s akk. i lok. a *nad* s instrumentaľom, na pr.

Samá sa *na seba* čudujem. Nečuduj sa *tomu!* Rada si *neveste?* Nelakom sa ty *telu* bielemu (Zpiev. I, 139, 242, 294 a II, 5). *Na teba* biednu vladár sa lakomí. Či sa mám tešiť *z tvojich radostí?* (Slád. 40 a 357). Ja vždy vašej budem obdivovať sa *kráse*. Radi boli *z prichodu* hostov (Hol. I, 9 a III, 120). Všetko sa *zmeně* diví (Žel 20). Kráľ sa *tomu* veľmi divil, *koňovi* sa tešil, *z toho* sa potešil, bol rád *jeleňom*. Kupec sa *nad tým* veľmi zadivil i zaradoval. Princ sa *na obraz* čudoval. Janko sa *na tom* zaradoval (Pov. 95, 117, 119, 187, 246, 365, 366 a i.)

Instrumental.

§. 384. Pádu toho krome gen. najrozmanitejšej potrebujeme a síce najskorej preto, že sa on s tým o úkony zaniklého ablativu podelil. Čiste priestorné pomery však označuje on i od dativu (§. 378) častej a to na otázku *kade?* dvojako: poprvé skoro tak jako lokal s *po* a podruhé podobne akkusativu s *prez* alebo *cez, črez* atd. (§. 281, č. 3) V prípade onom značí instr. to, že sa podmet po priestore len pohybuje; v druhom náopak to, že ho i preniká. Onde vedľa neho veľmi často slýchať príslovky *hore* a *dolu*, tu *von* a *dnu* alebo podobné tým i oným určenia príslovečné, na pr.

Ido hore naším *dvorom*, ide *po zelenej lúce*, ide tam dolu *lúkama* (Pís. I, 114). Zasviet mi, mesiačku, *štítom* do komory! Vyvediem ňa von *humný*, *po záhumní chodníčkom*. Utekajte, chlapi, hore *dolinami*! Dolu *brehom* bežal. Dolu *vodou* letí (Zpiev. I, 160, 180, 365 a II, 10). Vliekol sa *žobrák hore dedinou*. Poslovnia blúdili hore dolu *krajinami*. Otec pozrel von *oblokom*. Jelenček vybehol von *dvermi*. Kľúčovou *dierkou* vojdeš dnu. Prešmykol sa *cez kľúčovú dierku*. Vystrčily hlavy von *oblokom cez mreže*. Sly pustými *polami*. Vodil ich otec *po pustatinách* celý Boží deň (Pov. 84, 188, 259, 237, 306, 372 a 336). Širým *svetom* sa pustíme! *Horou*, chlapi, horou! Ja pôjdem *dolinou*. Sober sa hore *šumným Hronom*! Z kotrby sa krúfa *vipery po plecach* a *šijou* celou (Slád. 73, 166, 197 a 360). Radšej by si dal jazyk von *tylom* vytiahnuť (Kal. 64). Chytrým dolu vesluje *Váhom* (Hol. II, 69).

§. 385. Priestorný instr. pónáša sa na akkusativ, ktorý má vlastne a prvotne znamenať najbližší predmet prenikávaný pôsobením podmetu (§. 339), i tým, žetéz vyniká vnútornými doplnky (§. 341 a 362), na pr.

Zakvitla čerešňa *sámym bielym kvetom*. Nad potokom *rykyta bielym kvetom zakvitá*. Kraj náš *vykvitne kvetom novým* (Zpiev. I, 111, 138 a II, 149). *Zahučala hukom* zelená hora (Pov. 533). Vy, naše Hole, *kvetom bielym v zime kvitnete*. *Šumet šumom* vábnym prestaly lístky. *Hrčí hrčaním* chalupa. *Vatra praští a blkom blčí*. Jak *blkom horí*! *Zakvitlá kvetom* jabloni *hlava pánu sa kloní* (Slád. 41, 77, 82, 130, 187 a 216).

U *kvitnúť* zamlčuje sa často základné slovo *kvetom* a to tak, že podriadený jemu prívlastok z gen. do instr. sa prekladá, sriadený však zostáva prirodzene v tomto, na pr.

Klince, môžete už *žltým kvitnúť*! Rozmarínok *bielym prekvitá* (Pís. I, 61 a II, 85). Tvár moja, kvitni mi *ružičkou*! Ty kvitneš *ružou* a ja *lalijou* (Zpiev. I, 18 a II, 40). Rod náš velebnou kvitne *nádejou* (Slád. 191). Nech jalovec *jabloňou*, jablň nech kvitne *jalovcom* (Hol. I, 11).

§. 386. Čas označujeme síc i samým instrumentaľom, ale též len takých mien, jaké sa k tomuže cieľu v akk. a gen. (§. 368 a 374) objavujú. *Časom* o sebe znamená obyčajne

to, čo *nekedy* a síce dľa obdoby slova *miestami*, rovnajúceho sa zase príslovke *nekde*. Spojka *kým*, znejúca ináč *pokud* alebo *pokiaľ*, vznikla zamlčaním po nej slova *časom* čili tak jako *medzitým*, na pr.

To nebude, *kým* svet svetom bude (Zpiev. I, 194). Prepeľička *časom* nočné vytukávala piesne. *Miestami* sa nachádzalo dosti políčok (Hol. I, 17 a 42). Aj *nocou* rád bych byť medzi vami. Čo sa nedá *chvilkou*, to sa podá *časom*. *Časom* hľadá pod seba v dolinu, *časom* sa nehne celú hodinu (Slád. 22, 55 a 259). Dnes *večerom* plávaly kačičky po širokom mori, letely pustou *nocou*. Tichými *večerý* rozpravával manželke o svojich časoch. Bude hľadať svojim *časom* sa jej odslúžiť. *Okamihom* všetkým zmizol z očí (Pov. 161, 163, 318, 410 a 418). Oko *dňom* i *nocou* bdiace nemdlie pátrať (Žel. 22).

Ostatne určenie času instrumentálne líši sa od akkusativného a genitivného asi takto: akkusativom označený čas zaujíma dej bez mála tak, jako pôsobenie slovesné celý predmet, genitiv naopak označuje len čiastku toho času, do ktorého dej spadá; po čase napokon instrumentálnom dej sa tak pohybuje, jako po priestore označenom týmže pádom alebo lokalom *s po*.

§. 387. Spôsob určujeme samým instr. najčastej dľa jakosti a vzťažnosti, riedšej dľa koľkosti.

Dľa jakosti deje sa to i samotne i srovnáním.

Samotne označujú jakosť najčastej príslovečné instr. čili také, ktoré buď zcela buď aspon bez mála to znamenajú, čo príslovky iného tvaru, jako: *hlasom*, znejúci ináč i *na-hlas* a *hlasne*; riedšej iné, na pr.

Spievala bych *hlasom*, niesom v poli našom (Pís. II, 72). Nezverboval som sa, *na silu* mä vzali. Vzali mňa *silou* (Zpiev. I, 365). Prednosť mne musia raz *voľky nevoľky* prepustiť. Tatry *kolom* truchlý roznášaly ohlas. *Radom* núka súseďa súseď (Hol. I, 61, 129 a II, 74). Lahôdku do prstov rad *radom* berú. Stála sklonená *hlavou svesenou* a *náručím rozprestreným*. Pred nim *sklonenou hlavou* drábovia ruky prsmi *križom* kladú (Slád. 134, 144 a 190). Tátoš lietal po dvore *čvalom*. Jablka *chvatom* jedly. To tak *ľahkým spôsobom* nejde. *Týmto činom* mal už požehnanie dost (Pov. 138, 260, 372 a 381). Milan *mľeky* chodil. Ciesar sbehá sál *siahovým krôkom* (Žel. 6 a 61).

§. 388. Srovnávací instr. ozýva sa podnes veľmi často len čo prísudok (§. 307 a 308), inde ho už radi nahradzujeme i čistým nominativom a akkusativom i so spojkami *jako, sta i čo*, a s predložkou *za*; ale o mnoho menej nežli Česi, potrebujú ho:

1) u sloves *činenia, menovania a ostavenia* prechodných a primerených im neprechodných i zvratných, jako: robiť, spraviť, ustanoviť, stvoriť; volať, zvať; nechať, ostaviť; činiť sa, staviať sa, zvať sa, slúť; stať sa, zostať (manere i fieri), byť s podobnými, jako: narodiť sa, písať sa a iné. *Prezývať* znie ináč i *nadávať* s dat. a s gen. s predložkou *do*, česky bez nej. U Čechov krome toho slýchať tu ešte i neurčité akk. prídavné, jako: šťastn-a, -y, znám-a, -y; a vôbec i iné zároveň s nom. m. instr. o mnoho častej než u nás, na pr.

Vedomosť čini slabého *mocným* (Záborský). Smeli mých i *byvolmi* volať. Satanáši hrdý, chcel si *Bohom* zostať (Hol. I, 114 a II, 204). Budeš sa zvať *ženou* (Zpiev. I, 245). Či on nenadával Ondrejovi *do rektorov*? Ty mňa chceš *kmotrom* prezývať? (Kal. 70 a 85) *Za páru* teba nepostavila nád srdcom Marina. Možno mi *nemilým* ostať. Sitno sa stane *hradom* odkliatym. Špatník chválami svojimi krásne len *do špatných* nadáva. *Svojou* mňa ty nepozovieš (Slád. 25, 32, 34, 51 a 150). Učinite *šťastný* sväzok tento! (Žel. 64) *Dobrou* sa stavia. *Chorou* sa stavia, urobila. Spraviš sa *ptáčatkom*. Radúza spravila *za pustovníka*. Ostal on *vďovcom*. Do pása *kameňom* ostal. Janka postavili *kráľom*. Vyhlásila ho *za kráľa*. Kupec sa stal *boháčom*. Mňa menujú ľudia *Dlhým* (Pov. 14, 25, 44, 78, 124, 198, 236, 256, 365 a 419). *Chladným* nechala mne zmužilosť. Báh mňa stvoril *Slovákem*. I ja *synem* Slávy sluji (Kol. 3, 372 a II, 25). Reč tvá *známa* tebe čini. Slovo *tělo* (m. *tělem* vo Vulg.) učiněno jest. Smrť jedny druhým *rovně* čini (Kral. Mat. 26, 73; Ján 1, 14 a k Job. 3, 14). *Kráľem* židovským psal jeho (Výb. II, 35).

2) U sloves *vone* a *smradu* výlučne, na pr.

Už ti nevoňajú *rozmarinom* líčka. Postielka *klobúkom* voňala (Zpiev. I, 145 a 260). Vonía *pomádou* (Slád. 324). To musí *čertom* páchnuť. Smrdel *grošom* (Kal. 50 a 52). Hry *lakomstvom* zapáchajúci zapoveděl (Kral. k Jos. 14, 2). *Dýmom* to razí (Kol.)

3) V nasledujúcich a podobných spôsoboch mluvenia:

Dubkom im vlasy vstávajú. Moje vlasy *dubkom* stály. Hori mi srdiečko *plameňom*. Moje srdce jako kameň, hori láskou jako *plameň*. Mám brata *knázom*. Ani mi robota *robotou* neide. Začalo mi moje srdce *hodinkami* biti. Od môjho srdiečka krv *jarčekom* tečie. Keď nie *pannou*, aspon *vdovou* preca budem jeho ženou. Leje sa krv *potokami*. Krhla zkamenela merravým *mramorom*. Ana zdrevenela zeleným *javorom* (Zpiev. I, 5, 75, 79, 84, 91, 126, 210, 216, 387; II, 4, 30 a Pís. I, 95; II, 39). Vlas povstane *dubkom* (Hol. II, 9). *Potokem* mu slzy k nohám kanou (Kol. 619). *Dubkom* jeho ježia sa vlasy. Ohlas vylieva sa *slzami*. Stojí *súdom* (= jako súdca) baša šedý. Martinkova tvár *plameňom* blčí (Slád. 84, 127, 144 a 255). Krome toho riekame o umierajúcich, že im oči *stĺpkom* stojá; o roliach, že *prielohom*, *úhorom* ležia; o vyhorelých veciach podobne, že *popolom* ľahly, ležia atd.

§. 389. Dľa koľkosti určujeme spôsob samým instr. už len nasledovne:

1) príslovkami podobnými spomänutým v §. predošlom pod č. 1, jako:*

Celkom bol ukonaný. Jeho ženička nebola *celky* spokojná. *Dúškom* (= naraz) mi ho stúpaj! (Pov. 239, 394 a 451). Pozdvihne *razom* pohár naplnený. Dielo iste podarí sa mi *celky* (Žel. 64 a 81). Mňa naši ľudia *von-koncom* znajú (Slád. 181). Vypil pohárik *dúškom* (Kal. 61).

2) Pomernými spojkami *čím* — *tým*. Ostatnie instr. toho druhu, primerené lat. ablativu miery čili toho vôbec, o čo jedna zo srovnaných bytostí druhú prevyšuje (Srovn. §. 354), u nás tak zanikly, že už i m. čes. príslovek *mnohem* a *málem* potrebujeme o s. akk. či o *mnoho*, o *málo* a tak i inde, na pr.

Čím schod vyšší, *tým* pád ťažší (Bern. 306). Váhu chytrý, zrychli tuhý o *trikrát* beh! (Hol. I, 10) Klobúk o jedon *klinec* nižej zavesil. Nôžky byly o *mnoho* väčšie. Pero bolō o jedon *oblok* výšej postavené (Pov. 227, 341 a 508). Dievča od matky odvykne o *rok* (Zpiev. I, 240).

3) Z instr. spoločnosti slýchať už len *sebou*, ale i ten vyniká neraz zároveň ostatným predložkou s čo opakom bežnej s genitivom či *bez*, na pr.

Ber má sebou! Mileráda pôjdem s tebou. Len má vezmi s sebou! (Pís. I, 133 a II, 72) Nesvornosť vždycky prenáramnú záhuľu tiahla sebou (Hol. I, 125. Tak i: II, 230, 244 a i.) Pojmi má sebou! (Žel. 79 a 80) Hadíka vzal so sebou (Pov. 461. Bez s na 344, 524 a i.)

§. 390. Dľa vzťažnosti označujeme spôsob samým instr. nelen tam, kde ním opisovací a vzťažný gen. zameňujeme (§. 352 a 375) než i inde často, na pr.

To sú radcovia kráľa, *chrabrostou* slavného. Najslavnejší môj pane, najvyšší z kniežat *mocou, umom, slávou!* Brata *vekom* prednejšieho prevyšuje *umom* i *bodrostou*. *Telom* tu, inde sa on *dušou* baví (Žel. 5, 8, 52 a 90). V svete buď *tělem*, v Bohu *srdcem!* (Lab. 279) Nejsou ni Šľaviané *životem* nejsou ani Němci. Já kde *vtípem*, tam i *srdcem* bývam. Den svätého Víta je značný *vzetím* Srbska (Kol. III, 348 a 358).

Sem patria najskorej i tyto a pod. instrumentale:

On *tvárou* spáda (Hol. I, 21). V priepať sa dolu *hlavou* rúti. Rúca do čiernej priepaťi sa *hlavou* (Žel. 45 a 75).

§. 391. Z príčinných, ba i z iných pomerov najčastej označujeme samým instr. nástroj. Preto sa on i menuje nástrojným. Nesluší ho teda čo taký nikdá obťažovať predložkou *s*, choť ju vedľa neho miestami u nás i skutočne slychať, na pr.

Budeš má s tým *prutom* biť (Pov. 258). Inde však dočítaš sa tamže zväťša čistých instr. jako: zámok *prutom* pošíbalí, rezal *nožom* pruty, škripal *zubami* atd. (132, 260, 217, 271 a i.)

Za nástroj pokladáme a preto čistým instr. označujeme odnepamäti mnoho i takých doplnkov, ktoré latinčina a nemčina akkusativom vyslovujú, menovite:

1) u sloves *hnutia*, jako: hnúť, hodiť, krútiť, lomcovať, mykať, triasť a iné, menovite i preneseného smyslu, jako: opovrhnuť, pohrdať a podobné, na pr.

Ani *prstom* pohnúť nevládzem. Psík mrdal *chvostikom*. Jelenček kýval, knísal *rožkama*. Tátoš otriasal *hrivou*. Pokýval starý *hlavou* (Pov. 168, 202, 237, 316 a 462). *Sebou* si trhla.

Môj ohlas *brehma* zatriasa. Mamka krúti *hlavou*. Drábi lomcujú každou *truhlicou*. Vlastný tvôj rod hádže *blatom* na teba. Zúfalstvo *srdcom* vlasti lomcuje (Slád. 57, 89, 136, 142, 280 a 367). *Srdcami* hýbeš. Opohrdne *dedictvom*. Pevnou zaklátí *jedťou* (Hol. I, 107, 128 a 168). Adam zmrštil *tvárou*. Mykol *ním*. Mrdol *plecom* (Kal. 70, 88 a 105). Bůh neráči pohrdati *lidmi* (Kral. k Žalmu 36, 8). Nepohrdnite mojimi *slovami* (Žel. 12).

2) U *dýchať, hovoriť, čítať a písať* aspon proti nemčine, na pr.

Valachova pýcha v zime *hladom* dýcha (Zpiev. I, 326). Už otcovským *jazykom* môžete čítať neomylné pravdy. *Jazyký* hovoriť nebráňte (Hol. I, 85 a II, 254). *Reč* (m. *rečou*) pradedov svojich vraví (Slád. 177) zapácha teda nemčinou.

3) U *vládnut* čo *possidere, besitzen*. Čo *panovať* naopak riadi ono s týmtó a s *kraľovať* i *vítaziť* instr. s *nad* m. nekďajšieho dativu, ač i netak stále jako tyto. U *vládnny* slýchať zbytočne i s, na pr.

Nebol by si nikdá s mojím *srdcom* vládnny. Vládněš mojím *srdcom* (Zpiev. I, 97 a 121). Boh vládze *šťastím*. Nevďačnosť *svetom* vládne (Kal. 15 a 57). Šuhaju, *tebou* vládne otčina! *Nad tým* zvládne osud tvrdohlavý. Obratno *nad obratným* zvíťazil. Ty *nad ním* máš právo panovať (Slád. 92, 215, 296 a 333). Lomidrevo *nad všetkými* kraľoval. Šťastlivo panoval *nad národami* (Pov. 110 a 309).

§. 392. Mena osob čo posriedkov objavujú sa obyčajne v akk. so *skerze* a v lok. s *po*; ostatných trpných príčin naopak častej v instr. než v iných pádoch, na pr.

Zmúdreli vlastním *nešťastím*. Tok bol miesto hliny *olovom* zaliaty (Pov. 101 a 295). *Činom* slavným rod tvôj zas ožije! Líca šuhaja podbehly *krvou* (Slád. 15 a 178). Sila rásť musí inými *silami*. On dobrotu našu *zradou* spláca (Žel. 10 a 67). Mal som sa ti *dobrým* odmeňovať (Zpiev. I, 36). Rozkoš vábí *lahodou* a *lesti*, práce neslibnými *spôsoby* (Kol. 8). *Okúšením* rozeznání činí se mezi *sladkým* a *hořkým*. *Skerze posly* stav cirkve pokleslý napravoval (Kral. k Žalmu 119, 66 a k 2 Paral. 17, 7).

Z činných príčin zas o mnoho častej určuje instrumentaľ

pôvodcu než ostatnie. V prípade prvom totižto zameňujeme ho radšej genitivom s *od* než vo druhom, na pr.

Je mladý pár už *kňazom* požehnaný (Žel. 57). *Strelcom* vedenú skončiť rozkázala ihru. Tuhým sa pukal *hnevom od jedu* besný (Hol. II, 33 a 36). *Od Boha* všetky věci svůj byt majú a *jim* stojí (Kral. k Job. 12, 16). Mé srdce je *žalostou* zomdlené. *Od veľkého žiaľu* som omdlieval (Pís. II, 75 a 91). Jastrabie oči *pomstou* sa svieťa. On zubmi škripí *bolestou*. Či *hladom* umieraš? (Slád. 37, 143 a 168). Zapálili sa bratia *hnevom i haňbou, od hnevu i od haňby* (Pov. 314 a 315). Srdce se mi hýbalo *hrůzou* a kosti trásly *mrazem* (Kol. 294).

§. 393. Vymienka a prípustka neobjavuje sa v instr. nikdy, dôvod a pohnútka naopak neraz a síce tato častej od onoho, menovite u sloves a prídavných mien *pýchy* a *chlúby*, riedšej inde, na pr.

Chcem v šedinách mladým *vekom* sa chlúbiť. *Múdrostou, vtipom* sa chlúbi. Zdvihol baltičku hrdú *poriskom* slivkovým (Slád. 176, 308 a 327). Novými sa *rúchami* pýša. Prevládala Česka *pre krásu* hrdá. Prispěj *pomocou!* (Hol. I, 7, 89 a II, 160) Nech sa Nemec *pádom* slabca chváli (Žel. 28). *Otroctvím* se chvastá (Kol. 263). Nebudem *tým* vinna (Zpiev. I, 97). *Obyčejem* Pythagorejských učedníkum svým mlčení ukládal. Za trapiče těl svých *příkladem* sv. Štěpána se modlili (Kocín).

Lokaľ.

§. 394. Mimo príslovky (§. 288 a 289) objavuje sa lokaľ teraz už len s predložkami a síce s *na, o, po, pri* a *v* (§. 281—284). Z tých najrozmanitejšej ho slychať s *po*, menovite:

1) o priestore a síce najčastej asi tak jako čistý instr. (§. 384), riedšej podobne tomuže pádu so *za* či m. lat. *post*, prenesene však i m. iných, na pr.

Váš syn putuje vodne v noci *po svete*. Chodíme svetom *po* svojej práci (Pov. 61 a 563). Chodím *po slobode* jak rybka *po vode*. Pušť páva *po potoce*. Chodí *po žebnaní* (Zpiev. I, 68, 322 a 354). Ku studience *potme* chodím. Ber sa radej *po svých!* Pásli pilne *po nich* (Hol. I, 51; II, 120 a III, 117). Či ľud náš *po nečom* túži? Jej oko len *po jedinkom mieste* baží (Žel. 7 a 95). *Po niti* kľbka dojdeš (Bern. 192).

2) O čase rovná sa *po* tiež *lat. post* v tomže prípade. Zo spôsobov mluvenia sem náležitých sú len asi tyto osobitej zmienky hodny:

Už je *po* mojej *krave*. Hneď bolo *po* *ňom*. U nášho statočného chlapa bolo už teraz *po* *biede* (Pov. 2, 92 a 381).

3) Spôsob určuje *po* najviac len dľa koľkosti, nahradzujúc zväčša *lat. rozdeľovacie číslovky* (§. 186) a príslovky, či primerene nem. *zu* a *je zu*, na pr.

Po čom je tam vlna? Čierna *po* *krajciari*, biela *po* *toliari*. Bude platiť *po* trom *grošo-m* (m. obyčajnejšieho *-ch*). Nechcú mi kvetov brať, že *po* *mále* dávam. Každéj *po* *mládenci*, len mne vdovca dali (Zpiev. I, 142, 271 a 352). Pochytali sa *po* *troch*, *po* *štyroch* okolo krkov. Z oboch bokov *po* *jednej* sviečke stálo. Má z každého boku pod nosom *po* *pol* *piatu* vlasu (Kal. 42, 88 a 102). Začnú mlátiť, nie *po* *jednom* snope, ale na celý stôh. Kúpil tri ručníky, každéj *po* *jednom* (Pov. 91 o 244).

• 4) Z príčinných pomerov označuje *po* dôvod a pohnútku bez mála tak, jako *podľa* s gen. a *k* s dativom, na pr.

Ja ho poznám *po* tom *znaku* (Slád. 234). Ja spanilú poznám *po* velebnej *spôsobe* Umku (Hol. I, 111). Svoju ženu *po* čiernej *cverne* poznal. To sa mu *po* *vôli* stalo. To sa vám môže *k* *vôli* stať. Nebolo mu to *po* *srsti*. (Pov. 31, 142 a 538). To je mne *po* *vôli*. Nech mu je *po* *vôli*. Nech sa *k* *vôli* stane tej tvojej rodine! Vydám sa ja *po* *otcovej* *vôli*. Voľ si teraz *podľa* svojej *hlavy*. To mi je *k* *vôli*. Napí sa, šuhajko, *podľa* *obyčaje*! (Zpiev. I, 64, 72, 219, 224, 225, 271 a II, 100). Darilo sa mu jeho remesielce *dľa* najlepšej *vôle* (Kal. 65). Sem patrí snáď i *lokal* s *po* m. gen. s *do* a z u *byť* (§. 383, č. 5).

Infinitiv.

§. 395. Infinitiv čo podstatné meno odtážené (§. 209) je tiež pád, ale jaký, to nepoznat po tvaru jeho preto, že ho už od nepamäti nesklonujeme ľahko. Dá sa to však preca neraz aspon syntakticky a síce dľa nasledujúceho pravidla rozoznať: infinitiv je pokaždé toho pádu, ktorého sú skloniteľné čiastky reči vôbec a podstatné mena osobite tejže väzby s ním či rovnajúce-sa mu väzbou.

Slychat-li ho teda tam, kde sa podst. mena v gen. objavujú, za gen. ho pokladať sluší; rovná-li sa zase dativu, za dativ atd. Tým je na pr. v tejto vete: učím sa *spievať*, a síce preto, že je tu rovnôž dativu, bežnému s *učiť* (§. 381, č. 2). Genitivom je zase v nasledujúcej: nieje hoden zradca počestne *zomreť* (Žel. 93), rovnajúc sa tu genitivu *počestnej smrti*, riadenému prídavným menom *hoden* (§. 369, č. 2).

Krome toho, že sa neskloňuje, líši sa infinitiv náš od podst. mena: 1) tým, že ho i čistým akk. doplňujeme a pravidelne príslovkami určujeme či jako slovesa určitého tvaru, na pr. každý je povinen *vrúčne* milovať *vlasu*; 2) že sa na ňom časový pomer aspon natoľko zračí, nakoľko je tiež buď dokonaného buď nedokonaného významu (§. 198 a 314), jako na pr. viesť proti vodíť a vádzať. Latinčina rozoznáva u neho i hlavnie časy a to nelen činného než i trpného rodu: *amare, amari, amavisse* atd. Dľa osob a spôsobov naopak nemení ho ani ona ani žiadny iný jazyk indoeuroský. Tým líši sa infinitiv od sloves určitého tvaru podstatne a ponáša sa na podst. mena.

Nesluší teda naskrze menovať ho spôsobom než radnej neurčitým asice menným tvarom slovesným (§. 202). Ani nahradzovanie lat. minulých tvarov jeho prechodníkmi tohože času obťaženými priponou *ti*, jako: *milovavše-ti* m. *amavisse* a pod. u nás nenie nasledovania hodno, choť sa ho neraz i u nesmrteľného spevca Slávy dcery dočítať možno, na pr. Nelituji vĕk můj *strávilšti* (Kol. 325) m. nelituji, že sem vĕk svůj strávil.

Nemčina infinitiv i skloňuje (§. 209) a nĕraz i neskloňovaný opatruje predložkou *zu* a síce buď samou buď s *ohne* a s *um*. Latinčina zase kosé pády jeho dosť obratne nahradzuje supinom a gerundivom: *amatum, amatu, amandi, amando* atd. V tej i v onej zračí sa teda menná povaha infinitivu o mnoho jasnej i častej než vo slovenčine, nevynikajúcej práve dotčnými zvláštnosťmi v užívaní jeho. Mimo sponu označujeme však i my infinitivom viac alebo menej radi všetky ostatnie čiastky jednoduchých myšlienok.

§. 396. Že infinitiv podmetom býva, to vysvitá dostatočne už z §. 300, 308, č. 4 a 330, č. 1. Prísudkom objavuje sa on u nás o mnoho riedšej než u Nemcov a častej než u Latinákov. Príčina čeho je ta, že ho nemčina nelen k opisovaniu budúceho času stále než ponekuď i spojovacieho spôsobu potrebuje, na pr. *ich würde kommen* m. prišiel bych a lat. *venirem*.

Mimo opisovania (§. 274) naopak slychať u nás prísudkový inf. bez mála tak jako v nemčine a latinčine, na pr.

Bohu říci *učiniti* jest, (Did. 200). Kristu sloužiti *kralovati* jest (Lab., 245).

Prívlastkom býva inf. najčastej u podst. mien *čas*, *obyčaj*, *zvyk*, *spôsob* a dľa tých i u *móda*, riedšej u iných. Zameňuje sa však i u oných neraz vedľajšou vetou, na pr.

Mám času *sa naobedovať* a v karty *zahrať*. Čas je, *aby si* ku neveste *prišiel*. Našiel spôsob *hada vyvábil* (Pöv. 150, 155, 381 a 500). Dost ti bude času *spati*. Čas nám je už domov *iti*. U nás móda *neveriť* nikomu. (Zpiev. I, 81, 178 a 248). Včel čas pomstvu *vyliat* (Hol. III, 18). Za čím obyčaj *žialiť*, požiali; čím *baviť*, tým sa *zabaví* (Slád. 177). Kúpi mi *hrebeň žlté vlasy česať* (Pís. II, 114). Choď mi pre *oselník kosák naostriti*, Hotuj *bača kotel variť* baraninu. Dala som ti *ručník vyšitvaný zaviazati* rany (Zpiev. I, 302, 329 a 378).

Doplňkom a príslovečným určením objavuje sa infinitív:

1) u sloves pomáhajúcich mu opisovať spôsob (§. 190).

Z tých prvé či *dať* m. *kázať* alebo lat. *jubere* Česi teraz už veľmi často zameňujú dľa nemčiny slovesom *nechati*, riekajúc na pr. *nechal* (m. *dal*) sem si boty ušiti. U nás nič tomu podobného neslychať, leda v 3. osobe rozkaz. spôsobu, kde tiež už zobecnelo nemčinou zarážajúce *nech* alebo *nechaj* (§. 321) m. rus *puskaj*, t. j. púšťaj, pust. Inde *nechal* čo *ostaviť* pilne a náležite rozoznávame od *dať*, na pr. Na peci *nechala* mať hrniec plný s repou státi. Tam sme ho *nechali* stoly prikrývaťi, starších *privítati* (Zpiev. I, 9 a II, 34; Pís. I, 130). Daj nám práce v mene tvojom začať i zdárne konať! (Hol. III, 171). Miesto *volet* riekajú Česi so starými Bulhary dľa IV vrstvy *voliti*, ale tiež už riedšej než opisom *raději chtiti*, na pr. *raději* chci mládencom býti, *raději* chci šavli nositi m. našich: *volím* mládencom byť, *volím* šablu nosiť (Zpiev. I, 207 a 358).

2) U sloves pomocným podobných, jako: *dovoliť* a *dopustiť* čo málo rozličné od *dať*; *dbať*, *hľadať*, *leniť sa*, *ťažiť sa*, *usilovať sa*, *odťahovať sa*, *čes. zdráhati se* a iné znamenajúce rozličné stupne *chcenia* a *nechcenia*; *stačiť*, *stihnúť*, *vládať*, *podariť sa* čo *môcť*; *slušať*, *svedčiť*, *náležať*, *prijsť* a iné obmeny pomocných *mať* a *musieť*; *báť sa* a *hanbiť sa* s ostatnými (§. 373. č. 3) čo *nesmieť*; *počkať*, *ostať*, *ostaviť*, *pustiť* a iné len ponekuď rozličné od *nechať*; *zabrániť*, *zakázať*, *zapovedeť*, *naložiť*, *napomínať* a iné protivy i obmeny pomocného *kázať*. I opisý

tým podobné, jako: byť povinen, hoden, hotový, treba; mať chuť, vôľu a iné patria prirodzene sem, na pr.

Napomínal život *viest* poškrvny prázny. Kéž by tvój žiaľ *ukojit* vládla pieseňka! Viere pravej *klesnúť* nedopustite! (Hol. I, 40, 58 a II, 243) Bojí sa slabosť *borit* s osudom. *Naist* má ne-budeš vládať. *Pískat* teraz nemám chuti. Martin ho sotva *videt* stačí (Slád. 62, 196, 202 a 211). Nebol by dbal na druhý svet *sa odobrať*. Prišla mu vôľa poznovu *sa oženit*. Svedčilo by sa mu rodičov *navštívit*. Ty počkáš dvere *zatvorit*. Ostal *zapret* dvere. Janko si hľadel otcov *pomerit*. Aj sa mu ich podarilo *pomerit*. Báľ sa slovo *preriect*. Dovoľte sa mi trochu *ohriat*. Haňbil sa pred otca *predstúpiť*. Nestažoval si prísť do paláca. Ten sa spieral *odprevádzat* sestru. Raz ti mu prišlo pri oblôčku *sedet*. Nestačil sa na ne *podívat*. Kone pustili *popásť sa* (Pov. 21, 49, 78, 115, 135, 137, 224, 296, 311, 342 a 516). Nehoden si *poznať* tej mojej matera (Zpiev. I, 262).

3) U *videt*, čuť, slyšať; *vedet*, znať, zabudnúť; *učit*, učíť sa, *prívyknúť* a podobných, na pr.

Na sivku *videt* *letet* šuhaja. Vidí družinu *sedet* Detvanov. Horou vidno dve fakle *bliskat*. Počut ich *výskat*, *pískat*. Milost *vyžobrať* druh náš nezná, sila v ňom krivdu vie *zniest* železná. Či vás kočišia *vravet* učili? (Slád. 157, 187, 193, 210 a 281). Vedel pekne *rozprávať*, litery *poznávať*. Šuhaj zná *hrať* na husľach. Učil sa *čítať*. Ja ta naučím *priať* (Pov. 57, 174, 175 a 378). *Šialit* zvykla nádej (Hol. II, 6). Zabol (§. 268, č. 5) som si halienočku *vzati* (Zpiev. I, 129). Veľetské ženy umejú *vraždit* (Žel. 79). Pravda nezná *ustoupiti* zlobě (Kol. 321).

4) U *počať* s protivou jeho *prestať* a s inými *hýbanie* znamenajúcimi slovesy bežný inf. zastupuje nekďajšie supinum. Čo taký však nevládze už teraz riadiť genitivom (§. 210).

Slychať-li teda kedy ten vedľa neho, väzí príčina jeho vždy inde, na pr. *Janička* vo vete: šla Anička plakať Janička (Zpiev. I, 22) je gen. riadený slovesom *plakať* práve tak jako medzi iným v RK (28, 2): *junoše* plakachu dčvy, t. j. *mládenca* plakaly dievčata. Tu i tam značí gen. príčinu (§. 377, č. 3).

Slovesa *ist* potrebujeme radi i po francúzky m. nem. *im Begriffe sein* či m. *jať sa*, *počať* a podobných, obyčajných u Čechov v tom prípade, na pr.

Mladý kráľ ide *sa ženit* (Pov. 339). Ideš mi *skapať*. Kráľ

sa len ide ďalej *šlovárať*. Nejdem sa vás *vypytovať* (Slád. 192, 214 a 248).

5) Temnej povahy sú nasledujúce infinitivy:

Ach takto sa *dať* oklamať! *Zabiť* ho len nezabijeme. Veď si *prísť* prišiel, ale neviem, jako sa preč dostaneš. Tretí bude *jesť* variť; (Pov. 31, 44, 95 a 130). Tak ti budem *jesť* variť. *Vandrovati* nôžky bolia. Bol by ja blázen dve *brati*. Bola by ja blázen *kollbati* sama. Blázen by som ja bol do vody *skočiť* (Zpiev. I, 213, 214, 267, 317 a 358). Výborní *spievať*, výborní *písať* obadva (Hol. I, 27).

Prvý z nich môhol by sa snád nazvať absolútnym. Dvom nasledujúcim podobné slychať často i u Rusov, menovite v záporných vetách, jako: *vedieť* nevedajú, *znať* neznajú, t. j. *vedieť* neviem, *znať* neznám. Najskorej označujú s dvoma poslednými a s *vandrovati* spôsob dľa vzťažnosti, *jesť* a *jesť* cieľ, ostatnie tri konečne vymienku s obyčajnými i po *vinovatý*, na pr. *vinovatý* bych bol *trápiť sa* m. kebych sa trápil. Jako sa však takými staly, to teraz ešte ťažko uhádnuť.

Druhá časť.

Nauka o složenej vete.

A) Jednoducho složená veta.

§. 397. Jednoducho složená veta záleží vo dvoch jednoduchých vetách slúčených v jednu (§. 297). Jednotlivé vety čo čiastky složených majú sa vôbec dvojako jedna ku druhej: buď totižto každá z nich i sama o sebe buď len vospolok či jedna s druhou označujú úplné myšlienky. V prípade prvom zovú sa ony sriadenými, jako: učiteľ mlúvi a žiak poslúcha; v druhom naopak podriadenými. Jedna z tých je vždy hlavnia a druhá pobočná lebo vedľajšia. Hlavnou je na pr. prvá a pobočnou druhá z týchto: učiteľ napomína žiaka, aby poslúchal.

Prízvukom sriadené vety rovnajú sa obyčajne sebe vospolok. Z podriadených naopak vyniká ním pravidelne pobočná (Srovn. §. 332 a 342).

§. 398. Jak sriadené tak i podriadené vety musia aspon vnútorne či smyslóm k sebe vospolok sa vzťahovať alebo patriť. Zovnútorne naopak zračí sa vzťah ten neraz len delidlami a síce najčastej čiarkou, riedšej inými, na pr.

Ja som pekný, ty si krásna. Vodička studená, nemôžem prebrodiť (Pis. I, 44 a II, 132). Človek mieni, pán Boh mení (Bern. 297). Umorí mä moja ťažkosť, pamätajte (Zpiev. II, 31).

Obyčajne však vety náležité k sebe vospolok spájame i osobitými slovami a síce hlavne spojками (§. 293). Ty sú vôbec tiež dvojaké: sriaditeľné a podriaditeľné. Ony sa totiž objavujú pravidelne vo vetách sriadených, tyto v podriadených.

Spájanie viet bezo spojiek nazýva sa po grécky asyndetickým a vety patričnej sebe spojky zbavené asyndetami. Tých potrebujeme vôbec tam, kde ráznejšej a prudšej mluvieme než obyčajne, zamlčujúc sriaditeľné spojky radšej od podriaditeľných.

Tak na pr. z viet predošlých vlastne len poslednia zbavená je podriaditeľnej spojky, majú pravidelne takto znef: pamätajte *to*, *že* mä umorí moja ťažkosť. V ostatních troch naopak chybejú sriaditeľne spojky a to: v prvej *a*; v druhej *bo*, majúcej vlastne takto znef: nemôžem prebrodiť, bo je vodička studená; v tretej konečne *ale*.

Poznámka. Jako v nauke o holej vete (§. 299, pozn.) tak i v nasledujúcej potrebujeme miestami príkladov nenáležitých zcela do nej. Aby sa čo také od ostatních snadnej rozoznať mohli, sú ty slova jejích, ktorých sa práve výklad týče, tiež ležatým písmom tlačene, jako menovite v 4 a 7 z príkladov obsažených v nasledujúcom §.

I) Sriadené vety.

§. 399. Sriadené vety majú sa vôbec trojako k sebe vospolok: buď sa totižto jedna druhej rovnajú buď si odporujú buď jedna z nich obsahuje jakúkoľvek príčinu druhej. Sriadené vety a patričné im spojky sú teda trojaké: slučovacie, odporovacie a príčinné.

Slučovacie spojky sú tiež trojnásobné a síce:

1) Čiste slučovacie, jako: *a*, *i*, *aj* m. *a+i* (§. 62, č. 2 a 207); *ba* a *s i* či *ba i*, ináč *ano* (§. 329) *i*; *tež* (§. 179), *tak-že* alebo *tak-tež*; *da* aspon miestami (§. 321, pozn. a 331);

i — *í* a obmena tej *jak* — *tak i*; *ani* — *ani*, riedšej bez. *a* či *ni* — *ní* (§. 330); *ne-len*, čes. *ne-jen* (§. 291, č. 3) a *ne-toliko* — *než i*, ináč *i no i*, *ale i* a čes. *i ale-brž*, *ně-brž*, *ný-brž*, *a-no-brž* (§. 72, č. 3).

2) Deliteľne slučovacie, jako: *hneď* — *hneď*, *to* — *to*, *tu* — *tu* a *tam*, *už* — *už*, *včul* — *včul*, ináč *s i m. u* (§. 161, č. 2); *z čiastky* — *z čiastky*, čes. častej *dílem* — *dílem*; *predne*, *dálej*, *napokon*, *poprvé*, *podruhé*, *krome toho*, *potom* a podobné príslovečné tvary.

3) Vykladateľne slučovacie, jako: *a to*, *a sice*, *totižto* lebo *totiž*, *jako* a *na-jmä* (§. 147, č. 2), ináč *menovite*.

Príklady. Oni sa ihrali a ja som sa díval. Jali, da ho jali na múry vysoké (Pis. II, 75 a 101). Hneď ticho stojí, hneď sebou zase trhá (Slád. 9). Žiadna v pozemských vecach nepredlie stálosť: *včil* slnko svieti, *včil* šeré mraky tiahnu; *už* vojna zúri, *už* milý trvá pokoj. Bráňme zlatú voľnosť a zo záhuby vydrime krajinu. Jak veselost tak všecka žalost sa slávila spévami (Hol. I, 225; II, 62 a 89). Sluhovia behali: *jedon sem*, *druhý tam*; *to* ku kupcom, *to* ku krajcirom, *to* zase ku remenárom. Nevoľná mati chodievala do hája: *to* na jahody a maliny, *to* na hríby a lieskovce; *a* dobrí ľudia jej nadávali za *to tu* kus strovičky, *tam* kus múčičky (Pov. 313 a 499). Či je *to* čo nového? Či mi *to též* nerobíme, *a to* *jedon každý*, kde môžeme? (Kal. 63 a 78) Země s kouzly svými usnula, ba i láska láskou minula (Kol. 363). Dobre mi je i dobre mi padá. Ani som sa nevyspal ani som nič nezýskal (Zpiev. I, 68 a 195).

§. 400. Odporovacie spojky sú tiež trojaké:

1) Čiste odporovacie, jako: *ale*, zriedka po starodávnu *a*; *no*, ináč *než i* lež *a leč*; *naproti*, *naopak*, čes. *i pak* (§. 78, č. 3).

2) Pripustiteľne odporovacie: *jednak* m. a v. *jednako*, *medzitým*, *preca* m. pred + *sa*; *sice* lebo *síc*, čo je vlastne príslovka, pošlá od zaniklého prídavného mena *sik-ý* (§. 289), rovného významom terajšiemu *tak-ý*; *však*, ináč *veď* (§. 272 a 294), *bez toho*.

3) Rozlučiteľne odporovacie: *bud* — *bud*, čo je vlastne imperativ slovesa *by-t*; *či* — *čí* alebo *či-li*; *lebo* — *lebo*,

ináč *a-lebo* i *a-bo* snáď m. *libo* a to m. *lubo* (§. 45 a 70), čes. s. n m. *li: anebo, aneb* i *nebo; neb* (§. 99, č. 2).

Príklady. Ešte sa ten kameň vo vode obráti, ale moja mladost' nikdy sa nevráti. Mamičky sa nebojím, leč o teba nestojím. Tebe bude dobre a mne bude beda. Bože daj zdravia a chleba, *však* nám viac netreba! Lebože má vezmi už, lebo mi prsteň vráť! Ach, ja som sa za múdru držala, preca som sa oklamati dala! (Zpiev. I, 96, 188, 214, 310; II, 25 a 26). Pýtala ho o pomoc už či na šiatočkách či na peniazoch. Neučte vy, strýčko, vlka do chrasti, *však* on tam sám cestu zná! Človek sa môže za druhého potrať a preca mu nič nedajú (Kal. 26, 38 a 57). Borko, čo tak smutný sedíš? *Však* veselý pred tým v každý čas si býval; vždycky si *buď* spieval, na milú *buď* pištalu hrával. Jedno mi prítomné kedykoľvek svetlo opustiť, *buď* včil *buď* pozdej; starší vek bez toho farcha (Hol. I. 55 a II, 167). Sídeš sa nám dakedy do stajne posvietiť, jednak žiadneho lampáša nemáme. Otec a mať proti tomu nič nemali, *jednako* ho už oženit' chceli. Pred svetom sa maj na pozore, síce ta ľahko oklame (Pov. 249, 397 a 526). Sily sjednocené *dělajú*, než proud mēlkne a schne roztočitéy (Kol. 328).

§. 401. Jedna z príčinných spojok a síce *bo*, znejúca i so zbytočnou predrážkou *le* či *lebo* a čes. stále *nebo*, objavuje sa vždy v tej zo sriadených viet, ktorá značí jakúkoľvek príčinu účinku, vysloveného druhou z nich. Ostatnie, jako: *preto, potom, dľa toho, teda* a podobné, naopak slýchaf stále vo vete znamenajúcej účinok, na pr.

Pust' má vonka, *bo* má bolí moja hlávka (Pís. II, 134). Nemôžem vedet' ani povedet', *bo* ja mladá jak jahoda (Zpiev. II, 23). Tvój brat je človek statočný, *preto* je požehnaný. Never sestre, *lebo* ti ta o život chodí (Pov. 139 a 478). Nech sa za chudobu nehanbí, *lebo* i vo Viedni ľudia biedni. Múdri sme dost', ale peňazi nemáme *a tak* čo je po tom? (Kal. 58 a 70) V otroctve zrodila má mať a *preto* som otrokom (Slád. 10). I nám dal Bůh um a ramena, ať je *tedy* každý vynaloží (Kol. II, 39).

§. 402. Zo sriaditeľných spojok zamlčujeme najčastej slučovacie a z tých zas *a s i*. Najviac príkladov toho objavuje

sa v odpovedach, znejúcich teraz už zväčša či pravidelne asyndeticky, s *a* a *s i* naopak len výnimkami, jako: *áno, i veľmi* a iné (§. 329 a 330). K tým patrí menovite *a*, ozývajúc sa veľmi často jak slučovateľne tak i po starodávnu či odporovateľne i pleonasticky, osobite v oboru spojek. Nektore z tých totižto srástly sa už s *a* tak, že ich bez neho málo kedy slýchať, jako *ni*, znejúca už veľmi zriedka bez *a*, na pr. Nevykázal som ništ ni dobrého ani nového (Zpiev. I, 363). U iných zase vypadá to už na jedno, vyriekame-li ich s *a* či bez neho, jako *i* a *lebo*, znejúce ináč už bez rozdielu *i aj* a *alebo*, kdežto za starodávna menovite z dvojjudých spojek pravidelne len druhá vynikala slučovateľným *i* a tiež takým alebo odporovateľným *a*, na pr. *i — a-i, ni — a-ni, lebo — a-lebo, či — a-či, hneď — i-hneď, nelen — no-i* alebo *než-i, a-no-i* atd. U nektorých príslovek čo spojek zase slýchať *a* stále, jako v *a síce*, ináč *a to*; u iných naopak viac alebo menej často, jako v *a však, a preca, a preto, a tak*. Znejú-li ty a podobné bez *a*, niesu vety ty, do ktorých práve patria; s inými ničím spojené preto, že ony čo príslovky nevládu ničeho spojiť. Krome toho zamlčujeme často i ty ešte.

Počet a rozmanitosť asyndetických viet je teda tak značná, že nebude od veci objasniť ich este aspon nasledujúcimi príklady a to tak, že zmlčané spojky zračia sa v nich ležatým písmom: Mladý čas je dražší od čistého zlata, *bo* zlato sa navráti, *ale* nikdy mladé leta. Potešenia nemám; poteš má *teda* Bože sám! (Zpiev. I, 69 a 110) *Či* bola *či* nebola; čože ti je po tom? *Či* poseká *či* neposeká; *či* zje *či* nezje; len ty poď! (Pov. 69 a 154). Zúfal by život v večnej jednote, *bo* priemeň plodia sladkosť v živote. Nehaňte ľud môj mladý! *Bo* v mladom sa veku ide do vlády, starému *naproti* sila nestačí (Slád. 76 a 282). U príslovek *volky*, *nevolky*; čes. *chtěj nechťěj* (§. 292) chybí tiež už od nepamäti *či*.

§. 403. K asyndetickým vetám patria i vstavky. Tak nazývame vety i jednotlivé slova len smyslom spojené s tými vetami, do ktorých sa ony prudším alebo ráznejším vypravovaním vkladajú. Z viet najčastej sa to deje so žiadaniami, z jednotlivých slov zase s vokativy a citoslovami. Ty sa preto dobre i medzislovcami zovú (§. 13, 295 a 303). V písme a tisku však odlučujeme vstavky od častok základnej vety vždy a síce buď čiarkami a pausami buď závorkami. Miesto druhej

z čiarok zaujíma často znak podivenia, ktorý ostatne neraz i pred poslednou pauzou a závorkou vídati, na pr.

Ja by si žiadal byť, viac mi nie potreby, za živa v Bystrici a po smrti v nebi. Veď ta ja vynesiem, dá pán Boh, na jeseň (Zpiev. I, 86 a 153). Moja starosť je — no však som ta vychoval — na teba myslieť (Kal. 38). Ja, vidíte, už kraj hrobu chodím. To je, ďakovať Bohu, dobrým znamením (Slád. 216 a 217). Zrádny, ach trikrát zrádny vnuku! (hrôza vyreknúť) tys predniu ku mojej príčinu skáže podal (Hol. I, 135). Len jednu chybu, ach, má tento národ. Pustí Chunirát — nech ho Boh ubije! — kopiu. Vtedy, môj anjel! všesko pozde bude (Žel. 25, 80 a 92). Teď to símě (Bohu budiž chvála!) plodonosnou nepadá na pŕdu (Kol. II, 36).

§. 404. Z ostatných sriaditeľných viet sú ešte sťažené a skrátene osobitej zmienky hodny. Ony obsahujú v sebe viac či hlavných či pobočných čiastok než po jednej a síce neraz ovšem i asyndeticky spojených, ale vždy bez náhrady zamlčanej spojky, na pr.

Dva podmety: hosť a ryba na tretí deň smrdí (Kal. 82); dva prísudky bez doplnkov a s nimi: chorý ani nežil ani neumieral, roboty nemal a sveta chcel skúsiť (Pov. 89 a 144); dva prísudky a príslovečné určenia: chudobná má matí mala, horoko, ťažko vychovala; dva prívlastky: milý, mocný Bože! čože bude s nami? (Zpiev. I, 40) atď.

Skrátene vety naopak vynikajú vždy nejakou náhradou zamlčanej spojky, najčastej prechodníkom, prícástím a infinitívom. Avšak zo sriaditeľných spojiek len slučovacie *a* s *i* nahradzujeme a síce prechodníkom, riekajúc na pr. žiak sediac píše m. žiak sedí a píše; podriaditeľných naopak veľmi mnoho i tak a jinač rozlične.

Preto skracovanie viet sriadených s podriadenými spolu v nauke o tých, tu naopak stahovanie oných i to len strany shody objasníme.

§. 405. Obsahuje-li veta sťažená viacej podmetov, badať v nej krom odchylok od pravidiel shody, dotčených už v §. 325 a 326 pod č. 2, ešte nasledujúce:

1) S podmetami rozličných osob objavuje sa spona lebo slovesný prísudok v prednejšej z nich a síce množného čísla, na pr.

Zdaliž *prijdeme* já a matka tvá i bratří tvoji? Ty i Aron *mluvte* k skále této. Já a otec jedno *jsme* (Kral. Gen. 37, 10; Num. 20, 8 a Jan 10, 30).

2) Sú-li podmety rozličného rodu, býva prísudok buď prednejšieho z tých a množného čísla buď sa srovnáva rodom i číslom s najbližším, na pr.

Otec i matka *rástli* od radosti. Synovia a dcéry *prišli* hneď. Brat a sestra *plakali* (Pov. 69, 310 a 311). *Zašumela* hora i zelený háj. *Zdravá* buď i parta i veniec zelený! (Zpiev. I, 240 a 246)

3) S podmetami jednotného čísla slychať prísudky množné i jednotné. Ony objavujú sa neraz i tam, kde po nominative jedn. nasleduje instrumentaľ s predložkou *s*, znamenajúc spoločníka podmetu; zriedka inde takže po smyslu, na pr.

Vlk a lev *utichnú*. Sova a špatný netopýr po mrákote lieta (Hol. I, 48 a 73). Priepasť i skala v sutinu sa *strasú*. Starobu *luže* biely vlas i brada (Hol. 65 a 75). Strach a hrôza ju *obišly*. Matka s dievkou *plakaly* a *nariekaly* hrozne. Syn s otcom *šli* do zahrady (Pov. 403 a 417). Materia dúška s ťateľnou trávou *dýchajú* naň. Cit za citom v ňom sa *lomia* (Slád. 180).

II) Podriadené vety.

§. 406. Podriadené vety majú sa k sebe vospolok čo do podstaty zcela tak, jako vedľajšie čiastky jednoduchých viet ku hlavním. Pobočné vety oných (§. 397) totiž určujú tiež ty pomery, ktoré viac alebo menej mávame vždy na zreteli, keď podmetu nejakému nečo prisudzujeme, t. j. priestor, čas, spôsob a príčinu (§. 336); avšak o mnoho dokonalej od pobočných čiastok jednoduchých viet a síce preto, že ony čo vety krome času a spôsobu označujú vždy ešte i osobu; vedľajšie čiastky naopak, niesuc vetami (§. 335), nikdá. Z tejže príčiny podriadenými vetami i také myšlienky náležite vyjaviť možno, ktoré sa ani najvyvinutejšími jednoduchými ani sriadenými buď naskrze nedajú buď len veľmi nespôsobne.

Dva príklady nesličných viet jednoduchých obsahuje už §. 338 pod b a c. Nemožno inými než podriadenými vetami vysloviť na pr. tyto dve a podobné myšlienky: Komu v srdci závišť horí, ten sa dobrovoľne morí. Čím kto hreší, tým i trestaný býva.

Pobočné vety sú dľa toho tiež trojaké: prívlastkové, doplnkové alebo predmetné a príslovkové. Mimo sponu a slovesný prísudok čo jadro každej vety (§. 305) dá sa však i podmet pobočnou vetou a síce prívlastkovou vysloviť. Ta v prípade tom nazýva sa podmetnou, ponášajúc sa ostatne najviacej na podmety prívlastkového pôvodu (§. 300).

Takou je na pr. druhá z týchto podriadené složených viet: ten hlavou kýva, kto drieme; lišiac sa od podmetu jednoduchéj, znejúcej: *driemuci* (m. *driemuci človek*) hlavou kýva, vôbec tým, čím vety od slov čo čiastok viet (§. 7). Práve tak sa majú i nasledujúce ležate tlačené vety pobočné: skončiť rozkázala ihru, *ktorú strelec viedol*; uznávam, *že si nevinný*; ľudom sa zle vedie, *keď je vojna*, ku prívlastku, predmetu a príslovecnému určení tiež ležate tlačným v týchto jednoduchých vetách: skončiť rozkázala ihru *vedenú strelcom*, uznávam *nevinnosť tvoju*, ľudom sa zle vedie *v čas vojny*. Prvá z nich je teda tiež prívlastková, druhá predmetná a tretia príslovecná.

Podmet a predmet označujeme pravidelne či zväčša podstatnými meny (§. 300, 360, 361 a i.). Podmetné a predmetné vety vezmeme preto spolu do úvahy, nazývajúc ich podstatnými.

§. 407. Pobočné vety, majúc určovať mimo sponu a prísudok všetky ostatnie čiastky hlavních, spájajú sa s tými o mnoho tužšej v jeden celok nežli sriadené a síce tak, že pobočnou vetou bez mála vždy odkazujeme poslucháča k tomu, na čo v hlavnej ukazujeme alebo narážame. Podriaditeľné spojky sú dľa toho podnes ešte pravidelne dvojité, vzťahujúc sa k sebe vospolok, prečo sa i súvzťažnými (*correlativae*) dobre nazývajú. Prvým údom alebo článkom jejích bývajú ukazovacie zájmena a príslovky od tých odvedené, druhým zase zájmena a príslovky vzťažné i tázacie vzťažne potrebované, na pr. *ten* — *kto* alebo *ktorý*, *to* — *čo*, *taký* — *jaký*, *toľky* — *koľky*, *tu* — *kde*, *tam* — *kam*, *vtedy* — *kedy*, *tak* — *jak*, *ztade* — *zkade*, *potuď* — *pokuď*. Prvý člán tých i ostatných spojiek však veľmi často zamlčujeme a Česi druhý o mnoho radšej opatrujú teraz príklonným *ž* alebo *že* (§. 184) nežli za starodávna a my podnes.

To som k obrane LS a RK podrobne dokázal v Časopise musejnom (r. 1860. Sv. III, str. 313—320). Zamlčovanie ukaz. článku s inými zvláštnosťami podriaditeľných spojiek vysvitne z nasledujúcej nauky.

Pobočné vety stávajú pred hlavnými a za nimi alebo vkladajú sa do nich. V prípade tomto vídať obyčajne i pred nimi i po nich čiarku, v onom naopak oddeľujeme ich len jednou od hlavných, na pr. kto neseje, ten neveje; ten neseje, kto neveje; ten, kto neseje, neveje.

1) Podstatná veta.

§. 408. Podstatná veta je vôbec trojaká: isticia, tázacia a spomínacia. Tato nazýva sa ináč i nepriamou či kosou rečou. — Ony zase delíme ešte osobite na srastlé a odťažené.

Srastlá podstatná veta isticia označuje také myšlienky, ktorých podmetom alebo predmetom sú osoby alebo veci smyselne, znamenávané v jednoduchých vetách srastlými podstatnými meny (§. 110) alebo prídavnými a prídastiami potrebovanými miesto oných, na pr.

Kto lže (m. *lhár*), i kradne. Kto nevidí (m. *slepý* či *nevidiaci*), je nešťastný. Co ti je súdeno (m. *súdené*, lepšej: *súdená vec* dľa §. 300), neminie ťa. Cti tých, ktorí ti dobre činia m. Cti *dobrodincov* svojich!

Spojками tej vety sú zájmena *kto*, *čo*, *ktorý* a *jenž*, vzťahujúce sa vždy k ukazovacím, náležitým hlavnej vete, a najčastej k *ten*, *ta*, *to*. Nominativ a čisté kosé pády toho však veľmi radi zamlčujeme a ty, i keď majú byť predložkami opatrené, zameňujeme pošlými od pňa *i*, *ja*, *je*, (§. 173 a 179). Neraz slýchať vo hlavnej vete i z obecných zájmen a číslovek nektoré čo prívlastky, jako: *každý*, *žiadny*, *nektorý*, *všecok*, *nič* a iné. Osobné *kto* zase nekdy zameňujeme vecným *čo* a síc i v kosých pádoch, označujúc ty u něho pošlými od pňa *i*, *ja*, *je*, na pr. ten — čo m. *kto*, ten — čo *ho* m. *koho*, čo *mu* m. *komu* atd. (Srovn. §. 413) Množné či m. *ktorí* Česi o mnoho radšej potrebujú *kdo* než *my*. Ukazovací živel konečne je pokaždé toho pádu, ktorý prísudku hlavnej vety práve sluší alebo v ktorom by sa objavily srastlé podstatné mena, prídavné a prídastia, keby sa pobočná veta tými nahradila a tak stala buď podmetom buď predmetom jednoduchej vety. Po ukazovacom zájмене hlavnej vety treba teda i povahu pobočnej poznávať, t. j. určovať, jaký podmet alebo predmet tato zastupuje.

Aby sa to aspon v nasledujúcich príkladoch ľahšej vykonať mohlo, pridané sú do nich ležatým písmom zamlčané v nich tvary zájmena ukazovacieho a krome tých ešte i prísudky a spony.

Kto sa radí, *ten* nezavadí. Čo ťa nepáli, *toho* nehas. Kto mlčí, ten svedčí. Komu sa nelení, tomu sa zelení (Kal. 4, 35, 40 a 51). Čím som sa tešila, to som i stratila. Stalo sa mi *to*, čo sa mi malo stať. Už sa ten oženil, čo sa mi mal dostať. Kto nás rozlučuje, nech mu pán Boh platí (Pís. I, 90; II, 72 a 126). Nekaždý *ten je* veselý, kto v rozkoši žije. Kto tomu príčina, ty mu Boh zaplatíš (m. Bože zaplať! dľa §. 317, č. 2). Nekaždý *je ten* šťastný, čo bohatvom vládá. Kto chudým daruje, pán Boh ho miluje. Kto chudým ukráti, pán Boh ho ztratí (Zpiev. I, 31, 61, 103, 341 a 353). Čo sa už stalo raz, *to* viacej sa nemôže odosť (Hol. II, 18). Šťastný *je ten*, kto vášni jedové nápady iskrou bozkosti haší. Beda *je tomu*, kto v mori vidí len vodu! Beda *je* tým, kto naruživostiam sa podvolia! Česť mu *buď*, kto *je* verný krajan! Čo komu súdeno, veru ho *to* neminie. Čo hmota tiahne do zeme, *to* *buď* zemou! Často svet netuší *toho*, čo z mladých svitne duší (Slád. 13, 33, 284, 311, 363 a 380). Koho zasiahol prutom, naraz bolo po ňom. Čo mi dáte, na tom pristanem (Pov. 246 a 363). Ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok (Kol. I). Žiadného *toho* není, kdo by se před ním děsiti nemusil. Népřipisuj *toho* sobě, čehož nemáš a což máš, tím se nechlub (Kral. k Žalmu 89, 8 a k Řím. 12, 3). Nic *toho* není v světě, čeho by se mysl bezpečně chopiti mohla. Všecko *to je* dobré, cokoli z ruky Boží pochází (Lab. 178 a 264).

§. 409. O dťazená podst. veta isticia zastupuje také podmety a predmety, ktoré by v jednoduchých vetách odťazenými podstatnými meny bolo treba označovať, na pr.

Teší mňa to, že si prišiel m. *príchod* tvój mňa teší. Presvedčím sa o tom, že si nevinnen m. o *nevinnosti* tvojej. Pros ho o to, aby ti odpustil, alebo: ať ti odpustí m: pros ho o *odpustenie*.

Krome *že*, *aby* a *ať* neslýchať v pobočných vetách toho druhu žiadnych iných spojok a ukazovací člen v hlavných veľmi zriedka. Spojka *že* znela za starodávna *je-že* a čo taká je vlastne jednotný a srední akkusativ vzťažného zájmena *je-nž* (§. 65 a 184). Najlepšej vysvitá to podnes ešte ztade, že ju neraz a síce nelen v podstatných než i v iných vetách zame-

ňujeme tázacím zájmenom *čo* užitým vzťažne, zamlčujúc i pred tým ukazovací živel, na pr.

Odpust mi, *čo* (m. to, *že*) som tá rozhneval (Zpiev. I, 372). Pán kapitán nám kázali von z mesta ho vyvieť, *čo* (m. preto, *že*) si už nevedia s ním rady (Pov. 542).

V *aby* je vlastne len *a* spojka, ale jaká, to ťažko určiť. Najskorej vznikla z *at*, príšlej. ostatne tiež už o koncové *i* (§. 77, č. 3). Ta sa totižto s aoristom slovesa *byť* o mnoho lepšej hodí k opisovaniu vymieňočného spôsobu (§. 276) než či slučovacie či odporovacie *a*. Niet-li to pravda, slychať u nás *at* len s oznamovacím spôsobom i to riedšej než u Čechov (§. 321). *Ze* napokon potrebujeme tiež s vymieňočným spôsobom či s *bych* a síce tam, kde o obsahu pobočnej vety pochybujeme, pokládajúc ho len možným (§. 5 a 322).

V pobočných vetách, zastupujúcich odťažené podmety, objavuje sa dľa toho *že* s oznam. alebo s vymien. spôsobom po hlavných, znejúcich neosobne prísudkami: bolet, mržeť, tešiť; hovoriť sa, spomínať sa; stať sa, vidieť sa, zdať sa; vidno, známo, zjavno, isto, možno, milo, dobre; div, chyba, pravda, obyčaj a podobnými. *Aby* sa zas ozýva po: museť, slušať, svedčiť sa; slušno, nemožno, treba a pod. (§. 396, č. 2) Krom ukaz. zájmena zamlčujeme v hlavných vetách toho druhu zhusta i sponu (§. 308, č. 4), na pr.

Teší mä, že ste sa do mojeho chudobného príbytku uponíži-ť (m. -li dľa §. 325. Kal. 68). Pravda, že chcem zostať básnik (Hol. I, 14). Prišlo mu na pamäť, že by sa mu svedčilo rodičov navštíviť. Zdalo sa mu, že sa potvora na človeka ponáša. Kráľovna, div, že od zlosti nepukla (Pov. 78, 271 a 420). Dobre, že sa len nezajde. Otec, div, že z nôh nepadá. Mrzí mä, že mä Štastena otrokyňou volá. Milo mi, že sa strany mojej držíš (Slád. 196, 203, 322 a 335). Vraví sa, že v stisku ranený padol. Je neomylná vec, že jeho slovo nadprirodzeným mocam rozkazuje. Neslušno, aby hostí tak vzácných naša mrzela otázka. Jeho obyčaj, že bez ohlásenia mnohé pretrhne radenia (Žel. 26, 30, 38 a 43). Nejhorší chyba nášeho veku ta jest, že nemoc svou tají (Kol. 323). V svete býti musí, *aby* jedni panovali a druzí poddáni byli (Lab. 202). Není možn-é (m. -o dľa §. 308, č. 4) človeku, aby se sám od hříchu očistil (Kral. k Job. 14, 2).

Zastupujú-li pobočné vety podstatné predmety odťažené, slýchať v nich *že* alebo *že by* po hlavních, vynikajúcich osobnými prísudky: mluviť, rozprávať, spománuť, zapománuť, sľúbiť, javiť, myslieť, nazdať sa, domnievať sa, hádať, tušiť, badať, znamenať, čuť, cítiť, vidieť, vedieť, veriť, uznať, poznať, vyznať, oznámiť, ukázať, dokázať, svedčiť, presvedčiť, odpustiť a podobnými. *Aby* a miestami i *ať* zase je v užitku po: chcieť, necháť, kázať, dovoliť, dopustiť, ustanoviť, napománuť, prosiť, žiadať a podobných, na pr.

Ja som sa nazdala, že pole horelo. Tvoja mati odkázala, že som chudobná. Znamená, že mi Boh dobre dá; a ja si tak myslím, že vyžinať musím. Ja to už teraz viem, že som sa sklamala (Pís. I, 37, 85; II, 85 a 108). Že vládne krásou čarou, svet vraví. Len krčové strhávanie svedčí o nej, že je živá. Pamätaj, že je cesta cnosti úzka! Vedz, že vina s sebou vždy pokutu nosí! Zná to svet dobre, že ste nám rodina (Slád. 67, 135, 335 a 345). Pán Potocký kázal, aby bolo ticho (Kal. 44). Všetcko to javí, že v mysli jeho dozrieva nečo neobyčajného. Hlas ten vyzradzuje, že ho vyraža ktosi ešte mladý. Tuší, že nemé sú shovory ony (Žel. 11 a 52). Ja by som nechcela, že by (m. častejšieho: aby) ste mne vy pohynuli. Šuhaj sľuboval, že bude hľadať svojím časom sa jej odslúžiť. Prosili kráľa, aby ich pustil sveta skúsiť (Pov. 65, 410 a 515). Nechce Bůh, aby kdo bližního svého pomluvami z poctivosti svláčel (Kral. k Deut. 22, 18).

§. 410. Odtážené podstatné vety isticie nezstavujeme len ukazovacieho než neraz i vzťažného živlu spojok im nálezitých, t. j. pobočné vety jejich spájame s hlavnými často asyndeticky (§. 398). Spájaním tým prešlo viacej hlavních viet v partikuly. Takého pôvodu sú predne *bodaj* a *nech*. U prvej z tých totižto zamlčujeme stále podriaditeľnú spojku *to — aby*, u druhej zase *to* alebo *toho — ať* (§. 321). *Hľadám, myslím* a *tuším* bez *to — že* rovnajú sa príslovke *snáď*, vzniklej ostatne tiež z prísudku hlavnej vety, ktorá kedysi takto znela: *to je snáď* (= *snadnosť, ľahkosť*) a buď *že* buď *aby* mávala za sebou. Podobne sa vyvinula primerená jej nem. príslovka *viel-leicht*. U *zda* a *a-zda* króme *to — že* zaniklo i zájmeno zvrátne *sa* (§. 327). Hláska *a* pred *zda* či v *a-zda* objavuje

sa i v a-snád' a síce pleonasticky všade tam, kdekolvek jej ani čo slučovacej ani čo odporovacej spojky netreba. Že ju tak vôbec veľmi často slýchať, to vysvitá dosť už z §. 402. U *div*, *dobre* a *pravda* zaniká zas i spona *je*. Prvé dve z tých slov málo sa líšia významom svojím od príslovky *skoro*, avšak s tvrdivým prísudkom tak, že na pr. „*div* alebo *dobre* som nezahynul“ bezmála to značí, čo: skoro som zahynul. *Pravda* asyndeticky je roveň i spojke *síce* i príslovkám *iste*, *ovšem*. Imperatív *buď* takže potrebovaný nahradzuje spojku *lebo* (§. 400, č. 3), *veď* zase *však*, *veru* alebo *ver* napokon príslovky *iste* i *ovšem* (§. 272). Ty a podobné partikuly vstavujú sa (§. 403) zväčša bez čiarok do tých viet, ktoré im čo hlavným boli kedysi podriadené, na pr.

Veď by ti ja povedala, ale by mä matka lála. Bohatá *veru* bude pyšná. *Dobre* sa to moje srdce za tebou nezblázni. *Dobre* mi nerastú na mej hlave huby. *Div* sa neochvátil môj konik plavý. Budem mať krpce *hádam* (Zpiev. I, 88, 126, 171, 222, 291 a 333). *Azda* vidz tamže na str. 87, 177, 186, 193, 239; *asnád'* na 202 a inde. Poslala ti *pravda* (m. a v. *síce*) gazdina varené žaby, hady na obed, ale som ich ja vykydla na zem. Zle mŕ *pravda* nebolo. Ja som *pravda* tam nebol. Od smadu a hladu *dobre* tam už nezahynula. U mňa sa ti *veru* nezadrieme. Žijú *hádam* až podosiaľ (Pov. 40, 41, 174, 200, 202, 349 a 352). *Veď* ho, *hádam*, neideš jest. Túžba šlechetná, *ver*, neumiera. *Veru* sa čudujem vám múdrym (Slád. 202, 259 a 342). To je *pravda* bezočivosť (Kal. 56). *Pravda*, pašou lepšou lepšie sú ovce (Hol. I, 3). Ona sa smiechom *div* neudusila (Žel. 44).

§. 411. Tázacia podstatná veta objavuje sa vždy tam, kde je či výroková či slovná otázka (§. 327 a 328) podriadená inej vete či isticej či též otázkovej. Ona sa preto dobre menuje i nepriamou či kosou otázkou. Priama otázka totižto je vždy sriadená s druhou vetou a líši sa od kosej nelen dľa §. nasledujúceho než i delidlami, mávajúc pred sebou vždy dve badky a za sebou znak otázky. Kosú otázku naopak delievame od hlavnej vety čiarkou a len tam opatrujeme znakom otázky, kde je hlavnia veta též tázacia, na pr.

Matička sa dcéry prezvedá, kde tak zavčas rána bola (Slád. 203). Priamo znelo by to nasledovne: Matička sa dcéry prezvedá: kde si tak

zavčas rána bola? Nevie, kde má Boh svetom povodi. Kto ho vie, kde tvój človek chodíeva? (Slád. 195 a 250.)

Tázacie vety podstatné sú ostatne tiež buď srastlé buď odťažené. Ukazovací živel spojok obom náležitých tiež obyčajne zamlčujeme, vzťažným nelišia sa odťažené od otázok výrokových a srastlé od slovných, na pr.

Ani už to neznám, či je duša vo mne (Pís. II, 91). Neděje-li se kde komu křivdy, doptával sem se (Kral. k Job. 29, 16). Ukáže čas, zdali dojde cíle (Kol. 456). — Nevie tvoja mať, komu ta chovala. Kto ho vie, zkade to pošlo? Kto zná, čo zajtrok životu pripraví? (Slád. 121, 144 a 318) Dosti som myslela, kde bychi ta videla (Pís. II, 65). Povedzte mi, ľudia Boží, kam ten švárny Janík chodí! (Zpiev. I, 340.)

§. 412. Kosá reč záleží v takých podriadených vetách, z ktorých pobočná obsahuje v sebe podstatu zvätša minulých, riedšej budúcich výrokov či našich či cudzích. V hlavnej vete jej slýchati vždy nektoré zo sloves, znamenajúcich *mluvenie*, *myslenie* a *písanie*, ukazovací živel spojok naopak málo kedy. Vzťažným článkom tých býva *že*, *aby* a tázacie *či*, *-li* a *zda* so zájmenami a príslovkami tohože smyslu, a síce tyto vždy tam, kde sa kosá reč týka otázok. Spomína-li sa v nej rozkaz, žiadost alebo vôbec úmysel nejaký, náleží jej *aby*, všade inde *že*. Pobočnú vetu od hlavnej odlučujeme pravidelne čiarkou.

Štefan Adamovi povedal, že mu strýc odpovedal, *aby* si pán vicišpán svoje veci sám usporiadal. Darmo to ľudia hovoria, že hriech na Uhriech a pokuta v Poľskej (Kal. 65 a 80).

V priamej reči naopak vyslovujeme či svoje vlastnie či cudzie, či nekďajšie či budúce výroky zcela tak, jak práve znely alebo jak by kedysi maly zneť, t. j. nepodriadzujeme ich tej vete, ktorá sa v nepriamej reči hlavňou objavuje, než sriadzujeme s tou, kladúc po nej zvätša dve badky, riedšej pausu pred ňu, stojá-li totiž ony pred touto. Krome toho opatrujeme ešte ony výroky neraz i znakom citovania, nazývaným u Nemcov i husfmi nôžkami, na pr.

Helena kričí: dievka spať! (rozumej: *id'* alebo *choď*). Ja viac už s vami nejdem bývať — Martin svojim smutne vraví (Slád. 132 a 250). Žiadon sa nepýtal: „šuhaju, čo ti je?“ (Zpiev I, 200). Nepriamo znely a vypadaly by príklady ty nasledovne: Helena kričí, *aby* dievka šla spať.

Martin svojim smutne vraví, že s nimi už nejde viac bývať. Žiaden sa nepýtal, čo je šuhajovi.

Kosá reč liší sa dľa toho i pomerom osobným od priamej, ale len tam, kde vyniká patričnými sebe spojkami. Asyndeticky naopak drží sa ona pomeru osobného v priamej obyčajného a to tak, že sa hlavnia jej veta objavuje vstavkou (§. 403). Stále tak slýchať menovite: *reku, praj, vraj* s čes. *vece* (§. 205 a 282) a často *povedá*. Na vzájem ozýva sa zase nekedy spojka *že* v priamej reči, na pr.

Pocestní zpytujú sa vám, že čo tu slýchať? Či by som sa vám, *reku*, na voľač nesišiel? Ja, *vraj*, mám všetkého dost. Tu, *povedá*, v tejto izbe budeš teraz bývať (Pov. 95, 129, 262 a 274). Tam ti budú, *vraj*, pekné hostiny (Slád. 202).

2) Prívlastková veta.

§. 413. Prívlastková veta je tiež trojnásobná: určovacia, doplňovacia a nepravá.

Určovacia veta prívlastková nazýva sa dobre i prídavnou preto, že zastupuje alebo nahradzuje sriadené prívlastky označované v jednoduchých vetách zväčša prídavnými meny (§. 343). Pobočná veta jej vzťahuje sa teda vždy k nejakému podstatnému menu alebo k inej podstatne vzatej čiastke reči, najmä k zájmenám osobným a prídavným i prídavným v hlavnej vete: čím sa od srastlej podstatnej vety, zastupujúcej alebo nahradzujúcej vždy nejaké podstatné meno (§. 408), značne liší.

Srovnaj na pr. „Človek ten, ktorý lže, i kradne“ s podstatnou vetou dotčenou: Kto lže, ten i kradne. Pobočná veta tejto rovná sa podstatnému menu *lhár* čo podmetu jednoduchej: *lhár* i kradne; onej naopak prídavnému *lživý* čo prívlastku tiež jednoduchej: *lživý* človek i kradne, vyjmúc ovšem to, čím sa pobočné vety od takýchže čiastok jednoduchých viet vôbec rozoznávajú (§. 406).

Vzťažným živlom spojok náležitých prídavnej vete bývajú najviac zájmena: *ktorý, jenž, jaký, koľký, čo* a čes. i *ježto*; riedšej príslovky: *kde, kam, keď, kade* a podobné; zo spojok len *že* a *aby*. Prvé štyri z nich objavujú sa vždy v rode a čísle primerenom tomu menu alebo zájmenu hlavnej vety, ku ktorému sa práve vzťahujú; pádom ich naproti riadi vždy prísudok pobočnej či tej vety, ktorú začínajú. *Čo* a *ježto*, stávajúc

m. oných a síce nelen čo nominatívov než i čo kosých pádov, sú neskloniteľné. Príslušný pobočnej vete pád, číslo a rod nezračí sa teda na nich než na pridávanom k nim zájme tretej osoby tak, že na pr. riekame: čo *ona* m. ktorá, čo *ho* m. ktorého, čo *ich* m. ktorých atd. Nominatívy onoho zájmena však obyčajne tiež zamlčujeme, riedšej akkusatívy. Ukazovacieho živlu *ten, ta, to* zas i kosé pády zriedka sa ozývajú v hlavnej vete. Príslovky dotčené zastupujú vždy len kosé pády vzťažných zájmen, na pr. *kde* lokal, *kade* tenže s *po* lebo instrumentaľ (§. 384) atd. *Že* rovná sa i tu nesklonnému *čo* (§. 409). U *aby* konečne slýchati vždy len kosé pády zájmena *on* čo náhrady vzťažných, na pr.

Není toho manželství, *aby se v něm* (m. v ktorom by sa) neprihodilo něco odporného (Did. 244). Zajde ten mrak, *čo* tvoje slnce kryje. Čas ešte príde, *kde* Sitno sa stane vrchom diabelským. Čas ešte príde, *kde* Sitno sa stane hradom odkliatym. Blaženost, *ktorá* druhých neblaží, je ubohá. Kto mi vráti zašlé doby, *čo ich* mladosť zmárnila? Nie je on z tých, *čo* hája sa bojá. Sú vám blaženstva večné minuty, *ktorých* v nízkej chalupé niet. Slasti majú sedliacke kúty, *ktorých* v palácoch nevidet (Slád. 15, 34, 112, 124, 139 a 231). Otvorená dosávaď, *kade* šiel s nimi, ešte je diera (Hol. II, 43). Mokré sú chodníčky, *kade* ja chodiévam. Šťastný je to človek, *čo naňho* pozeráš, *čo sa s ním* shováraš. Daj mi, Bože, ten dar, *čo ta* ja prosím *zaň!* Aj ta zem plakala, *čo sme stáli na nej*. Nešťastná hodina, *keď* som sa rodila (Zpiev. I, 61, 70, 85, 110 a 211). Už má vyprávate do cudzej krajiny, *kde* nemám rodiny. Ale si ja chovám čiernu vlastovičku, *čo ona* vykoná to mému srdiečku. Potešze mä takým, *čo ho* v srdci nosím. Teraz mä taký vzal, *čo som ho* nechcela (Pís. I, 74; II, 110, 116 a 126). Ukazovala si mužovi ty vretena, *čo jeho* dievka napriadla (Pov. 13). Oběšen jest Naaman na té poprave, *ježto ji* (m. ktorú) byl učinil Mardocheovi (Výb. I, 631).

§. 414. Doplnňovacia veta prívlastková zastupuje alebo nahradzuje podriadené prívlastky vôbec a doplnňovacie (§. 357) osobite. Pobočná jej veta určuje teda zväčša len také podstatné mena hlavnej vety, ktorým primerené slovesa lebo prídavné mena doplnku potrebujú, jako: rada, radosť, znak a iné

proti: radif, rád a značit. Najviac sa ponáša na odťaženú vetu podstatnú vôbec a predmetnú osobite (§. 409), lišiac sa od nej len tým, že sa ta vždy vzťahuje k slovesám a prídavným menám podmetným hlavnej vety, na pr.

To bude znak, že sa vám narodila dcéra (Pov. 65) liší sa od podstatnej vety dotčenej len podstatným menom *znak*, ktoré by sa v tej nahradzovalo slovesom *značit*: to bude značit, že atd. Že je konečne pobočná veta onej skutočne prívlastkovej povahy, vidieť z primereného jej prívlastku *narodzenia-sa* v tejto jednoduchej: to bude znak *narodzenia-sa* vám dcéry.

Mimo *at* slýchať i v doplňovacej vete prívlastkovej *že* a *aby* čo - vzťažné živly spojok a to tak, že sa primerený tým ukazovací článok tiež často zamlčuje, na pr.

V tej *nádeji* vždy som postavená, že ho nekdý uzrem smutná, neveselá. Sama si si *vina*, že si odkladala do nového vína. Že je čas lúčenia, na *známosť* nám dáva (Zpiév. I, 113, 116 a 377). Donesie nám *novinočku* takovú, že na vojnu verbujú. Vrabec jej tu *radu* dal, aby len zaň išla. Ty si sama *pričina*, že sa mi tá šabľa zapáčila (Pís. I, 50, 111 a II, 89). Odpusť tuto *svojhlavosť* malú, že chcem sa radšej oproti žiaľu než proti kráse prehrešiť (Slád. 39). Šiel *chyr*, že sa sišli. Len jednu *chybu*, ach (§. 403), má tento národ, že sa rád trhá (Žel. 6 a 25). Gazdina nás má v *podozrení*, že ti ja pomáham. Už ani nemáme *nádeje*, že by sa dožili chleba (Pov. 42 a 389).

§. 415. Nepravé prívlastkové vety sú vlastne samostatné iným len zovnútorne podriadené a lišia sa od predošlých pravých tým, že sa nevzťahujú k jednotlivým čiastkam než ku celému obsahu predchádzajúcich viet. Spojkou jejich je tázacie zájmeno *čo* yzťažne potrebované, a síce vždy stredného rodu jednotného čísla a toho pádu, v ktorom by *to* stálo, keby sa vety, ktorých sa to týče, sriadily, čo sa u nás o mnoho častej deje než u Čechov, zvyklých už odo dávna podriadzovaniu onomu, na pr.

Velebnosti Boží se dotýkáte, *což* (m. a *to*) vám na dobré nevyyjde. Pansky sobě nad stádem Božím počínají, *k čemuž* (m. a *k tomu*) jim falešní proroci napomáhají (Kral. k Num. 16, 11 a k Jer. 5, 31). Dějiny nám psali, *zač* (m. a *za to*) se jim naše jídlo národní předkládá (Kol. 490).

3) Príslovečná veta.

§. 416. Príslovečná veta, zastupujúc alebo nahradzujúc prísllovečné určenia priestoru či miesta, času, spôsobu a príčiny, je vôbec štvoraká: priestorná, časová, spôsobová a príčinná (Srovn. §. 336—339).

Priestor určujúce vety spájame príslovkami priestornými: *tu, tam, ta — kde; tam — kam, kde; tade — kade, potuď — pokuď* a podobnými, na pr.

Kde si zmokol, *tam* sa suš (Pís. I, 47). Choď ho hľadať, *kde* sa schoval (Slád. 212). *Kde* ty pasieš, na krásu *tu* pastucha nedbá (Hol. I, 30). *Kde* niet, *tam* ani smrť nebere. *Kde* sa dobre vŕdí, *ta* sa rado chodí (Kal. 24 a 75). *Kam* voda má spád, *tam* teče (Did. 204). Vyžlata slídí, *kudy* zveř běžela (Kral. k Jer. pl. 4, 18).

Ukazovací živel spojky zamlčujeme i v iných prísllovečných vetách. On jest ostatne v tých pravidelne prísllovečného tvaru, nektorého z posud obyčajných pádov naopak len výnimkami a menovite *tam*, *kde* ho opisujeme, riekajúc na pr. na tom mieste m. *tam*, od toho času m. *odtedy*, tým spôsobom m. *tak* a *pod*. V podstatných a prívlastkových vetách naproti objavuje sa tenže živel príslovkou len *nekedy*, jako na pr. *tak* m. *to* v tejto podstatnej: Ja si *tak* myslím, že vyžinať musím (str. 252). Po tom sa dajú prísllovečné vety od podstatných a prívlastkových najľahčej rozoznať.

§. 417. **Čas** určujúce vety prísllovečné sú trojaké: rovesné, predchodzie a následné dľa toho, že dej pobočnou vetou označený buď do jedného a tohože času spadá s oznámeným hlavňou buď že sa onen od tohoto skorej buď neskoorej stal.

1) Rovesné vety spájame príslovkami: *vtedy, tedy, ted, to, tu — kedy, keď* (§. 321), čes. *kdy-ž; potuď, zatiaľ, zatiaľ — pokuď, pokiaľ, zakád, kým* (§. 386), zhytočne i *po-kým, po-čím* a podobnými, na pr.

Vtedy je čas ružičku trhati, *keď* kvitne. Takej (t. bitky) viac nebude, *kým* svet svetom bude (Zpiev. I, 143 a II, 403). *Kým* sestrička s vínom prišla, už z bratříčka duša vyšla (Pís. I, 142). Pohrabkáva si žrebec mladý, *počím* ho šuhaj napája (Slád. 250). *Keď* sa zvery prebudily, *tu* vidia zabitého pána (Pov 5).

2) V predchodzích vetách slýchať spojky: *potom* (t. *čase*

dľa §. 386), *teprv* — *keď*, *čo*, *čím*, *jako*, *jak*, *až*; *odtedy*, *tomu* — *čo*, *jako*, *jak*; *sotva*, *ledva*, ináč *sotvy* a *ledvy* (§. 69 a 74) — *už*, na pr.

Sotvy reč ta z úst jej vyšla, *už* obluda nosiť išla (Zpiev. I, 10). *Ledva že* to dopoviedala, bolo po nej. Ešte sa len brieždiť počalo, *už* bol na nohách (Pov. 49 a 501). Ej, *až* za jednu misu zedol, priam na jedno líčko zbledol (Pis. I, 141). Hojže Bože, jak to smutno, *keď* sa mladost pominie! Už štyri a dvacat hodín minulo, *jako* zmizol z môjho domu (Slád. 123 a 143). L'ubko prišiel hneď, *jak* čul hvizd. *Čím* ta vidí, zas jej vykvitnú ruže na lícach. *Odtedy*, čo ste opustili poctu jeho, zmizla celá rozkoš (Hol. I, 15, 27 a II, 42). Je *tomu* dávno, čo si nevidaná (Žel. 54). *Potom*, *když* ji v ohvězdené uzřím podobě, slast a rozkoš věčně pěti budu. Svět *teprva* je slaviti počal, *když* už v temném byli hrobě (Kol. 366 a 424).

3) Následné vety spájajú príslovky: *drieť*, *drieťej*, ináč *prv*, *skôr* alebo *prvej*, *skorej toho* (t. času dľa §. 354 a 386) — *než*, *než-li*, *až*, *kým* i *čím*, na pr.

Päť mu ukážem *prv*, *kým* mi bude môcť povedať, že atd. (Kal. 39). *Skôr* vrana jak slávik bude spievať, *než* jeho moja fajfara prestane sláviť (Hol. I, 6). Košíkov na sto rozdala, *až* starou dievkou zostala (Slád. 325). Veľa vody ujde, *kým* ja k tebe prídem (Pis. II, 119). *Dříve* tuším (§. 410) slunce jasné svadne, *nežli* žel můj schladne (Kol. 341).

§. 418. **Spôsob** a síce dľa jakosti a koľkosti určujeme vetami srovnávacími a súslednými.

1) Srovnávacie vety sú buď isticie buď vymienočné. Onými oznamujeme, že sa srovnané osoby alebo veci činnosťou lebo vlastnosťou nejakou skutočne buď rovnajú sebe vospolok buď prevyšujú jedna druhú. Vymienočnými naopak dávame na javo, že sa nám to o srovnaných osobách alebo veciach len zdá či že sa ony činnosťou lebo vlastnosťou nejakou len ponášajú jedna na druhú. Isticie vety srovn. spájame súvztažnými zájmeny a príslovkami: *taký*, *tolký*, *tak*, *tolko*, *to* — *jaký*, *koľký*, *jako*, *jak*, *sta*, *koľko*, *čo*; po komparatívoch hlavnej vety: *než*, *než-li* i *neže-li*. Vo vymienočných slychať vedľa vztažných

živlov dotčených spojek vždy aorist *bych*: *jako bych, sta bych, než bych* atd.

Príklady. Ani *tak* nesvitá, *jako* svitávalo. *Jako* budeš hospodárit, *tak* ti budem jesti varit. *Koľko* ona vlásokov prehrnula, *tolko* ona slzami ronila (Zpiev. I, 110, 317 a II, 22). Nech sa ti *tak* vždy vodi, *jak* spevmi si naňho pamätný. Kto *jaký* má zvuk, *také* aj piesne vydáva (Hol. I, 6 a 101). Hostinský bežal, *čo* mu len para stačila. Prichodziemú odvážili *tolký* kruch zlata, *koľký* sám zavážil. *L'ahšie* si vykračoval s plným vrecom, *jako* (m. *než*) tam idúci na prážno (Pov. 94, 138 a 381). *Inakšie* L'uta viazať musia sväzky, *než* sú slabé väzby susedskej lásky (Žel. 12). *Čo* hlava, *to* rozum (Slád. 338). *Čo* figeľ, *to* groš (Kal. 103). Já jsem živý v mnohem *většim* světě, *nežli* závist dopustiti může. Já jsem synem *synnějšího* rodu, *nežli* závist pomysliťi schopna (Kol. II, 38).

Milá mladost! Ver si sa stratila, *jako by* som kameň do vody hodila (Pís. II, 35). Čertovou Svadbou dážde sa lejú, *jak by* sa pretrhol oblak (Slád. 94). *Tak* šiel rovno, *sta by* ste stríhali. (Pov. 520). Každý zvláštneho pána *radšie* volí, *než by* sily schatrené v rode zdrobnenom jednej poddaly sa vôli (Žel. 25).

2) V súsledných vetách objavuje sa jakosť a koľkosť účinkom alebo výsledkom činnosti a vlastnosti označenej hlavnou jejich vetou. Ukazovacím živlom spojka nelíši sa tá od srovnávacích, vzťažným bývajú v pobočných: *že, až, riedšej i ež, aby* a po komparativoch *než aby*. Nekedy sa *že* i zamlčuje, na pr.

Ptáčence *tak* spievaly, *že* sa hora ozývala (Zpiev. I, 321). Mám štyri kone vrané, *že* je radosť hľadeť na ne (Pís. II, 132). Bolo mu dobre, *že* si ani sám lepšie nežiadať (Pov. 7). V tom zahrmi, *až* zem sa celá započínala strásať (Hol. II, 9). - Pleštil kořití o zem, *až* se strásla (Hol. 559). Svět není *tak* velký, *aby* snesen, ani *tak* vzácny, *aby* oželen býti nemohl (Lab. 264). Po mezi *menší* bylo, *než aby* jim k přebývání postačilo (Kral. k Jos. 19, 47). *Tak* chudiatko tá deva narieka, dobre že sa len nezajde (Slád. 196). *Tak* žral, div sa neochvátil, môj koník plavý (Zpiev. I, 171). V predposlednom príklade je *že* raz, v poslednom na-proti dvarazy zamlčano: pred *div* a po ňom a síce tuto s *je* a s *to* dľa §. 410.

§. 419. Dľa vzťažnosti určujeme spôsob vetami pomernými, obmedzovacími a ohľadnými.

1) Pomernými vetami oznamujeme to, že činnosti alebo vlastnosti vyslovenej hlavnou jejich vetou práve tak pribýva lebo ubýva jako znamenanej pobočnou a naopak. Spojkou jejich je *tým*, zriedka, i to len nesprávne, *to — čím* (§. 389, č. 2). Jak hlavnia, tak i pobočná veta jejich obsahuje vždy nejaký komparativ, na pr.

Čím *dálej* šiel, tým bolo nešťastie *vätsie*. Čím *viac* myslel, tým *vätsmi* sa mu hlava mútila. Čím sa *viac* díva, to kačka bližej k brehu ide (Pov. 130, 402 a 454). Čím schod *vyšší*, tým pád *ťažší* (Bern. 306). Pověst čím *dále* běží, tím se *vice* silí a roste (Kral. k Jos. 22., 11).

2) Obmedzovacími vetami vyhlasujeme medze činnosti lebo vlastnosti označenej hlavnou jejich vetou buď za rovné vytknutým pobočnou buď za užšie o tyto. V prípade prvom spájame ich my príslovkami *tolko, natoľko — koľko, nakoľko, čo*; Česi radšej priestornými *potud — pokudž* než primerenými našim. *Tak dalece — jakož* vznikly u nich nasledovaním nem. *insofern — inwiefern*, znejúcich i s *weit* m. *fern*. V prípade druhom zovú sa obmedzovacie vety vynímacími, vynikajúc spojками: *bez toho — aby, že by*, čes. radšej sriediteľnou *aniž*; *krome toho, chyba to, len to a mimo to — že, čo, aby*, na pr.

Koľko sa mohlo videt, pletený skvel sa na hlave vienok. Žiadnemu neodjmite život, *krom by* (m. *krom toho, že by*) na vás oboril sa (Hol. I, 111 a II, 153). Všetkým činom sa mu tak vedlo jako jeho bratovi, *len že* nezaklial (Pov. 10). Na odstranění této překážky již od 75 roků pracováno *bez toho, aby* se bylo cíle dosáhlo (Lichard).

3) Ohľadné vety oznamujú, že činnosť alebo vlastnosť, o ktorej hlavnia jejich veta znie, je primerená obsahu pobočnej. Ta sa počína príslovkou *jako, jak* vzťahujúcou sa ku *dľa toho* v hlavnej. Také vety však i u Čechov zriedka slýchať, na pr.

Jakž kdo co při sobě zná, *podle toho* leká se a děsí ledačehos (Kral. k Gen. 43, 17).

§. 420. **Príčinu** skutočnú označujeme príčinnými vetami isticími, možnú vymienočnými, pripustenú pripustivými, logickú dokazovacími a mravniu účelnými.

Isticie vety príčinné a dokazovacie spájame jednako a síce prislovkami vzťažnými: *že, čo* (§. 409), *keď* (§. 417), čes. i *ješto, jelikož* a *poněvadž*, zamlčujúc obyčajne primerené im ukazovacie: *preto; zato, potom, tým, vtedy* a podobné, na pr.

Ďakujem ti, *že* si mňa od smrti odkúpila. *Že* ja musím na vojnu ísť, plače rodina (Zpiev. I, 325 a 362). *Že* si lyhal, *zato* ťa trest neminie (Pov. 139). Čo sa má človek zastavovať na krátkom lebo dlhom veku, *keď* raz dostane život, večne trvať majúci? (Hol. I, 210)

§. 421. Vymienočné vety pobočné buď znejú rozkazovacím spôsobom buď sa rovnajú tázacím s *-li*, časovým s *keď* a srovnávacím s *jak* (§. 322, 411, 417 a 418) alebo sa počínajú spojkou *jest-li, jest-li-že* a *je-že-li*.

Jest-li vzniklo z odťaženej vety tázacej: *jest-li* to, spájanej asyndeticky či bez *to-že* alebo *čo* (§. 409 a 410) s náležitou k nej pobočnou. Znie-li teda na pr. porekadlo: povedz pravdu, prebijú ti hlavu s *jest-li* či takto: *jest-li* povieš pravdu, prebijú ti hlavu; vzniklo z nasledujúcich troch viet zamlčaním v nich slov ležate tlačených: *jest-li to, že* povieš pravdu, prebijú ti hlavu. Vysvitá to dosti jasne ešte z *jest-li-že* a *je-že-li*, kde sa vzťažný živel spojky *to-že* podnes ozýva.

Ukazovací živel spojek vymienočných: *to, tak, teda, nuž* a pod. skoro vždy zamlčujeme. Vzťažný *keď* prichádza zväčša o *d'* pred *bych* (§. 321) a *-li* stáva vždy pred týmto, na pr.

Keby sa prebudila, beda by nám bolo (Pov. 122). *Keby* ste reknúť chceli, srieborný ten prsteň vám dám (Slád. 195). *Keď* pán Boh dopustí, aj motyka spustí. *Keď* máš škodu, o posmech sa nestaraj (Kal. 21 a 72). Škoda by ťa bolo, *jak* si nohu zlomíš. *Vezmi* mrcha ženu, do pekla ťa vtiahne (Zpiev. I, 174 a 206). Každý dobrý hospodár varuj sa tých vecí, nechceš-li své gazdovstvo vyniesť na pleci (Pís. II, 69). Zahyň, *jest-li* klam vyrečneš! *Jak* Srbsko padne, *nuž tak* k nám ujdeme (Žel. 63 a 79). *Jest-li* by víťaztvom hoveť nám nechcelo šťastie, zomrime! (Hol. I, 62)

§. 422. Pripustivé vety pobočné znejú tiež neraz rozkazovacím spôsobom a s *keď* i *keby*, lišiac sa od takýchže vymienočných len spojkou *preca*, ktorá hlavnej jejich vete vôbec náleží, ale zamlčuje sa často. Krome *keď* a *keby* počínajú sa ony i vzťažnými živly: *čo, ač* m. *a-čo, ačkoľvek* m. *a-čo-koľvek* a inými složenými s *koľvek*, čes. *koli*, jako: *kam-koľvek*,

kde-koľvek, jako-koľvek á podobnými; ďalej vzniklými z prísudkov nekďajších hlavných viet, spojených asyndeticky s náležitými k nim pobočnými, jako: *nech* z nechaj toho — *at* (§. 321 a 410); *choť, choci, choe* zo chci to — *aby* (§. 292 a 410); *treba, trebas, trebars* najskorej dľa *jest-li* (§. 421) z *treba-li* je toho, *treba-li* je asi toho — *aby*. *Jest-li* to pravda, vzniklo *r* v *trebars*, znejúcom ináč i *trebar* a bez *tre* i *bárs* a *bár*, z *l* (§. 99) tázacej spojky *-li*.

V *chotas* možno proti §. 292 spatrovať i imperatív *choť* spojený s *as* m. *asi* (§. 77, č. 3) v jedno slovo. *Hoci* a *hoc* m. *choci* a *choc* sú práve tak chybné tvary jako *ne-hať* m. *ne-chat* (§. 225).

V čestine napokon objavuje sa pripustivou spojkoū i *by* a *by-t*. Že tá tiež podobne práve vyloženým a síce zo slovesa *byť* vznikla, o tom niet prečo pochybovať; ale jako menovite, to ťažko určiť, na pr.

Choci som ja kráľova dcéra, *preca* pochovám telo dobrého človečika (Pov. 321). Ja sebe spievam, *hoc* mä psota bije. *Trebas* som ledakto, nechcem ledakoho. *Nech* by malo sto zlatých, za muž ho nevezmú (Zpiev. I, 61, 83 a 271). Nepôjdem ja za muž, *trebars* by mä chceli (Pís. I, 68). Duch tvój neumiiera, *bárs* telo padlo k pokojú. Čo aj padne život cnosti zasvätený, aspon padne svätý (Slád. 122 a 333). Polaban, *ač* sa prácou potí, vždycky len *preca* živorí a psotí (Žel. 25). *Bár* mnoho bys pojedol kohútov, *preca* nezvládaš, čo si rozduješ ústa a hrdlo (Hol. I, 27). Peklem jim *hroz* neb pěkně jich *pros*, nic nespraviš (Kral. k Mat. 11, 17).

§. 423. Účelné vety pobočné obsahujú najčastej *aby*, riedšej *at* a *leđa* len m. *len preto* — *aby*. Z *a-by* však vynechávame neraz *a* lebo *at*, vzniklo-li totiž *a-by* z *at-by* (§. 409) dľa *ke-by* z *keď-by*. Hlavnej vete jejích častej sluší *k tomu* a *na to* než *preto*, ale zamlčuje sa tiež obyčajne, na pr.

Dával pozor, *aby* nevykypelo. *Abý* ťa za mnou clivo nebolo, dám ti z vlasov jedon na pamiatku. *Nech* ťa pán Boh požehná, *aby* si bol šťastným na svete (Pov. 95, 157 a 312). Čo vás *k tomu* privedlo, *aby* ste odo mňa bočil? (Kal. 76) Veď som sa vydala, *leđa* muža mala (Zpiev. I, 260). *Ne-preto* si spievam, *bych* veselá bola; ale *preto* spievam, *bych* žiale zabola. Pusti chрта pō vōli, *at* zajaca dohoní (Pís. II, 125 a 129).

Stahovanie a skracovanie viet.

§. 424. Zo sťažených (§. 404) viet podriadených najmä nasledujúce potrebujú výkladu:

1) Srovnávacie isticieho smyslu (§. 418, č. 1) a spoločného prísudku. Ten v pobočnej vete jejich stále zamlčujeme, najmä i vtedy, keď sa od obsaženého hlavnou vedľajšími vecmi, jako: časom, číslom, osobou, rodom, stupňom atd. i liší, na pr.

Ach, vek mladý skoro minie jako kvet na ďateline! Krajší je Prešporok než Trnava (Zpiev. I, 69 a 90). Pre teba vadnem jak tráva (Pis. II, 90). Plával po tráve jako sekera po vode (Kal. 109). V prvej z tých viet zmlčaný je prísudok *máňa*, v druhej *krásna* so sponou *je*, v tretej *vadne* a vo štvrtej *pláva*.

2) Vety také, vo ktorých z nekďajšej hlaynej zbylo len *málo*, znamenajúc asi to, čo *sotva*, na pr.

Sila rozdelená málo čo môže (Hol. III, 10) m. *málo je toho*, čo sila rozdelená môže (t. vykonať). Málo kto je tvój. Málo kto mu uverí (Slád. 15 a 359). I pred príslovkami vzťažnými slýchati tak *málo*, na pr. *málo kde*, *málo kedy* atd.

3) Vety, vo ktorých z nekďajšej pobočnej ostala len spojka, znamenajúc s primereným sebe ukazovacím živlom to, čo vo složení s *da*, *ne*, *si* a *voľa*, na pr.

Umrem *kedy tedy* (Zpiev. I, 64) m. *da-kedy*, *ne-kedy* atd.

Veru jej musí byť *jaká taká* vina (Tamže 99) m. *jaká-si*, *voľa-jaká* atd. vina.

Ty a pod. vety však znejú neraz i nestažene, znamenajúc zväčša to, čo primerené im sťažené alebo jednoduché obsahujúce dotčené složeniny zájmen a príslovek vzťažných, na pr.

Kde bola, tam bola jedna malá dedinka (Pov. 362) = *Kde-tam*, *da-kde* atd. bola jedna malá dedinka. *Čo* mi je, *to* mi je; len mi je voľačo (Zpiev. I, 84). *Čo* mi dajú, *to* mi dajú (= *čokoľvek* mi dajú); len si má tam radi majú. *Jak* sa oni hrali, *tak* sa oni hrali (Tamže 21 a 359). *Jak* si prehráva, *tak* si prehráva (Slád. 177). Pravý význam dvú posledných a podobných príkladov s *jak—tak* je mi temný.

§. 425. Zo sriadených viet skracujeme len spojkami *a* a *i* slúčené (§. 404), podriadených naopak viac alebo menej všetky

tri hlavne druhy, a sice čo do podstaty tak, že prísudok pobočných viet podstatných zameňujeme infinitivom (§. 395), prívlastkových prídastím a príslovečných prechodníkom.

Z podstatných viet za skrátené mám

1) nasledujúce a podobné srastlého druhu (§. 408):

Mám čo jesť, mám čo piť. Nemám čo do úst položiť. Neznal čeho sa skorej chytať. Nemá sa čeho báť (Pov. 57, 174, 249 a 262). Nenie čo úfať na tom svete, nenie čo veriť jeho krásu (Zpiev. II, 263). Nemám ich kde vziať (Pís. II, 102). Nemáte kde zač ho chytiť (Slád. 184). Byloť by se tu čemu poučiti (Kral. k 1. Král. 6, 19).

Tyto a pod. vety, vynikajúce zväčša slovesami *mať* a *byť*, riedšej *znáť* a *vedieť* čo prísudkami či tvrdivými či zápornými, vznikly najskorej tak, že v nekďajšej hlavnej vete jejich zanemel ukazovací živel spojky a v pobočnej buď sa zamlčalo pomocné sloveso *môcť* určitého tvaru, čím infinitiv k nemu patrivší o samote zostal, buď sa tomuto primerené sloveso určitého tvaru zamenilo ním. Dľa toho základom dvú prvých z predošlých viet sú tyto: mám *to*, čo *bych* *môhol* jesť, alebo: čo *bych* *jedol*; mám *to*, čo *bych* *môhol* piť, alebo: čo *bych* *pil*; tretej tyto: nemám *toho*, čo *bych* do úst *môhol* položiť, alebo: čo *bych* do úst *položil* atd.

2) Z odťažných viet podstatných (§. 409) najčastej skrácujeme také, ktorých pobočná obsahuje sloveso *byť* prítomného času oznamovacieho a vymienočného spôsobu čo sponu (§. 309) a to nasledovne. Predne zamlčujeme spojky im náležité a sponu prekladáme do infinitivu, ktorý však tiež neraz a najmä tam vynechávame, kde by vedľa iného mal stáť. Sú-li dotčené vety podmietné, podmet pobočnej z nich zostáva v nominative, pričahujúc nekedy slovesný prísudok z hlavnej k sebe tak, že sa ten s ním shoduje. V predmetných naopak prekladáme pobočný podmet do akkusativu a k vôli zápornosti i do genitivu. Prísudok pobočnej vety podmietnej konečne mimo prípad nižej vyložený objavuje sa najčastej v instrumentali, riedšej a sice onde v nominative a tu v akkusative i genitive, na pr.

Veselá sa byť zdám (Zpiev. I, 60) m. zdá sa to, že som veselá. Zdál sa ľahkým (bez *byť* Pov. 387) m. zdalo sa to, že je ľahký lebo *-ým*. Svet ten šedivý zdá sa mi mladým. Vysoká moc malou zdáva sa nám (Slád. 162 a 242). — Kráľovna videla sa byť premoženou (Pov. 396) m. kráľovna videla to, že je premožená. Ona

ta byť slavným súdila (Slád. 48). Musí sa v mále dokázať verným (bez *byť* tamže 191). Nepřestali modly své bohem vyznávati (Kral. k 1. Král. 5, 7) m. nepřestali toho vyznávati, že modla jejich je bohem. Pomsty žádostivého ho býti znal (Tamže k 2. Král. 16, 10) m. znal to, že je on pomsty žádostiv.

Vzťahuje-li sa prísudok pobočnej vety či podmietnej či predmetnej k takému dativu, ktorý hlavnia čo logický podmet buď skutočne obsahuje buď by aspon obsahovať mohla, objavuje sa u Slovanov za starodávna bez mála tak často jako u Rímanov v dative. Väzba ta nazýva sa latinsky *constructio dativi cum infinitivo* a vzniká tiež tou mocou, ktorú príťažnosťou s kladebnou menujeme. Prídavné a podobné prísudky nekďajšej vety pobočnej vypadaly v prípade tom kedysi vždy neurčite (§. 161) a srovnávaly sa krome pádu i číslom a rôdom s dotčenými dativy nekďajšej hlavnej vety (Miklosich, *vergleich. grammatik der slav. sprachen.* III, 390, 473 a. i.) U nás väzba ta behom času väčšmi zakrnela nežli v češtine, kde ešte aspon neurčitý dativ jednotný muzký a srední či vypadajúci na *u* často slýchať, ač neraz i proti predošlým pravidlám, t. j. i tam, kde nekďajšej hlavnej vete vôbec ani nesluší taký dativ, o jaký tu práve ide, a kde je ten buď jednotného čísla a ženského rodu buď množného čísla a ktoréhokoľvek rodu. V prvom z tých prípadov je dativ na *u* naskrze chybný a v druhom tým lepšej sa nahradzuje určitým prímereného rodu a čísla, čím častej sa to i ináč deje, na pr.

Není dobré člověku býti *samotnému*. Náleží každému světla *vděčnu* býti (Kral. Gen. 2, 18 a k Deut. 29, 29). Nesluší nám *podobným* býti Bohu (Kocín). Rozkázal všem *hotov-u* (m. stčes. -om) býti (Dobr. 297). Neskrátene znejú ty a podobné vety s *aby*: To není dobré člověku, aby byl samoten atd.

Inej povahy je ponekuď dativ v tejto vete: Mladá *pokojným* chvíľu nedá krv sedet (Hol. I. 224), vzťahuje sa tu ku podstatnému *deľom* čo prívlastok m. príslovky *pokojne* (§. 346), onde naproti m. prísudku.

§. 426. Z prívlastkových viet skraccujeme len určovacie čili prídavné (§. 413), i to však len také, ktorým vzťažné zájmeno *ktorý* čo nominativ sluší. Jedny z tých sú činného, iné trpného smyslu. V činných, máme-li ich skrátiť, zaml-

čujeme len vzťažné zájmeno s primereným mu ukazovacím, obsahuje-li ho hlavnia veta, a sloveso určitého tvaru pobočnej zameňujeme príčastím (§. 158, 213 a 214) a síce: prítomné prítomným či vypadajúcim na *ci* a *ci*, minulé minulým na *lý* a *ší*, budúce napokon budúcim. Toto však mimo *byť*, vynikajúce podnes ešte jednoduchým príčastím budúceho času, znejúcim *budúci*, u všetkých ostatných sloves opisujeme infinitivom jejich a pomocným príčastím *majúci* a *chcejúci*. Príčastia dotčené konečne majú sa sriadenými prívlastky (§. 343) objaviť, t. j. byť toho pádu a dľa možnosti i čísla a rodu, ktorého je základná či tá čiastka hlavnej vety, ktorú pobočná mala určovať, na pr.

Dostane život večne *trvať majúci* (Hol. I, 210) m. *ktorý bude večne trvať*. Neslýcham potôčkov *hrčiacich* (Tenže II, 5). Žene se tlum chrtů *roztrhavších* svůrku (Kol. 146). Proroci předpovídali věci *budoucí* (Kom).

V trpných vetách prídavných naopak krom ukaz. a vzťažného zájmena zamlčujeme i prítomné a minulé tvary spony a trpné príčastia minulého času srovnávame pádom a, nakoľko práve možno, i číslom a rodom s tou čiastkou hlavnej ich vety, ktorú pobočná mala určovať. Sponu budúceho času zas opisujeme infinitivom *byť* a príčastiami *majúci* a *chcejúci*. Ty sa srovnávajú vždy pádom s tou čiastkou hlavnej vety, ktorú pobočná mala určovať, trpné príčastia minulé naproti objavujú sa vedľa nich zväčša v instrumentali toho rodu a čísla, ktorého je základné slovo hlavnej vety. Obsahuje-li pobočná veta prídavná akkusativ alebo k vôli zápornosti genitiv vzťažného zájmena, zmení sa najprvej na trpnú a síce tak, že sa toto čo predmet jej preloží do nominativu, podmet do genitivu s *od* alebo do instr. (§. 392) a prísudok rozpustí sa na trpné príčastie minulé a sponu (§. 277, č. 1). Potom teprva môže sa i ona skrátiť spôsobom predtým vyloženým, na pr.

Prinášam rozkaz *soslaný* od Vševládneho m. *ktorý bol* poslaný od Vševládneho, a to m. *ktorý* soslal Vševládny. Skončit rozkázala ihru *vedení* strelcom (Hol. II, 8 a 33).

§. 427. Z príslovečných viet skracujeme všetky časové a príčinné (§. 417 a 420 — 423), z označujúcich s pô-

sob len vynímacie (§. 419, č. 2) a zo sriadených len spojkami *a* a *i* slúčené (§. 404), ale pravidelne len vtedy, keď je pobočná veta jejích tohože podmetu s hlavnou. V prípade tom totižto po zamlčaní spojok prísudok pobočnej vety prekladá sa do prechodníku a síce v češtine o mnoho správnejšej než vo ktoromkoľvek z ostatných nárečí slovanských.

Pravidla, ktorými sa ona v tom riadi a iné sem spadajúce veci podrobne sú vyložené v §. 68 a 74 mojej Srovnávacej mluvnice jazyka českého a slovenského.

U nás prechodník minulého času zanikol a prítomný; meniac sa už zriedka dľa rodu a čísla (§. 211 a 212), objavuje sa väčšmi príslovkou nežli v češtine a čo taký nahradzuje sa neraz i príslovkami vzniklými z neho príponou *ky*, jako: *chodiacky, stojacky* a pod. (Nauka 95). Pomocný budúceho času či *budúc* konečne zameňujeme tiež pošlým od *mať* a *chceť* či *majúc* a *chcejúc*, na pr.

Plakala, *perúci* šaty. Pohov si ešte rok, *chodiaci* okolo. Išli mládenci, žalostne *hrajúci*. (Zpiev. I, 133, 206 a II, 5). L'ud kolom *stojac*, bohom úctu dáva. U nich *bydliac*, naučil som sa každému ich zvyku (Žel. 35 a 63). Spali otroctvom, hodnejší *súce* otroctva (Hol. I, 115).

B) Mnohonásobne složená veta.

§. 428. Mnohonásobná veta vzniká spojením troch alebo i viacej viet, a to buď samých sriadených a podriadených buď tých i oných v jedon celok. Spojkami nelišia sa mnohonásobné vety od složených vôbec ničím, choť jest i pravda, že ony neraz obsahujú jednu lebo i viacej takých pobočných viet, ktoré sú proti iným hlavnie, jako na pr. predposlednie z týchto:

Teraz som tak zostal, jak rybka bez vody, keď ju von vyhodí (Zpiev. I, 109). Pamätajte, že trest okúsi, kto krivdu čínieva (Hol. I, 116).

P r e d m l u v a.

Vysoké kr. uh. Náместníctvo ráčilo výrokom, daným 25 júlia 1864 pod č. 59712, prvý diel tejto mluvnice čo príručnú knihu pre vyššie vrstvy sredních škôl schváliť. Čím sa takej milosti nedokonaným ešte knihám riedšej dostáva, tým vručnejšej ďakujem za ňu predne vys. Náместníctvu, potom pomerne i všetkým láskavým posredníkom. Kojac sa nádejou, že ponížená prosba moja o milostivé prijatie i druhého dielu nebude oslyšaná, musím si v §. 23 spománutý výklad, majúci prirodzene i také veci obsahovať, o ktorých vo sredních školách mlčať sluší, k inej príhodnejšej príležitosti odložiť a tu len o tom i to čo najkratšej prerieť, čo sa mi k náležitému oceneniu a zažitiu tejto mluvnice neodbytné potrebným byť zdá.

Prvý jej diel je zväčša len výtah z druhého mojej Srovnávacej mluvnice jazyka českého a slovenského, vyššej tu r. 1857. Najmä tvorenie skloniteľných čiastok reči obmedzil som dľa §. 103, smýšľajúc o ňom teraz bez mála tak jako znamenitý jazykozpytec danský, C. W. Smith, ktorému „der wissenschaftliche Ertrag von diesem Gebiete noch immer sehr gering vorkommt und der praktische Nutzen gleich Null ist“ (Grammatik der poln. Sprache. 2. Aufl. Berlin 1864. S. IV). Ostatne hľadel som i ten diel všemožne zdokonáliť a menovite s najsrdečnejšou vďačnosťou osoh vziať z úvahy p. A. Schleichera o Srovnávacej mluvnici mojej (Beiträge zur vergleich. sprachforschung. Berlin 1858. I, 245—255).

Skladba teje mluvnice, vyšlá i o sebe r. 1855, však nebola tu posúdená. Z českých kritikov jej osobite najsrdatejší neprispeli ku prítomnému skoro celkovitému prepracovaniu jej ničím. I z iných strán dostalo sa mi k tomu vôbec o mnoho menej pomoci, než u slovozpytu a síce preto, že srovnávací jazykozpyt o skladbu ešte i za našich čias nad mieru málo dbá a slovanský málo ktorou z vydaných od r. 1855 honositi sa môže. Takou je na pr. Srbska sintaksa Ď. Daničiča, choť ju ešte len dľa prvého jej dielu, vyšlého v Belehrade r. 1858, známe; potom ruská Th. Buslajeva obsažená v jeho Opyte istoričeskoj grammatiki russkago jazyka (Moskva 1858 a 1859, podruhé 1863), ocenenom i odo mňa v Časopise musejnom r. 1862; a ponekuď i poľská, ktorou vyniká Gramatyka języka polskiego większa, vydaná od A. Małeckého vo L'vove 1863. Osnovou či sústavou

IV

liší sa moja od tých i od iných značne. Zanášajúc sa už odo dávna krome nauky o hláskach najradšej skladbou a to z príčin, vyložených v predmluve Srovnávacej mluvnice a v úvode rozpravy mojej o ablativě ve slovančině a litvančině (Časopis muš. r. 1857 a 1858), dospel som v ponímaní obú k takej takej samostatnosti. Zavďačil by sa mi veľmi každý, kto by si nestožoval ocenit' ju, jak náleží, osobite strany skladby. Aby sa to ľahčej stať mohlo, musím schválne aspon dve okolnosti pripománúť: 1) najvážnejšia čiastka každej skladby, nauka totiž o pádoch, zakladá sa v prítomnej hlavne na dotčenej už rozprave mojej o ablativě a na úvahe o skladbe ruskej p. Buslajeva; 2) majúc skladbou tou hlavne len potrebám školským vyhoveť, musel som v nej mnoho vecí doprosta mlčaním pominúť, iných zase len mimochodom sa dotknúť.

U príkladov odchyľil som sa od zásad vyložených na str. XVII a XVIII Srovn. mluvnice len tým, že skoro u všetkých i miesta spisov, z ktorých sú vyňaté, podrobne vytykam, označujúc mimo výnimky nižej spománuté strany arabskými a sväzky lebo diely rímskymi čísly. Neoznačené tak pochádzajú zo starších sbierok, u ktorých som o dotčenu podrobnosť menej dbal, čeho mi teraz tým srdečnej ľúto, čím som o škodlivosti toho lepšej presvedčený. Všetkých príkladov ostatné je bez mála 2000. S tisíc z nasberaných som nespotreboval nelen pre nedostatok miesta než a hlavne preto, abych dľa možnosti vyhovel Quintilianovi, učiacemu takto: „Ii quoque versus, qui ad imitationem scribendi proponentur, non otiosas velim sententias habeant, sed honestum aliquid monentes. Prosequitur hæc memoria in senectutem, et impressa animo rudi, usque ad mores proficiet” (Inst. or. I, 1). Väčšina spotrebovaných príkladov prichádza vo spisoch nasledujúcimi skráteninami znamených:

Bern. Grammatica slavica auctore Antonio Bernolák. Posonii 1790. Najčastej od str. 284 do 312, obsahujúcich porekadla. **Did.** Jana Amosa Komenského didaktika. V Praze 1849. Najviac od str. 200—268 či z príslovií tam obsažených. **Hol.** Básne Gana-Hollého. Ve štíroch zväzkoch: V Budíne 1841 a 1842. **Kal.** Reštavrácia od J. Kalinčáka v Lipe, vydanaj od J. Viktorina v Pešti 1860 na str. 1—130. **Kol.** Díla básnická Jana Kollára ve dvou dílích. V Budíne 1845. Čísla rímske o sebe znamenajú strany předzpěvu, arabské též o sebe znělky a vedľa II strany druhého dielu. **Kral.** Biblí české díl 1—6, vyšlej v Kraliciach r. 1579—1593. Najviacej príkladov vyňal som z jej výkladu, z textu samého napopak veľmi málo! bo tu prekladatelia, jak sami vo zpráve čtenáři vyznávají, zanechali z úcty k Písmu sv. neraz i také „slova a mluvení, která v řeči české velmi tvrdě znějí,” t. j. duchu jej sa protivia. Doklady ony poznať po predložke k, stojacej pred vöbec obyčajnými skráteninami mien kníh patričných Písma sv. Čísla arabské po tých znamenajú též dľa zvyku skoro všeobecného kapitole a verše. **Pis.** Písne světské lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Šafařika, Jana Blahoslava a j. V Pešti 1823 a 1827. **Pov.** Slovenské pověsti. Vydávají A. H. Skultety a P. Dobšinský. Kn. I. V Rožňave a B. Štiavnici 1858—1861.

Krome tej iné knihy bohužiaľ podnes nevyšly. Dosti je teda citovať ju len dľa strán. **Slád.** Spisy básnické Andreja Sládkoviča. V B. Bystrici 1861. **Zpiev.** Národné zpievanky. Sebrané od mnohých a vydané od J. Kollára. V Budíne 1834 a 1835. **Zel.** Pád Miliducha od L. Zella v Lipe, vydanaj od J. Viktorina v Pešti 1862 na str. 1—98.

Ostatným riedšej potrebovaným skráteninám dokladov nasledovne treba rozumieť:

Čít. Prvá čítanka pre slovenské evanjelické a. v. školy od M. M. Hodže. V B. Bystrici 1860. **Knob.** Lehrgedäude der böhm. Sprache von J. Dobrowsky. Prag 1819. **Jan.** Janua linguarum recuperata od J. A. Komenského a **Štara.** či Komenský posredkom Slovnika česko-slovenského. Vydání 6. v Brádci Králové 1848. **Nároč.** Slovenský národopis P. J. Šafaříka. Vyd. 3. v Praze 1849. **Slovka.** reči slovenskej od L. Štára. V Tráseporku 1846. **Český české,** spofádané od A. J. Vrtátka. V Praze 1855. **Porok.** porokadlo slovenské a **Prís.** príslievi či porokadlo české. Spracová a písane L. Štára. V Tráseporku 1853. **Čas.** Moravské národní písně. Sebral a vydal Fr. Sušil. V Brně 1860. **Vulg.** Bible česká, vydaná v Prahe 1861 pre katolíkov dľa vulgaty. Ostatne citujem ju tak jako Kralickú. **Výb.** Výbor z literatury české. Díl I. V Praze 1845. Dľa toho spomínam i **RK** či Rukopis Kralodvorský, **LS** či L'ubušin súd a **Poč.** či Počátky staročeské mluvnice P. J. Šafaříka i citujem, označujúc u LS prvými čísly stĺpce a druhými riadky, u Poč. zas onými strany a týmto paragrafy.

V príkladoch slovenských krome pravopisu zmenil som neraz i tvary slov a menovite všetky bernolácke na schválené od Matice slovenskej. Vydá-li ta lebo neкто iný znova najmä národné piesne naše, najbohatší a najčistejší prameň rydzej slovenčiny, tak dokonále jako Sušil moravské, nebude tuším slušno hýbať formami slov jejich ani v mluvniciach tejto podobných. Vydania jejich mnou potrebované však nezasluhujú náskrze takej šetrnosti. U českých dokladov naopak dovolil som si len zmien pravopisných dľa §. 22.

Terminologia moja málo čím sa liší od tej, ktorú obsahuje Nemecko-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy (V Praze 1853), vypracovaný od výboru k tomu osobite ustanoveného a sl. rodákom naším, P. J. Šafaříkom, riadeného. Komu by tých odchýlok nebolo dost a komu by sa snád i iné ohľady moje k češtine zbytočnými zdaly, toho bych ovšem uznal horlivejším, ale nikdy prospešnejším ani múdrejším priateľom slovenčiny nežli je na pr. p. M. M. Hodža, ktorý už i v Čítanke výšej spomänutej o češtinu. aspon tak dbá, jako by bol chcel patričnú mládež i k zažitiu mojej mluvnice náležite pripraviť.

V Prahe 22 mája 1865.

• M. Hattala.

Opravy a dodatky.

Obsažené na poslednom liste dielu I prevzaté sú sem. Onen sa môže teda bezpečne i odhodiť. V sozname tom prvé čísla označujú strany, druhé riadky, zh. a zd. konečne to, čo zhora a zdola.

9, 17 zd. *i* m. *i*; 13, 6 zh. svedoctví m. svedectví; 15, 6 a 7 zd. vytri: dľa toho — rečeno; 18, 15 zh. iné m. né; 19, 12 zh. medzi m. medzo; 19, 13 zh. a a m. a i; 19, 18 zd. Srovnaj m. Sreynej; 21, 16 zd. menovite m. menovité; 23, 7 zh. *ji* m. *jj*; 27, 9 zh. spománutého m. spománutého; 30, 8 zh. bolo m. bylo; 31, 4 zh. štyri m. štyry; 33, 11 zd. ktorú m. ktorú; 33, 13 zd. nýbrž m. nybrž; 46, 15 zd. Najvažnejšie a predložek m. Najvažnejšie a predložek; 71, 2 zh. pridaj: Miestami slychat este i i m. a sic i po r m. ces. r, na pr. král-i (Pov. 252), hospodári, vladári atd. (Zpiev. II, 473); 88, 6 zd. bož-ia m. bož-iu; 123, 3 zh. lip-nút m. lipn-nút; 144, 13 zh. c) m. b); 156, 9 zh. teprva m. eprva; 164, 1-zh. vytri: zriedka; 165, 18 zd. listom m. žiakom; 170, 13: po „vyslovený“ pridaj: (Srovn. §. 388); 191, 7 zh. po „Trnavy?“ pridaj: (Pis. I, 47 a 116); 192, 7 zh. sa m. za; 197, 12 zd. zvätsa genitiv m. genitiv; 200, 8 zd. vytri čiarku; 210, 9 zd. ništ m. ništ; 237, 5 zd. „lahko“ patri pred „neraz“; 238, 17 zd. *stráivšeti* m. *stráivšti*; 242, 12 zd. tlačene m. tlačene; 246, 8 zh. vyreknút m. vyreknut, 11 zh. všetko m. všesko a 9 zd. aj ináč m. a jináč; 250, 3 zd. po „sredni“ pridaj: nominativ alebo; 251, 18 zh. tešit m. tešit; 260, 10 zd. Kol. m. Hol.

O B S A H

	Str.
Predmluva, opravy a dodatky	III—VI
Úvod §. 1—19	1—10
Diel I. Slovozpyt. Časť 1. Nauka o hláskach	13—55
Písmo a pravopis §. 20—23. Rozdelenie hlások 24—40.	
Premeny samohlások 41—78 a spoluhlások 79—102.	
Časť 2. Nauka o tvaroch	56—156
Príprava §. 103—108.	
A) Ohebné čiastky reči. Podstatné meno §. 109—157. Pridavné meno 158—169. Zájmeno 170—185. Číslovka 186—195. Sloveso 196—277.	
B) Neohobné čiastky reči. Pomer ich k ohebným §. 278. Predložky 279—285. Príslovky 286—292. Spojky 293 a 294. Citoslova 295.	
Diel II. Skladba. Vstup §. 296—298.	
Časť 1. Nauka o jednoduchej vete	160—241
A) Holá veta. Príprava §. 299. Pomer čiastok reči k vete: podmet, prísudok a spona 300—310. Pomer vety ku poslucháčovi: osoba, čas a spôsob 311—322. Shoda 323—326. Otázka a odpoveď 327—331. Prízvuk a slovosled 332—334.	
B) Vyvinutá veta. Príprava §. 335—342. Určovanie sriaditeľné: prívlastok, prídavok a prístavok 343—347. Určovanie podriaditeľné: prívlastok alebo genitiv a iné kosé pády čo prívlastky 348—358, doplnok a príslovečné určenie vôbec 359 a osobite: akkusativ 360—371, genitiv 372—377, dativ 378—383, instrumental 384—393, lokál 394, infinitiv 395 a 396.	
Časť 2. Nauka o složenej vete	241—268
A) Jednoducho složená veta. Príprava §. 397 a 398. Sriadené vety so spojkami 399—401, asyndetické, vstavené, sťažené a skrátené 402—405. Podriadené vety vôbec §. 406 a 407, osobite: podstatné 408—412, prívlastkové 413—415, príslovečné 416—423, sťažené a skrátené 424—427.	
B) Mnohonásobne složená veta §. 428.	

P